

12-15 YAŞ ARASI ERGENLERİN ZORBALIK DAVRANIŞI İLE
EBEVEYNDEN ALGILADIKLARI PSİKOLOJİK KONTROL
ARASINDAKİ İLİŞKİDE OLUMSUZ OTOMATİK DÜŞÜNCELERİN
ARACI ROLÜNÜN İNCELENMESİ

GİZEM AKSU

IŞIK ÜNİVERSİTESİ

2019

12-15 YAŞ ARASI ERGENLERİN ZORBALIK DAVRANIŞI İLE
EBEVEYNDEN ALGILADIKLARI PSİKOLOJİK KONTROL
ARASINDAKİ İLİŞKİDE OLUMSUZ OTOMATİK DÜŞÜNCELERİN
ARACI ROLÜNÜN İNCELENMESİ

GİZEM AKSU

Işık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klinik Psikoloji Yüksek Lisans
Programı, 2019

Bu tez, Işık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne Yüksek Lisans (MA) derecesi
ile sunulmuştur.

IŞIK ÜNİVERSİTESİ

2019

IŞIK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KLİNİK PSİKOLOJİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

12-15 YAŞ ARASI ERGENLERİN ZORBALIK DAVRANIŞI İLE EBEVEYNDEN
ALGILADIKLARI PSİKOLOJİK KONTROL ARASINDAKİ İLİŞKİDE OLUMSUZ
OTOMATİK DÜŞÜNCELERİN ARACI ROLÜNÜN İNCELENMESİ

GİZEM AKSU

ONAYLAYANLAR:

Dr.Öğr. Üyesi Z. Deniz Aktan Işık Üniversitesi
(Tez Danışmanı)

Dr.Öğr.Üyesi S. Vicdan Yücel Işık Üniversitesi

Dr.Öğr.Üyesi Erhan Alabay Sağlık Bilimleri
Üniversitesi

ONAY TARİHİ: 21.05.2019

AN ANALYSIS OF THE MEDIATOR EFFECT OF AUTOMATIC
NEGATIVE THOUGHTS ON THE RELATIONSHIP BETWEEN
BULLYING BEHAVIORS AND PERCEIVED PARENTAL
PSYCHOLOGICAL CONTROL AMONG ADOLESCENTS AGED
BETWEEN 12-15 YEARS OLD

Abstract

Objective: The purpose of the present study was to examine the mediating role of automatic negative thoughts on the relationship between perceived parental psychological control and bullying behavior of adolescents whose age are ranging from 12 to 15 years old. Moreover, the effect of sociodemographic characteristics on psychological control, bullying behavior and automatic negative thoughts were also investigated.

Method: The participants of this study were composed of 397 adolescents (211 girls, 186 boys) who were studying in 6th, 7th, and 8 th grade at public and private schools in Istanbul, Küçükçekmece. The Sociodemographic Characteristics and Data Form, the Psychological Control Scale, the Automatic Thoughts Scale and the Children's Social Behavioral Scale - Self Report were used in order to gather data.

Results: According to the findings of the study, automatic negative thoughts demonstrated partially mediating role on the relationship between bullying behavior and level of paternal psychological control. Based on the examination of sociodemographic characteristics data, the results have shown that the level of psychological control, bullying behavior and automatic negative thoughts of participants significantly differed according to age, gender, type of school, grade, number of sibling and birth order.

Conclusion: The partial mediator effect in this relationship will contribute to the literature in terms of showing that bullying behavior is affected by both cognitive processes and parental behaviors.

Key Words: psychological control, bullying behavior, automatic negative thoughts, adolescence.

12-15 YAŞ ARASI ERGENLERİN ZORBALIK DAVRANIŞI İLE EBEVEYNDEN ALGILADIKLARI PSİKOLOJİK KONTROL ARASINDAKİ İLİŞKİDE OLUMSUZ OTOMATİK DÜŞÜNCELERİN ARACI ROLÜNÜN İNCELENMESİ

Özet

Amaç: Bu çalışmanın temel amacı, 12-15 yaş arası ergenlerin ebeveynlerinden algıladıkları psikolojik kontrolün zorbalık davranışı üzerindeki etkisinde olumsuz otomatik düşüncelerin medyatör (aracı) rolünün incelenmesidir. Bunun yanı sıra katılımcıların algıladıkları psikolojik kontrol, zorbalık davranışı ve olumsuz otomatik düşünce düzeylerinin sosyodemografik verilere göre farklılaşıp farklılaşmadığı da araştırılmıştır.

Yöntem: Araştırmaya İstanbul'un Küçükçekmece ilçesinde bulunan özel okulların ve devlet okullarının 6.,7. ve 8. sınıflarında okumakta olan toplam 397 (211'i kız, 186'sı erkek) ergen katılmıştır. Veriler Sosyodemografik Özellikler ve Veri Formu, Psikolojik Kontrol Ölçeği, Olumsuz Otomatik Düşünceler Ölçeği ve Çocuğun Sosyal Davranış Ölçeği- Kişisel Bildirim aracılığıyla toplanmıştır.

Bulgular: Araştırma bulgularına göre, babadan algılanan psikolojik kontrol ve zorbalık davranışı arasındaki ilişkide olumsuz otomatik düşüncelerin kısmi medyatör (aracı) etkisinin olduğu saptanmıştır. Sosyodemografik verilere göre yapılan analizlerde ise katılımcıların psikolojik kontrol, zorbalık davranışı ve olumsuz otomatik düşünce düzeylerinin yaş, cinsiyet, okul türü, sınıf, kardeş sayısı ve doğum sırası değişkenlerine göre anlamlı olarak farklılaştığı bulunmuştur.

Sonuç: Söz konusu ilişkideki kısmi aracı etkinin, zorbalık davranışının hem bilişsel süreçlerden hem de ebeveyn davranışlarından etkilendiğini göstermesi bakımından alan yazına katkısı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: psikolojik kontrol, zorbalık davranışı, olumsuz otomatik düşünceler, ergenlik.

TEŞEKKÜR

Bu araştırmanın tamamlanma sürecinde desteklerini benden esirgemeyen çok değerli kişilere teşekkürlerimi sunarak başlamak istiyorum. Yüksek lisans eğitimimde ve bu araştırmam boyunca bilgi ve tecrübelerini benimle paylaşan, araştırma sürecinde hem çalışmamın ilerlemesine katkı sağlayarak hem de zorlandığım anlarda üstesinden gelebileceğim konusunda bana destek vererek kendime olan inancımı artıran sevgili tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Z.Deniz AKTAN'a,

Lisans ve Yüksek lisans öğrenim hayatım boyunca gerek akademik gerekse manevi anlamda beni destekleyen, önüme yeni kapıların açılmasını sağlayan, bana bakış açıları kazandırarak akademik gelişimim konusunda fırsatlar yaratmama imkan sunan ve her daim bana destek olacağına inandığım çok değerli hocam Doç.Dr. H.Özlem SERTEL-BERK'e,

Araştırmanın veri toplama sürecinde çalışmanın örneklemini oluşturan ve bu süreçte bana destek veren özel okulların ve devlet okullarının müdür ve rehber öğretmenlerine,

Tez hazırlama süreci de dahil olmak üzere ihtiyaç duyduğum her anda bir telefonla yardıma koşan ve pozitif enerjileriyle bana destek olan sevgili dostlarım A. Elif AKGÜL, Begüm AKDENİZ ve tüm yüksek lisans arkadaşlarıma,

Lise yıllarımdan bugüne kadar iyi kötü her anımda, her daim yanımda olan ve varlığıyla bana güç veren, zorlukların üstesinden gelebileceğim konusunda benden fazla bana inanan, bu araştırma süreci boyunca da desteğini benden esirgemeyen çok değerli yol arkadaşım N. Ozan ÖRS'e,

Son olarak eğitim hayatım boyunca bana maddi manevi her türlü desteği sağlayan, onlara sahip olduğum için her daim şükrettiğim ve bundan sonra da desteklerini hep arkamda hissedeceğim biricik annem ve babam Nihal AKSU ve Şenol AKSU'ya çok teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI.....	
ABSTRACT.....	ii
ÖZET.....	iii
TEŞEKKÜR.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
TABLOLAR LİSTESİ.....	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ.....	1

BÖLÜM 1

1.LİTERATÜR.....	3
1.1. Zorbalık Davranışı.....	3
1.1.1. Zorbalık Kavramı.....	3
1.1.2. Zorbalık Davranışının Türleri.....	4
1.1.3. Zorbalık Davranışının Sıklığı.....	5
1.1.4. Zorbalık Davranışının Sonuçları.....	6
1.1.5. Zorbalık Davranışıyla İlişkili Faktörler.....	7

1.2. Ebeveyn Davranışları.....	10
1.2.1. Ebeveyn Tutum ve Davranışları.....	10
1.2.2. Ebeveyn Kontrolü.....	14
1.2.3. Ebeveyn Kontrol Türleri.....	15
1.2.3.1. Davranışsal Kontrol	15
1.2.3.2. Psikolojik Kontrol	16
1.3. Olumsuz Otomatik Düşünceler	20
1.3.1. Olumsuz Otomatik Düşüncelerin Kavramsallaştırılması	20
1.3.2. Ergenlerde Olumsuz Otomatik Düşünceleri Ele Alan Çalışmalar.....	22
1.3.3. Olumsuz Otomatik Düşünceler ve Zorbalık Davranışı Arasındaki İlişki	25
1.3.4. Ebeveyn Kontrolü ve Zorbalık Davranışı Arasındaki İlişki	26

BÖLÜM 2

2. AMAÇ VE HİPOTEZLER.....	28
2.1. Amaç.....	28
2.2. Hipotezler.....	29

BÖLÜM 3

3. YÖNTEM.....	31
3.1. Katılımcılar.....	31
3.1.1. Katılımcı Verilerinin Toplanması.....	31
3.1.2. Katılımcıların Demografik Özellikleri.....	32
3.2. Veri Toplama Araçları.....	36
3.2.1. Bilgilendirilmiş Gönüllü Olur Formu.....	36

3.2.2. Sosyodemografik Özellikler ve Veri Formu Ebeveyn Alt Tipi.....	36
3.2.3. Sosyodemografik Özellikler ve Veri Formu Çocuk Alt Tipi	36
3.2.4. Psikolojik Kontrol Ölçeği.....	36
3.2.5. Olumsuz Otomatik Düşünceler Ölçeği	37
3.2.6. Çocuğun Sosyal Davranış Ölçeği-Kişisel Bildirim.....	38
3.3. İşlem.....	38
3.4. Veri Analizi.....	40

BÖLÜM 4

4. BULGULAR.....	41
4.1. Temel Amaçların Sınanması; Algılanan Psikolojik Kontrol, Olumsuz Otomatik Düşünceler ve Zorbalık Davranışı Değişkenleri Arasındaki İlişkinin Analizi.....	41
4.1.1. Algılanan Psikolojik Kontrol, Olumsuz Otomatik Düşünceler ve Zorbalık Davranışı Değişkenleri Arasındaki Korelatif İlişkinin Analizi.....	41
4.1.2. Medyator Etki Analizi.....	43
4.1.3. Anneden Algılanan Psikolojik Kontrol ile Zorbalık Davranışı Arasındaki İlişkinin Olumsuz Otomatik Düşünce Düzeylerine Göre İncelenmesi.....	44
4.1.4. Babadan Algılanan Psikolojik Kontrol ile Zorbalık Davranışı Arasındaki İlişkinin Olumsuz Otomatik Düşünce Düzeylerine Göre İncelenmesi.....	47
4.2. Yan Amaçların Sınanması ve Sosyodemografik Değişkenlerle İlgili Betimsel Analizler.....	51
4.2.1. Katılımcıların Yaşı ile Anneden Algıladıkları ve Babadan Algıladıkları Psikolojik Kontrol, Olumsuz Otomatik Düşünceler ve Zorbalık Davranışı Düzeyleri Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi	51
4.2.2. Katılımcıların Cinsiyeti ile Anneden Algıladıkları ve Babadan Algıladıkları Psikolojik Kontrol, Olumsuz Otomatik Düşünceler ve Zorbalık Davranışı Düzeyleri Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi.....	51

4.2.3. Katılımcıların Okul Türü ile Anneden Algıladıkları ve Babadan Algıladıkları Psikolojik Kontrol, Olumsuz Otomatik Düşünceler ve Zorbalık Davranışı Düzeyleri Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi.....	52
4.2.4. Katılımcıların Okudukları Sınıf ile Anneden Algıladıkları ve Babadan Algıladıkları Psikolojik Kontrol, Olumsuz Otomatik Düşünceler ve Zorbalık Davranışı Düzeyleri Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi.....	53
4.2.5. Katılımcıların Kardeş Sayıları ile Anneden Algıladıkları ve Babadan Algıladıkları Psikolojik Kontrol, Olumsuz Otomatik Düşünceler ve Zorbalık Davranışı Düzeyleri Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi.....	54
4.2.6. Katılımcıların Doğum Sıraları ile Anneden Algıladıkları ve Babadan Algıladıkları Psikolojik Kontrol, Olumsuz Otomatik Düşünceler ve Zorbalık Davranışı Düzeyleri Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi.....	56

BÖLÜM 5

5. TARTIŞMA	58
-------------------	----

KAYNAKÇA

EKLER

ÖZGEÇMİŞ

TABLÖLAR

Tablo 3.1 Ergenlerin Cinsiyet, Yaş, Sınıf, Okul Türü ve Okul Başarısına İlişkin Dağılımlar.....	32
Tablo 3.2 Ergenlerin Kardeş Sayısı, Doğum Sırası ve Kiminle Yaşadıklarına İlişkin Dağılımlar.....	33
Tablo 3.3 Anne/Babanın Öz/Üvey Olma ve Eğitim Durumlarına İlişkin Dağılımlar.....	34
Tablo 3.4 Anne/Babanın Çalışma Durumları ve Aylık Gelir Durumuna İlişkin Dağılımlar.....	35
Tablo 4.1 Değişkenlerin Birbirleri ile İlişkilerine Ait Korelasyonlar.....	42
Tablo 4.2 Ergenlerin Annelerinden Algıladıkları Psikolojik Kontrolün Zorbalık Davranışı Üzerindeki Etkisinde Olumsuz Otomatik Düşüncelerin Aracı Rolüne Dair Hiyerarşik Doğrusal Aracı Regresyon Analizi Sonuçları.....	45
Tablo 4.3 Ergenlerin Annelerinden Algıladıkları Psikolojik Kontrolün Zorbalık Davranışı Üzerindeki Etkisinde Olumsuz Otomatik Düşünceler Ölçeği Sosyal Tehdit, Kişisel Başarısızlık, Düşmanlık ve Fiziksel Tehdit Değişkenlerinin Aracı Rolüne Dair Hiyerarşik Doğrusal Aracı Regresyon Analizi Sonuçları.....	46
Tablo 4.4 Ergenlerin Babalarından Algıladıkları Psikolojik Kontrolün Zorbalık Davranışı Üzerindeki Etkisinde Olumsuz Otomatik Düşüncelerin Aracı Rolüne Dair Hiyerarşik Doğrusal Aracı Regresyon Analizi Sonuçları.....	48
Tablo 4.5 Ergenlerin Babalarından Algıladıkları Psikolojik Kontrolün Zorbalık Davranışı Üzerindeki Etkisinde Olumsuz Otomatik Düşünceler Ölçeği Sosyal Tehdit,	

Kişisel Başarısızlık, Düşmanlık ve Fiziksel Tehdit Değişkenlerinin Aracı Rolüne Dair Hiyerarşik Doğrusal Aracı Regresyon Analizi Sonuçları.....	50
Tablo 4.6 Katılımcıların Yaşı ile Anneden Algıladıkları ve Babadan Algıladıkları Psikolojik Kontrol, Olumsuz Otomatik Düşünceler ve Zorbalık Davranışı Düzeyleri Arasındaki İlişkiler.....	51
Tablo 4.7 Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre Anneden Algıladıkları ve Babadan Algıladıkları Psikolojik Kontrol, Olumsuz Otomatik Düşünceler ve Zorbalık Davranışı Puanlarına Ait Ortalama, Standart Sapma ve Test İstatistiği Değerleri.....	52
Tablo 4.8 Katılımcıların Okul Türüne Göre Anneden Algıladıkları ve Babadan Algıladıkları Psikolojik Kontrol, Olumsuz Otomatik Düşünceler ve Zorbalık Davranışı Puanlarına Ait Ortalama, Standart Sapma ve Test İstatistiği Değerleri.....	53
Tablo 4.9 Katılımcıların Sınıflarına Göre Anneden Algıladıkları ve Babadan Algıladıkları Psikolojik Kontrol, Olumsuz Otomatik Düşünceler ve Zorbalık Davranışı Puanlarına Ait Ortalama, Standart Sapma ve Test İstatistiği Değerleri.....	54
Tablo 4.10 Katılımcıların Kardeş Sayılarına Göre Anneden Algıladıkları ve Babadan Algıladıkları Psikolojik Kontrol, Olumsuz Otomatik Düşünceler ve Zorbalık Davranışı Puanlarına Ait Ortalama, Standart Sapma ve Test İstatistiği Değerleri.....	55
Tablo 4.11 Katılımcıların Doğum Sıralarına Göre Anneden Algıladıkları ve Babadan Algıladıkları Psikolojik Kontrol, Olumsuz Otomatik Düşünceler ve Zorbalık Davranışı Puanlarına Ait Ortalama, Standart Sapma ve Test İstatistiği Değerleri.....	56

ŞEKİLLER

Şekil 4.1 Psikolojik Kontrol ve Zorbalık Davranışı Arasındaki İlişkide Olumsuz Otomatik Düşüncelerin Medyatör (Aracı) Rolü.....	44
---	----

KISALTMALAR

ODÖ: Olumsuz Otomatik Düşünceler Ölçeği

ODÖ_ST: Olumsuz Otomatik Düşünceler Ölçeği-Sosyal Tehdit

ODÖ_KB: Olumsuz Otomatik Düşünceler Ölçeği-Kişisel Başarısızlık

ODÖ_D: Olumsuz Otomatik Düşünceler Ölçeği-Düşmanlık

ODÖ_FT: Olumsuz Otomatik Düşünceler Ölçeği-Fiziksel Tehdit

SDÖ: Çocuğun Sosyal Davranış Ölçeği

PKÖ: Psikolojik Kontrol Ölçeği

GİRİŞ

Akran zorbalığı, son yıllarda dünyada ilgi odağı haline gelen bir konudur (Smith ve ark. 2003). Zorbalık davranışı, çocuk ve ergenin fizyolojik ve psikolojik sağlığını olumsuz etkilemesi (Flannery, Wester ve Singer, 2004; Furlong ve ark., 2004) sebebiyle araştırmacılar tarafından sıklıkla ele alınmaktadır. Zorbalık davranışına sebep olan pek çok değişken söz konusu olabilir. Zorbalık davranışına sebep olan nedenlerin araştırılması, bu davranışı önlemek yolunda yapılması gerekenlerin başında gelmelidir. Literatürde zorbalık davranışını yordayan değişkenlerle ilgili araştırmalar mevcuttur. Ebeveyn ve akran ilişkileri (Totan ve Yöndem, 2007), sosyal beceri ve yaşam doyumu (Hilooğlu ve Cenkseven-Önder, 2010), bağlanma ve stresle başa çıkma becerileri (Şirvanlı-Özen ve Aktan, 2010) akran zorbalığını yordayan çalışmalar arasındadır. Okul çağındaki ergenlerin zorbalık davranışı üzerinde çalışırken zorbalık davranışını yordadığı düşünülen ebeveyn den algılanan psikolojik kontrol ve olumsuz otomatik düşünceler arasındaki ilişkiler de göz önünde bulundurulmalıdır.

Literatür verileri incelendiğinde ergenlerin ebeveynlerinden algıladıkları psikolojik kontrol ile zorbalık davranışı arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalara (Barber ve Harmon, 2002; Arım ve Shapka, 2008; Kındap ve ark. 2008) algılanan psikolojik kontrol ile olumsuz otomatik düşünceler arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmaya (Tümkaya, Çelik ve Aybek, 2011) ve olumsuz otomatik düşünceler ile zorbalık davranış arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalara (Fives ve ark. 2011; Schniering ve Rapee, 2004; Kurtoğlu, 2009) rastlanmaktadır. Diğer yandan literatür verileri incelendiğinde, söz konusu değişkenlerin birbirleriyle olan ilişkileri göz önünde bulundurularak, değişkenler arası ilişkilerin aracılık hipotezlerine dayandırıldığı ve derinlemesine incelendiği çalışmalara rastlanmamıştır. Bu araştırmanın ortaya attığı aracı değişken hipotezlerinin literatürdeki açığı kapatması açısından önemli bir rol üstleneceği düşünülmektedir.

Ergenlerin ebeveynlerinden algıladıkları psikolojik kontrolün zorbalık davranışı üzerindeki etkisinde olumsuz otomatik düşüncelerin aracı rolünün incelenmesinin literatüre katkı sağlayacağı düşünölmekle birlikte bu çalışmanın, alanda çocuk ve ergenlerle çalışan klinisyenlere sorunlu davranışın önlenmesi açısından yol göstereceği de düşünölmektedir.

BÖLÜM 1

1.LİTERATÜR

1.1. Zorbalık Davranışı

1.1.1. Zorbalık Kavramı

Zorbalık davranışına ilişkin olarak literatür tarandığında bu kavrama dair çok sayıda tanımlamanın yapıldığı görülmektedir. 1970’li yıllardan beri bu alanda çalışma yapan Olweus ‘a (1993) göre; “zorbalık bir ya da daha fazla kişinin kendilerine göre daha güçsüz durumda olan kişilere yaptıkları tekrarlayıcı olumsuz davranışlardır”. Bu konuda çalışan diğer araştırmacıların bu tanımın gelişmesine katkıda buldukları söylenebilir. Literatüre bakıldığında kapsamlı sayılabilecek tanımını yapan Roland ve Munthe ‘ye (1989) göre zorbalık, savunmasız durumdaki kişi üzerinde fizyolojik ve psikolojik açıdan olumsuz sonuçları olan, bir ya da birden fazla kişinin sergilediği devamlılık içeren şiddet türüdür.

Zorbalık kavramına ilişkin tanımlar incelendiğinde zorbalık davranışlarının saldırganlığın bir türü olduğu söylenebilir (Besag, 1989; Fitzgerald, 1999). Ancak Olweus’a göre (1999a), yapılan davranışa zorbalık diyebilmek için sadece saldırganlık içermesi yeterli değildir. Aynı zamanda karşı tarafa kasti olarak zarar vermeyi amaçlaması, sürekliliğinin olması ve taraflar arasında güç bakımından dengesizlik olması gerekmektedir. Bu güç dengesizliği fiziksel veya psikolojik güç dengesizliği olarak ortaya çıkmaktadır (Stein, Dukes ve Warren, 2007). Zorbalık davranışını uygulayan birey ya da bireyler zorba, zorbalık davranışına uğrayan birey mağdur, hem zorbalık yapan hem de zorbalığa uğrayan bireyler ise zorba-kurban olarak isimlendirilir (Camodeca, Goossens, Terwogt ve Schuengel, 2002; Juvonen, Graham ve Schuster, 2003; Olweus, 1993, 1994; Perren ve Alsaker, 2006). Berger (2007),

düşmancıl duygularla ve karşı tarafı incitme amaçlı yapılan davranışların zorbalık olduğunu ancak arkadaşların birbirleriyle dostane şakalaşması veya bir seferlik yapılan rahatsız edici şakanın zorbalık olmadığını belirtmektedir (akt. Pişkin ve Ayas, 2011).

1.1.2. Zorbalık Davranışının Türleri

Literatüre bakıldığında zorbalığın türlerine ilişkin pek çok sınıflama bulunmaktadır. Fakat bunların içinde en yaygın kullanılan sınıflamayı yapan Olweus (1993); fiziksel zorbalık, sözel zorbalık ve sosyal olarak dışlanma olmak üzere üç çeşit zorbalık davranışından bahsetmektedir. Fiziksel zorbalık; vurma, yumruk ve tekme atma vb. davranışlarla, sözel zorbalık ise alay etme, lakap takma, laf atarak sataşma vb. davranışlarla ve sosyal olarak dışlanma da bireyi kasıtlı olarak gruba almama davranışı olarak tanımlanmaktadır (Ergül-Topçu, 2018). Fiziksel ve sözel zorbalık dışarıdan gözlenebildiği ve zorbalığa maruz kalan kurbanı yönelik açıkça yapılan saldırıları içerdiği için doğrudan zorbalık, kurbanı grubun dışına iterek gruptan dışlanmasını, sosyal olarak yalnızlaşmasına neden olan davranışlar ise dolaylı zorbalık olarak tanımlanmaktadır (Olweus 1993, 1994). Kişinin gruptan dışlanması gibi doğrudan gözlenemeyen davranışları içeren dolaylı zorbalık kavramı, ilişkisel zorbalık kavramı olarak da kullanılmaktadır (Crick ve Bigbee,1998). Literatürde dolaylı zorbalığı, ilişkisel zorbalık olarak ele alan çalışmalar da mevcuttur (Mynard ve Joseph 2000; Veenstra ve ark. 2005).

Kochenderfer-Ladd ve Skinner (2002) zorbalık davranışını fiziksel, sözel ve dolaylı sözel zorbalık olarak üçe ayırırken Elliott (1997) ise zorbalık davranışını fiziksel, sözel, sosyal dışlama, duygusal ve cinsel zorbalık olmak üzere beş kategoriye ayırarak kapsamlı bir sınıflama yapmaktadır. Türkiye’de zorbalık türleri üzerine yapılan çalışmalara bakıldığında; Pişkin ve Ayas ‘ın (2005) yaptığı çalışmada zorbalığı; fiziksel zorbalık, sözel zorbalık, gruptan dışlama, söylenti yayma, kişinin malına veya eşyalarına zarar verme ve cinsel zorbalık olmak üzere altı kategoriye ayırmıştır. Karaman-Kepenekçi ve Çınkır’ın (2001) zorbalık türlerinin dağılımına baktıkları bir çalışmada öğrencilerinin %44’ünün sözel zorbalık, %30’unun fiziksel zorbalık, %18’inin duygusal zorbalık ve %9’unun ise cinsel içerikli zorbalığa maruz kaldığı saptanmıştır. Bu çalışma kapsamında Olweus’un (1993) sınıflandırmasındaki fiziksel zorbalık, sözel zorbalık ve sosyal dışlanma davranışlarına odaklanılacaktır.

1.1.3. Zorbalık Davranışının Sıklığı

Zorbalık davranışı okullarda her düzey sınıfta görülen bir durum olarak ortaya çıkmakla birlikte zorbalık davranışını sergilemede öğrencilerin gelişim dönemlerindeki özelliklerin etkisi vardır (Özdiñer-Aslan & Savaşer, 2009). Aileden ziyade arkadaş gruplarının ön planda olduğu, gruba kabul görme eğiliminin arttığı ve sosyal statüye önem verildiği erken ergenlik döneminde zorbalık davranışlarının daha fazla görüldüğü belirtilmektedir (Espelage ve Holt 2003; Ashley ve Foshee 2005) Zorbalık davranışıyla ilgili yapılan çalışmaların örneklemelerini zorbalığa maruz kalan ve zorbalık uygulayan kişilerin oluşturduğu görülmektedir. Literatür verileri incelendiğinde okullarda zorbalık davranışı sıklığının çeşitli oranlarda olduğu saptanmıştır. Zorbalığa maruz kalan öğrenciler üzerinde yapılan çalışmalara bakıldığında bu oranın Norveç'te %10 (Olweus,1999b), Kanada'da %21 (Bentley & Li, 1995), Portekiz'de %20 ila %22 arasında (Tomas de Almeida, 1999), İtalya'da ilkokulda %28, ortaokulda %40 (Genta ve ark, 1996), ABD'de %10 (Nansel, 2001) olduğu ve bu oranın Yunanistan'da %15 ile %30 (Kalliotis, 2000; Andreou, 2000; Pateraki, 2001) ve İngiltere'de ortaokul ve lise öğrencileriyle yapılan çalışmada oranın %10 (Ahmad & Smith, 1990) olduğu görülmektedir.

Literatürde zorbalık davranışına maruz kalanların yanı sıra zorbalık davranışını uygulayanların sıklığını ortaya koymak için yapılmış çalışmalar da mevcuttur. Zorbalık davranışını uygulayan öğrencilerin oranlarına bakıldığında; Norveç'te %7 (Olweus, 1999b), Kanada'da %12 (Bentley & Li, 1995), İtalya'da ilkokulda %20 ve ortaokulda %15 (Genta ve ark., 1996), ABD'de %13 (Nansel, 2001), Yunanistan'da %6 (Pateraki, 2001) ve %17 (Andreou, 2001), İngiltere'de %20 (Ahmad & Smith, 1990) olduğu görülmektedir. Bu araştırmalara bakıldığında zorbalık davranışını uygulayanların zorbalığa maruz kalanlara göre daha düşük oranda olduğu tespit edilmiştir (Pişkin, 2002). Buradan hareketle literatürde zorbalığa maruz kalan öğrencisi sayısının zorbalık uygulayanlardan daha fazla olduğunu ortaya koyan çalışmalara daha sık rastlanıldığı söylenebilir.

Türkiye'de zorbalık davranışının sıklığına ilişkin yapılan bazı çalışmaların yurtdışındaki sonuçları desteklediği görülmektedir. Yıldırım'ın (2001) yaptığı bir çalışmada zorba öğrenci oranının %16 ve kurban öğrenci oranının %26, Pekel 'in (2004) yaptığı bir çalışmada zorba öğrenci oranının %7,6 ve kurban öğrenci oranının

%9,3 olduğu saptanmıştır. Atik (2006) tarafından öğrencilerle yapılan başka bir çalışmada zorba öğrenci oranının %4,6, kurban öğrenci oranının %21,3 olduğu belirlenmiştir. Gökler (2007) yaptığı çalışmada zorba öğrenci oranının %10, kurban öğrenci oranının %27 olduğunu saptamıştır. Kartal ve Bilgin'in (2009) çalışmasında ise zorba öğrencilerin oranının %3,3 ve kurban öğrenci oranının %41,3 olduğunu belirlemiştir. Pişkin (2010) tarafından yapılan bir başka araştırmada kurban öğrenci oranının %35,1 ve zorba öğrenci oranının %6,2 olduğu saptanmıştır. Ancak Türkiye'de yapılan ve yurtdışındaki sonuçlardan farklı olarak zorbalık yapan öğrencilerin zorbalığa maruz kalanlardan daha fazla olduğuna ilişkin sonuçların elde edildiği çalışmalar da mevcuttur. Pişkin ve Ayas'ın (2005) farklı lise türlerinde okuyan öğrenciler üzerinde yaptığı bir araştırmada zorba öğrenci oranının %28,2 ve kurban öğrenci oranının %20,5; Kutlu'nun (2005) yaptığı bir araştırmada ise öğrencilerin %33'ünün zorba ve %31'inin kurban olduğu saptanmıştır.

1.1.4. Zorbalık Davranışının Sonuçları

Literatürde zorbalık davranışı yapmanın ve zorbalığa maruz kalmanın önemli fiziksel, sosyal ve psikolojik sonuçlarının olduğunu gösteren araştırmalar mevcuttur (Bradshaw 2015; Rigby 2003; Smith ve ark. 2004). Zorbalık davranışının öğrenciler üzerindeki sonuçlarını inceleyen çalışmalarda zorbalığa maruz kalanların mutsuz ve huzursuz oldukları, topluma katılamadıkları, fiziksel açıdan dengesiz tavırlar sergiledikleri, depresif ve somatik belirtilerden muzdarip oldukları ifade edilmiştir (Fekkes ve ark., 2004; Natvig ve ark., 2001). Zorbalığa maruz kalan öğrencilerin kızgınlık, kaygı, korku ve endişe gibi duygular yaşadıkları, zorbalığa maruz kaldıkları ortamlardan kaçındıkları, zorbalığa uğradıkları okula gitmek istemedikleri; bazı kronik hastalık belirtileri yaşadıkları hatta zorbalığın intihara teşebbüs etme sebebi olduğunu ortaya koyan çalışmalar vardır (Elliot, 1992; Batsche & Knoff, 1994; Borg, 1998). Kumpulainen, Rasanen ve Puura'nın (2001) yaptığı çalışmada zorbalığa maruz kalan ya da zorbalık uygulayan öğrencilerde başta dikkat eksikliği, davranış bozukluğu ve depresyon gibi psikolojik bozuklukların görülme oranının diğer öğrencilere kıyasla daha fazla olduğu saptanmıştır (akt. Pişkin ve Ayas, 2011). Ayrıca literatürde zorbalığa maruz kalan kişilerin akademik anlamda düşük performans sergilediklerine ilişkin sonuçlara ulaşan çalışmalar da mevcuttur (Furniss, 2000; Hazler, Hoover ve Oliver,

1992). Zorbalık davranışının bireyi pek çok alanda olumsuz etkilediğini gösteren çalışmalar olduğu kadar bu etkilerin sadece ergenlik döneminde kalmayıp yetişkinlik döneminde de devam ettiğini gösteren çalışmalar da bulunmaktadır (Olweus, 1993; Oliver, Hoover & Hazler, 1994; Farrington, 1993).

1.1.5. Zorbalık Davranışıyla İlişkili Faktörler

Literatüre bakıldığında zorbalık davranışının pek çok sosyodemografik değişkenle ilişkili olduğu görülmektedir. Zorbalıkla ilgili değişkenlerden biri yaştır. Literatüre bakıldığında zorbalık davranışının yaşa göre değişimini ele alan çalışmalarda farklı sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir. Zorbalık davranışını sergilemenin yaşla birlikte arttığını ortaya koyan çalışmaların yanı sıra (Ahmad & Smith, 1990, Boulton & Underwood, 1992; Collins ve ark. 2004, Wolke ve ark. 2001), literatürde zorbalık davranışının yaşa bağlı azaldığını gösteren çalışmalar da mevcuttur (Seals ve Young, 2003; Rios-Ellis, Bellamy ve Shoji (2000); Smith, Madsen ve Moody, 1999; Fonzi ve ark. 1999).

Literatür verileri tarandığında zorbalığa maruz kalma durumunun yaşla birlikte azaldığını gösteren çalışmalar bulunmaktadır (Boulton & Underwood, 1992; Pateraki, 2001; Olweus, 1993,1994,1999b; Fonzi ve ark. 1999; Wolke, 2001; Collins ve ark. 2004; Eisenberg ve ark. 2003; Hunter ve ark. 2004; Pellegrini ve Long 2002). Olweus'un (1999b) yaptığı geniş örneklemlili bir çalışmada literatürle uyumlu olarak zorbalığa maruz kalmanın yaşla birlikte azaldığı fakat literatürün aksine zorbalık davranışını uygulamada yaşla birlikte bir değişim olmadığı görülmüştür.

Bununla birlikte yapılan çalışmalarda küçük yaşlardaki öğrenciler arasında daha çok fiziksel zorbalığın yaygın olduğu, yaşın büyümesiyle birlikte ise sözel zorbalığın görüldüğü ortaya konmuştur (Boulton & Underwood, 1992; Pateraki, 2001; Lösel & Bliesener, 1999). Görüldüğü üzere yaşla birlikte sadece zorbalık davranışının sıklığı değil, aynı zamanda zorbalık türü de değişmektedir.

Türkiye'de zorbalık davranışının yaşa göre değişimini ele alan çalışmalara bakıldığında; zorbalık oranlarının yaşla birlikte arttığı çalışmalara rastlanmıştır (Kandemir, 2006; Yurtal ve Cenkseven, 2006). Pişkin ve Ayas'ın (2005) yaptığı çalışmada zorbalık davranışı uygulamanın yaşla birlikte arttığı ancak zorbalığa maruz

kalmanın yaşla beraber azaldığı saptanmıştır. Zorbalık davranışının yaş ve cinsiyetle ilişkisini ele alan bir çalışmada kız öğrencilerde yaşla birlikte zorbalık davranışını uygulama ve zorbalığa maruz kalma oranı düşerken, yaşla birlikte erkek öğrencilerde zorbalık davranışını uygulama oranının arttığı ya da sabit kaldığı, zorbalığa maruz kalma oranının ise azaldığı ortaya konmuştur (Akgün 2005; Şirvanlı-Özen 2006; Şirvanlı-Özen ve Aktan 2010). Yurtdışındaki literatürle uyumlu olarak yaşla birlikte fiziksel zorbalık davranışlarının azaldığı, dolaylı zorbalık davranışlarının ise arttığı görülmektedir (Akgün 2005; Gültekin ve Sayıl 2005).

Zorbalıkla ilişkili değişlerden bir diğeri de cinsiyettir. Zorbalık davranışı ve cinsiyet arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmalarda, zorbalık davranışı uygulayan erkeklerin oranının kızlara göre daha fazla olduğu görülmektedir (Collins ve ark. 2004; Seals ve Young 2003; Wolke ve ark. 2001; Veenstra ve ark. 2005; Camodeca ve ark. 2002; Pellegrini ve Long 2002; Boulton, Bucci ve Hawker 1999; Boulton & Underwood, 1992; Nansel, 2001).

Literatürde, zorbalık davranışına maruz kalmanın cinsiyete göre değişip değişmediğine dair yapılan çalışmalarda ise farklı sonuçlara rastlanmaktadır. Bazı çalışmalarda zorbalık davranışına maruz kalan erkeklerin oranının kızlardan daha fazla olduğu (Wolke ve ark. 2001; Hunter ve ark. 2004; Pellegrini ve Long 2002; Collins ve ark. 2004); bazılarında ise zorbalık davranışına maruz kalan kızların oranının erkeklerden daha fazla olduğu (Veenstra ve ark. 2005; Eisenberg ve ark. 2003); bazı çalışmalarda ise zorbalık davranışına maruz kalma açısından kız ve erkekler arasında anlamlı bir fark bulunmadığı (Wolke ve ark. 2001; Collins ve ark. 2004; Schafer, Warner, ve Crick 2002; Camodeca ve ark. 2002; Boulton ve ark. 1999) saptanmıştır.

Literatüre bakıldığında uygulanan ve maruz kalınan zorbalık türünün cinsiyete göre değiştiğini gösteren çalışmalar da mevcuttur. Buna göre erkekler daha çok vurma ve tekme atma gibi fiziksel zorbalık davranışı uygularken, kızlar daha çok gruptan dışlama gibi dolaylı zorbalık davranışı uygulamakta ve sözel zorbalık uygulama açısından her iki cins arasında anlamlı farklılık bulunmamaktadır (Olweus 1993, 1994; Mynard ve Joseph 2000). Zorbalık davranışına maruz kalma ve cinsiyet arasındaki ilişkiye bakıldığında erkekler daha çok fiziksel zorbalığa maruz kalırken (Cullerton-Sen ve Crick 2005; Olweus 1993, 1994; Mynard ve Joseph 2000; Schafer ve ark. 2002) kızlar dolaylı (ilişkisel) zorbalığa maruz kalmakta (Olweus 1993, 1994; Mynard ve

Joseph 2000; Cullerton-Sen ve Crick 2005; Schafer ve ark. 2002) ve her iki cinsiyet arasında sözel zorbalığa maruz kalma bakımından fark bulunmamaktadır (Olweus 1993, 1994; Mynard ve Joseph 2000). Yapılan başka bir çalışmada ise erkeklerin daha çok fiziksel zorbalığa, kızların ise her iki cinsin de sözel zorbalığına maruz kaldığı ortaya konmuştur (Olweus, 1978; Stevenson ve Smith, 1989; Olweus, 1991; Pateraki, 2001).

Türkiye’de zorbalık ve cinsiyet arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmalara bakıldığında; zorbalık davranışını uygulama oranının kızlara kıyasla erkeklerde daha yüksek olduğu saptanmıştır (Bilgiç, 2007; Dölek, 2002; Eşici, 2007; Hilooğlu, 2009; Pekel, 2004; Pişkin ve Ayas 2005; Takış, 2007; Yurtal ve Cenkseven, 2007; Özkan ve Çifci 2010; Şirvanlı Özen ve Aktan 2010; Bayraktar 2009; Burnukara ve Uçanok 2012; Pekel 2004). Literatüre bakıldığında zorbalık davranışına maruz kalma oranının erkek öğrencilerde kızlara göre daha fazla olduğunu gösteren çalışmalar olmakla birlikte (Özkan ve Çifci 2010, Şirvanlı Özen ve Aktan 2010; Bilgiç, 2007; Dölek, 2002; Eşici, 2007; Hilooğlu, 2009; Pekel, 2004; Pişkin ve Ayas 2005; Takış, 2007; Yurtal ve Cenkseven, 2007), zorbalığa maruz kalma açısından kızlarla erkekler arasında anlamlı bir farkın bulunmadığı çalışmalar da mevcuttur (Gültekin 2003; Pekel 2004). Pişkin’e göre (2003) kızlar daha çok sözel ve ilişkisel zorbalığa maruz kalırken erkekler ise fiziksel zorbalığa maruz kalmaktadır.

Zorbalık davranışıyla ilişkili olan bir diğer faktör sınıftır. Literatür verileri incelendiğinde sınıf düzeyi arttıkça zorbalığa maruz kalma oranının azaldığını gösteren çalışmalar bulunmaktadır (Olweus, 1991; Dölek, 2002). Borg’a (1998) göre sınıf düzeyi arttıkça zorbalık davranışı azalmamakta sadece fiziksel zorbalık yerini sözel zorbalığa bırakmaktadır (akt Pişkin ve Ayas, 2011). Lise öğrencileri üzerinde yapılan bir çalışmada (Pişkin ve Ayas, 2005) sınıf düzeyi arttıkça zorbalık davranışının arttığı zorbalığa maruz kalma oranının ise azaldığı bulunmuştur. Ancak literatürde bu bulgularla tutarsız olan çalışmalar da mevcuttur. İlköğretim öğrencileri arasında yapılan bir çalışmada zorbalık davranışı uygulama ve zorbalığa maruz kalma arasında sınıf düzeyine bağlı anlamlı bir farklılık bulunmamıştır (Pişkin, 2010). Literatürde bu çalışmayı destekleyen çalışmalar da mevcuttur (Craig, 1998; Schwartz, Proctor ve Chien, 2001; Smith, 1991).

Literatürdeki bazı çalışmalar zorbalık davranışı ve kardeş sayısı arasında bir ilişki bulamazken (Ekşisu, 2009; Ülker-Atav & Baran,2018; Mercan ve Yıldırım Sarı, 2018; Coşkun, 2018), literatürde kardeş sayısı azaldıkça zorbalık davranışının arttığına ilişkin çok sınırlı sayıda çalışmaya rastlanmıştır (Yılmaz ve Çağlayan,2018).

Ayrıca literatür verileri incelendiğinde zorbalık davranışının okulun türü ve özellikleriyle ilişkili olduğunu gösteren çalışmalara (Olweus, 1993; Roland ve Munthe, 1989), zorbalık davranışının ekonomik düzeyle ilişkili olduğunu gösteren çalışmalara (Whitney ve Smith, 1993; Pişkin, 2010) da rastlanmıştır.

Yukarıda da bahsedildiği üzere zorbalık davranışıyla ilişkili pek çok faktör bulunmaktadır. Literatür incelendiğinde zorbalık davranışıyla ilişkili olan faktörler arasında *ebeveyn kontrolü* ve *olumsuz otomatik düşünceler* de vardır. Bu çalışmanın amacı olan, ebeveynden algılanan psikolojik kontrol ve zorbalık davranışı arasındaki ilişkide olumsuz otomatik düşüncelerin olası aracı rolü incelenmeden önce bu iki kavramla ilgili yerli ve yabancı literatür verileri özetlenecektir.

1.2. Ebeveyn Davranışları

1.2.1. Ebeveyn Tutum ve Davranışları

Ergenlik dönemi; çocukta biyolojik, fizyolojik, bilişsel ve sosyal anlamda pek çok gelişimin ve değişimin olduğu bir dönem olarak tanımlanmaktadır (Kulaksızoğlu, 2015). Çocuğun kişilik gelişiminde ve davranışlarının şekillenmesinde ailenin önemli bir etkisinin olduğu bilinmektedir (Yavuzer, 2003). Çocukluk ve erişkinlik arasında köprü görevi gören ergenlik döneminde, bireyde meydana gelen biyopsikososyal değişimler sebebiyle hem birey hem de ebeveynleri sürece uyum sağlamak konusunda zorlanmaktadır (Abalı, 2004). Bu uyum sürecinde odaklanılması gereken önemli faktörlerden biri de anne babanın tutum ve davranışlarıdır. Anne baba tutum ve davranışlarının bir boyutu olan ebeveyn kontrolü kavramına geçmeden önce ebeveyn tutum ve davranışlarına yönelik literatür verileri özetlenecektir.

Ebeveyn tutumu kavramı, ebeveynin çocuğa yönelik davranışlarını ve çocukla kurduğu iletişim biçimlerini içermektedir ve ebeveynin çocuğa yönelik beklentileri de bu kavramın içinde yer almaktadır (Darling ve Steinberg 1993). Ebeveyn tutum ve davranışları da dahil olmak üzere, eğitim sistemi ve çocuk yetiştirme yöntemleri gibi

çeşitli yollarla çocuğun içinde yaşadığı toplum ve ailenin değerlerine uyum sağlaması sosyalizasyon olarak adlandırılmaktadır (Darling ve Steinberg, 1993; Maccoby ve Martin,1983). Dolayısıyla çocuğa kültürel değerlerin aktarılmasında ebeveyn tutumları bir sosyalizasyon aracı olarak görülmektedir (Grusec, Goodnow ve Kuczynski, 2000). Aynı zamanda kültür, ebeveyn tutumlarını belirleyen önemli faktörlerden biridir (Arslan, 2016; Kağıtçıbaşı, 2000) ve bu sebeple ebeveyn tutumlarına yönelik farklı sınıflandırmalar yapılmaktadır (Baumrind, 1991b; Kuzgun ve Eldeleklioğlu, 2005; Maccoby ve Martin, 1983).

Baumrind (1980;1991a), ebeveyn tutum ve davranışlarını *demokratik/dengeli, yetkeci/otoriter* ve *izin verici* olarak üçe ayırmaktadır. Buna göre demokratik tutumu benimseyen ailelerde çocukla açık bir iletişim kurulmakta ve aynı zamanda çocuk duygusal olarak desteklenmektedir. Bu ailelerde çocuğun özerklik geliştirmesi için ortam sağlanırken aynı zamanda görece bir disiplin de söz konusudur ve çocuğun davranışları ebeveyninin gözetimi altındadır. Demokratik tutumu uygulayan ailelerde ebeveynlerin değerlerini içselleştiren çocukların psikolojik olarak da uyumlu bir gelişim gösterdiği belirtilmiştir. Bu çocukların gerek akademik anlamda başarılı olmaları gerekse uyumlu arkadaş ilişkileri geliştirmeleri açısından demokratik tutumla yetişmelerinin olumlu bir etkisi olduğunu ortaya koyan çalışmalar vardır (Spera, 2005).

Otoriter ebeveyn tutumunda çocuk, yeterince duygusal destek ve sıcak ilgi görmeden katı disiplin kurallarıyla yetiştirilir (Baumrind, 1980; 1991a). Bu ailelerde çocukların kurallara itaat etmesi beklenmekle birlikte ebeveynlerin çocuktan yüksek beklentileri vardır. Otoriter ebeveyn tutumunu benimseyen ailelerin çocuklarında düşük özsaygı, kaygı düzeyinde artış, ilişkilerinde onay alma ihtiyacı ve psikolojik açıdan uyum sorunu yaşadıkları ortaya konmuştur.

İzin verici ebeveyn tutumunda ebeveynler çocuklarına yeterli kabul ve sıcak ilgiyi gösterirler fakat çocuğa kural koyma gibi disiplin konularında daha esnek davranırlar (Baumrind, 1980; 1991a). Yapılan çalışmalarda bu ailelerde yetişen çocukların duygularını kontrol etme ve sorumluluk almada problem yaşadıkları, stresle başa çıkamadıkları ve kendilerini düzenlemede sorun yaşadıkları belirtilmiştir (Baumrind, 1989; Darling ve Steinberg, 1993, Spera, 2005).

Baumrind'in ebeveyn tutumlarına ilişkin bu sınıflamasından yola çıkan bazı araştırmacılar ebeveyn tutumlarını, *sıcak ilgi/kabul* ve *kontrol/disiplin* olarak adlandırılan iki boyutun yüksek ya da düşük olarak kesişmesiyle oluşan dört kategori şeklinde ele almışlardır (Darling ve Steinberg, 1993; Maccoby ve Martin, 1983; Steinberg, Mounts, Lamborn ve Dornbusch, 1991). Bu kategoriler; yüksek sıcak ilgi ve yüksek kontrolün olduğu *demokratik-dengeli tutum*, düşük sıcak ilgi ve yüksek kontrolün olduğu *otoriter/yetkeci tutum*, yüksek sıcak ilgi ve düşük kontrolün olduğu *izin verici- şımartan tutum* son olarak düşük sıcak ilgi ve düşük kontrolün olduğu *ihmalkâr tutum* şeklinde sınıflandırılmaktadır. Bu sınıflama Baumrind'in sınıflamasıyla kıyaslandığında demokratik tutumla otoriter tutumun benzerlik gösterdiği fakat Baumrind'in sınıflamasından farklı olarak izin verici tutumun iki farklı şekilde ele alındığı görülmektedir. Çocuklarını şımartan tutumla yetiştiren ailelerin çocuklarıyla tek yönlü bir iletişim kurarak tutarsız bir disiplin uyguladıkları ve çocuklarına sınır koymadıkları belirtilmiştir. İhmalkâr tutum ise ebeveynlerin tam anlamıyla ilgisiz olduğu ve ailedekilerin problemlerini çatışarak çözdüğü ve disiplinin çok az olduğu en olumsuz ebeveyn tutumu olarak kabul edilmektedir (Darling ve Steinberg, 1993; Maccoby ve Martin, 1983; Steinberg, Mounts, Lamborn ve Dornbusch, 1991).

Literatür verileri incelendiğinde, bazı çalışmalarda anne-babanın bireye karşı tutum ve davranışlarının, birey üzerinde olumlu ya da olumsuz etkiler yarattığına dair bulgular mevcuttur (Kulaksızoğlu, 2015). Diğer yandan kimi çalışmalarda ise akademik başarı, özsaygı ve öz yeterlilik, kendiniz düzenleme ve sorumluluk alma gibi değişkenlerle demokratik tutum arasında pozitif bir ilişki varken otoriter tutumla negatif bir ilişki olduğu saptanmıştır (Buri, Louiselle, Misukanis ve Mueller, 1988; Spera, 2005; Steinberg, Dornbusch, Brown, 1992). Demokratik ebeveyn tutumunun psikolojik ve davranışsal problemlerle negatif yönde bir ilişkisi varken; otoriter tutumun sorumluluk almama ve yüksek stres yaşama gibi problemlerle pozitif bir ilişkisinin olduğu ortaya konmuştur (Lamborn, Mounts, Steinberg ve Dornbusch 1991; Wenar, 1994). Literatürde izin verici ebeveyn tutumunda aşırı ilgi bekleme, doyumsuz olma, sorumluluk almama ve yetersiz kendini düzenleme becerisiyle; ihmalkâr ebeveyn tutumunun ise dağınık kimlik gelişimi, madde kullanımı ve suça meyilli olma durumuyla ilişkili olduğu belirtilmiştir (Hoeve, Dubas, Eichelsheim, van der Laan, Smeenk ve Gerris, 2009; Lamborn ve ark., 1991).

Türkiye’de yapılan çalışmalarda ebeveyn tutumunun pek çok faktörle ilişkili olduğu ortaya konmuştur. Yapılan çalışmalarda ebeveyn tutumları ile; öznel iyi oluş (Sarı ve Özkan, 2016), benlik saygısı (Yücel, 2013), problem çözme becerisi (Arslan ve Kabasakal, 2013), öfkeyi ifade etme biçimleri (Özyürek ve Özkan, 2015), utangaçlık (Hamarta, Baltacı, Üre ve Demirbaş, 2010), akademik yeterlik ve başarı (Çapulcuoğlu ve Gündüz, 2013), problemlerle internet kullanımı (Büyükşahin Çevik ve Çelikkaleli, 2010) ve problem davranışlar (Arslan ve Balkıs, 2014) arasında ilişki olduğu saptanmıştır.

Ebeveyn tutumlarının çocuğun içselleştirme ve dışsallaştırma problemleriyle ilgili olduğunu gösteren çalışmalar da literatürde mevcuttur. Pinquart’ın (2017) yaptığı çalışmada ebeveyn tutumları ve dışa yönelim davranış sorunları arasında ilişki olduğu saptanmıştır. Ergenlerle yapılan bir çalışmada otoriter ebeveyn tutumuna sahip bir ailede yetişenlerin daha fazla antisosyal davranışlar gösterdikleri ve daha fazla intihar eğilimine sahip oldukları belirtilmiştir (Arslan, 2012). Buna benzer sonuçlar lise öğrencileriyle yapılan başka bir çalışmada da elde edilmiştir. Yüksek düzeyde otoriter ebeveyn tutumuyla yetişen liseli ergenlerin, aile ve arkadaşlık ilişkilerinde daha fazla antisosyal davranışlarda buldukları saptanmıştır (Kabasakal ve Arslan, 2014). Ebeveyn tutumlarının içselleştirme problemleriyle ilişkisine bakıldığında; ebeveyn tutumları ile depresyon ve kaygı arasındaki ilişkiyi ortaya koyan çalışmalarla birlikte, otoriter ebeveyn tutumunun daha fazla duygusal probleme sebep olduğunu ortaya koyan çalışmalar da mevcuttur (Adubale, 2017; Sharma, Sharma ve Yadava, 2011; Sümer, Gündoğdu Aktürk ve Helvacı, 2010).

Ailenin sosyoekonomik durumunun ebeveyn davranışlarını etkilediği görülmektedir. Ailedeki yetersiz gelir ya da ekonomik durumda yaşanan bozulmalar olumlu ebeveyn davranışlarını azaltmakta, ebeveynlerin katı disiplin uygulamasını veya verdikleri fiziksel cezaları arttırmaktadır (Conger, Patterson ve Ge, 1995; McLoyd, 1990). McLeod ve Shanahan’a göre (1993); ebeveynlerin çocuklarına sıcak davranma ve çocuklarına destekleyici tutum sergileme gibi ebeveyn davranışları göstermelerinde, ekonomik durumlarında yaşanan sıkıntılar engelleyici bir faktördür. Literatüre bakıldığında çocuklarına yeteri kadar sözel ve duygusal yakınlık gösteren ve çocuğa da söz hakkı vererek hoşgörülü davranan annelerin sosyoekonomik durumunun diğerlerine göre daha yüksek olduğu saptanmıştır (Hart ve Risley, 1995; Kelly, Sanchez- Hucies ve Walker, 1993).

Literatür verileri incelendiğinde, çocukların ruhsal durumları ve davranış örüntüleri üzerinde etkin olan faktörler arasında ebeveyn tutumları kadar ebeveyn kontrolünün de önemli bir role sahip olduğu görülmektedir (Kındap Tepe, Sayıl, 2012; Schaefer,1965). Bu nedenle bir sonraki bölümde ebeveyn kontrolüne değinilecektir.

1.2.2. Ebeveyn Kontrolü

Ebeveyn kontrol kavramı, Baumrind'in ebeveynlerin otoritesindeki çeşitlilik üzerine çalışırken gelişmeye başlayan bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır (akt. Çelik-Özden, 2013). İlk zamanlar kontrol kavramı; katı davranışlar, cezanın fiziksel olarak verilmesi şeklinde açıklansa da Baumrind zamanla bu kavramın içine çocuğun topluma dahil edilmesi için yapılan ve çocuğun davranışlarını uyumlu hale getirmeye çalışan ebeveyn uygulamalarını da dahil etmiştir (Steinberg ve Darling, 1993).

Literatür incelendiğinde çeşitli kontrol tanımlarının yapıldığı görülmektedir. Yapılan çalışmaların birinde ebeveyn kontrol kavramı, ergenin dürtü ve arzularını düzenleyerek sosyal normlara uygun hale getirmelerine yardımcı olacak uygulamalar (Kakihara ve Tilton-Weaver, 2009) şeklinde tanımlarken başka bir çalışmada ebeveynin müdahaleci olması ve çocuğa baskı uygulaması şeklinde ele alınmıştır (Pomerantz ve Wang, 2009). Barber'e (1996) göre ebeveyn kontrolü kavramı; ebeveynin çocuğun davranışlarını kontrol edip düzenlemesi, çocuğun duygu ve düşüncelerini etkilemesi ve çocukların ebeveyne bağlılık sağlamaları gibi konuları içerir (akt. Çelik-Özden, 2013).

Literatüre bakıldığında ebeveynliğin, ebeveyn kontrolü ve ebeveyn desteği olmak üzere iki boyutta ele alındığı söylenebilir (Maccoby ve Martin, 1983; Steinberg, 1990). Ergenlik dönemi, kişilik gelişimi açısından bireyin özerklik ihtiyacının yüksek olduğu bir dönem olmakla birlikte, bireyin işlevselliğinde ebeveyn kontrolünün niteliği ve miktarının önemli bir etkisi bulunmaktadır (Kındap-Tepe, Sayıl, 2012). Bu dönemde ergen özerkliğini kazanmaya çalışırken aile de çocuğu üzerindeki kontrolünü artırma eğilimi göstermektedir (Hortaçsu, 2003).

Ebeveyn kontrolünün çocuğun ruh sağlığını etkileyen faktörlerden biri olduğu belirtilmektedir (Schaefer,1965). Yapılan bir çalışmada yüksek ebeveyn kontrolünün çocukların öz yeterliliklerini azaltarak çaresizlik hissetmelerine ve bunun sonucunda

da anksiyete ve kaygı belirtileri göstermelerine neden olduğu belirlenmiştir (Dwairy ve Achoui, 2010). Ebeveyn kontrolünün çocuğu denetleme ve izleme gibi olumlu etkileri olduğu kadar çocuktan sevgiyi esirgeme, onu suçlu hissettirme ve utandırma gibi olumsuz etkileri olduğu da bilinmektedir (Kındap Tepe, Sayıl, 2012).

Barber ve arkadaşları (2005), demokratik tutum ve otoriter tutumda yüksek olarak yer alan kontrol boyutu yerine kontrol kavramını çocuğun davranışlarını kontrol eden uygulamalar diğeri bir ifadeyle *davranışsal kontrol* ve çocuğun psikolojisini kontrol eden uygulamalar yani *psikolojik kontrol* olmak üzere ikiye ayırmıştır. Soenens ve Vansteenkiste'ye göre (2010), bu iki kontrol türünü birbirinden ayıran şey davranışsal kontrolün dışsal olması ve açıkça görülen bir şekilde uygulanması (örn; vurma ya da ceza verme gibi), içsel olan psikolojik kontrolün içsel özellikleri dolayısıyla, daha üstü kapalı ve gizli bir yapıda olmasıdır. Bu çalışmanın bir sonraki adımında, söz konusu kavramlar derinlemesine açıklanarak literatür verileri özetlenecektir.

1.2.3. Ebeveyn Kontrol Türleri

1.2.3.1. Davranışsal Kontrol

Davranışsal kontrol, ebeveynin uygun bulduğu veya bulmadığı davranışlarla ilgili olarak kural ve beklentilerini çocukla konuşarak bu beklentiler doğrultusunda çocuğun davranışlarını izleyerek düzenlemesidir (Barber ve ark., 2005; Soenens, Vansteenkiste, Luyckx ve Goossens, 2006). Davranışsal kontrol, ailenin çocuğa sınır ve kural koyduğu olumlu bir ebeveyn uygulaması olarak da tanımlanmaktadır (Smetana ve Daddis, 2002). Özetle; davranışsal kontrole, çocuğun davranışlarını gözlemleyip davranışları düzenlemek adına kurallar koyarak çocuğu denetleme ve kontrol etme girişimi denebilir (Barber, 1996; Barber, Stolz, Olsen ve Maughan, 2005). Davranışsal kontrolün temel özellikleri arasında çocuğu gözleme, çocuk hakkında bilgi sahibi olma ve tutarlılık gösteren bir disiplin anlayışı yer almaktadır.

Davranışsal kontrolün, çocuk ve ergenlerde farklı şekillerde uygulandığı görülmektedir. Davranışsal kontrol, çocuklarda daha çok çocuğa sınır ve kural koyma şeklinde kendini gösterirken, ebeveyn kural ve değerlerini içselleştirmiş olduğu düşünülen ergenlerde ise ergenin davranışlarını izleme şeklinde görülmektedir

(Patterson, Reid ve Dishion, 1992; Kerr ve Stattin, 2000; Stattin ve Kerr, 2000). İzleme davranışı; ergenin özerkliğine izin vermekle birlikte ergenin kiminle, nerede, ne yaptığı ve yaşlılarıyla ilgili daha fazla bilgi edinilmesi sağlarken ergenin davranışının, aile kuralları ve sosyal normlara göre düzenlenmesi ve denetlenmesine de imkan sunar (Barber, 1996). Çocuğun ailesel ve toplumsal normlara uyarak bunları içselleştirmesinde ve buna bağlı olarak sosyalleşmesinde izleme davranışı etkilidir (Pettit ve ark, 2001).

Davranışsal kontrolün, psikolojik kontrolün aksine genel olarak çocuk üzerinde olumlu bir gelişime sebep olduğu belirtilmektedir (Barber, Olsen ve Shagle, 1994; Öztürk, Kındap ve Sayıl, 2006). Literatürde davranışsal kontrolde kullanılan izleme davranışının ergeni; anti sosyal davranışlara, saldırganlığa ve suça eğilimli arkadaşlara karşı koruduğunu ele alan çalışmalar vardır (Barber, Olsen ve Shagle, 1994; Chassin, Pillow, Curran, Molina ve Barrera, 1993; Dishion, Capaldi, Spracklen ve Li, 1995; Pettit, Bates, Dodge ve Meece, 1999; White ve Kaufman, 1997). Ayrıca literatür verileri tarandığında yalnız hissetme ve depresyon gibi içselleştirme belirtileri ile davranışsal kontrol arasında negatif bir ilişki olduğunu ortaya koyan çalışmalar da mevcuttur (Barber ve ark., 1994; Kındap, Sayıl ve Kumru, 2008).

Petit ve arkadaşlarına göre (2001), davranışsal kontroldeki ergenin davranışlarını izleme ve ona rehberlik etme ergenin gelişimine olumlu etki eden sosyalleşme işlevi görürken psikolojik kontrol ergenin özerkliğini ve kendini düzenleme becerisini olumsuz etkiler. Soenens ve Vansteenkiste' ye (2010) göre davranışsal kontrole maruz kalan çocukların, ebeveynlerinin kurallarına uymalarını sağlayan şey cezadan kaçma ve somut ödülleri alma motivasyonudur.

Literatür verileri incelendiğinde yapılan çalışmalarda yetersiz davranışsal kontrolün, çocuğun öz düzenleme becerilerinin gelişmemesine, oto kontrol eksikliğine bağlı davranış bozukluklarının ortaya çıkmasına ve sıklıkla dürtüsel davranışlara sebep olduğu belirtilmiştir (Baumrind, 1971; Baumrind, 1991b; Barber, 1996).

1.2.3.2. Psikolojik Kontrol

Literatürde psikolojik kontrol kavramıyla ilgili çeşitli tanımlamalara rastlanmaktadır. Psikolojik kontrol “*çocuğun psikolojik ve duygusal ihtiyaçlarına*

duyarlı olmayan, özerklik geliştirmesini ve bağımsız olmasını engelleyen sosyalleştirmeler” olarak tanımlanmaktadır (Barber, 1996, sayfa, 3299). Diğer bir deyişle psikolojik kontrol, çocuğun duygu ve düşüncelerini dile getirmesini ve otonomi geliştirmesini engelleyen, çocuğun benliğini hedef alan ebeveynlik tutum ve davranışları olarak açıklanmaktadır (Barber ve Harmon, 2002; Smetana ve Daddis, 2002).

Psikolojik kontrol ebeveyn çocuk ilişkisine zarar vermekle birlikte, psikolojik kontrol uygulayan ebeveynler çocuklarından sevgilerini esirgeyerek onları suçlu hissettirerek eleştirerek ya da onları göz ardı ederek çocuğunun kendini düzenlemesine de müdahalede bulunmaktadır (Barber, 1996). Buna ek olarak psikolojik kontrolün davranışsal kontrole kıyasla koşullu sevgi veya utandırma gibi manüplatif teknikleri içerdiği ve çocuğun içsel süreçlerini kontrol etmeyi amaçladığı belirtilmektedir (Barber ve Harmon, 2002). Çocuğun davranışlarını kendi isteğine göre değiştirme, çocuğun düşüncelerine müdahalede bulunup kısıtlama ve kontrol altında tutma gibi psikolojik kontrol uygulamaları ebeveyn-çocuk ilişkisini zamanla yıpratmaktadır (Kındap-Tepe ve ark., 2018).

Literatür verileri incelendiğinde ebeveynin uyguladığı psikolojik kontrolün, çocuk ve ergenlerde kaygı ve depresyon gibi içselleştirme problemleri ve uyum bozukluğuyla ilişkili olduğu gösterilmektedir. (Barber, 1996,1999; Barber ve Harmon, 2002; Conger, Conger ve Scaramella, 1997; Fuligni ve Eccles, 1993; Goldstein, Davis-Kean ve Eccles, 2005; Soenens, Vansteenkiste, Luyten, Duriez ve Goossens, 2005). Ayrıca psikolojik kontrolün saldırganlık, riskli davranış gibi birtakım dışsallaştırma problemleriyle ilişkili olduğu da yapılan çalışmalarda ortaya konmuştur (Barber, 1996,1999; Barber ve Harmon, 2002; Barber ve Olsen, 1997; Conger, Conger ve Scaramella, 1997; Hart, Nelson, Robinson, Olsen ve McNeille-Chouqe, 1998; Mills ve Rubin, 1998). Barber ve arkadaşlarının (2005), on farklı ülkedeki ergenlerle yaptığı çalışmada ebeveynlerden algılanan psikolojik kontrolün ergenin işlevselliğini olumsuz etkileyerek içselleştirme-dışsallaştırma problemlerini pozitif yönde yordadığı saptanmıştır.

Yapılan çalışmalarda ebeveynlerden algılanan psikolojik kontrolün ergenin özgüveni (Conger ve ark., 1997), benlik saygısı (Leary ve Baumeister, 2000; Linver ve Silvenberg, 1995) ve kimlik oluşumunda (Luyckx, Soenens, Vansteenkiste,

Goossens ve Berzonsky, 2007) olumsuz etkiye sahip olduğu bulunmuştur. Bağımsız kimlik arayışında olan ergenin psikolojik kontrole maruz kalması ergenin özerkliğini kendini yönlendirme gelişimine engel olur (Pettit ve ark, 2001). Ayrıca psikolojik kontrole maruz kalan ergenler düşük özsaygı ve depresif belirtiler bakımından risk altındadırlar (Barber ve Harmon, 2002).

Psikolojik kontrolün erkeklerde daha çok dışsallaştırma problemleriyle ilişkili olduğu gösterilirken (Kındap ve ark., 2008), kızlarda ise hem içselleştirme hem de dışsallaştırma problemlerini sergilemeyle ilişkili olduğu saptanmıştır (Kındap, Sayıl ve Kumru, 2008; Pettit ve ark., 2001). Literatüre bakıldığında kızların babalarından algıladıkları psikolojik kontrolle yaşam doyumu arasında negatif ilişki olduğu, anneden algılanan psikolojik kontrolün ise hem kız hem erkeklerin benlik saygısı üzerinde olumsuz etkisinin olduğu saptanmıştır (Shek, 2007).

Psikolojik kontrolün birey üzerindeki olumsuz etkilerinin yanı sıra ebeveyn çocuk arasındaki ilişkileri de olumsuz etkilediği belirtilmektedir (Barber, 1996; Barber ve Harmon, 2002). Ergenin duygu ve düşüncelerine müdahale eden psikolojik kontrol uygulamaları ebeveynle kurulan güvenli bağı olumsuz etkilemekle birlikte ergenin bağımsız kişilik oluşumunu da tehdit etmektedir (Barber, 1996; Barber ve Harmon, 2002; Soenens, Vansteenkiste, 2010). Psikolojik kontrol sayılabilecek çocuğu koşullu kabul etme davranışının çocukta aileye karşı kızgınlık duygularını oluşturarak ebeveyn çocuk ilişkilerini zayıflattığı ve olumsuz psikolojik gelişime sebep olduğu saptanmıştır (Assor, Roth ve Deci, 2004). Literatür incelendiğinde ebeveynle kurulan güvensiz bağlanma ile psikolojik kontrol arasındaki ilişkiyi ortaya koyan çalışmalar bulunmaktadır (Doyle ve Markiewicz, 2005; Karavasilis, Doyle ve Markiewicz, 2003).

Ebeveynlerden ziyade arkadaşlık ilişkilerinin ön planda olduğu ergenlik döneminde arkadaşlık ve özerklik gibi konularda hassas olan ergenler için psikolojik kontrol olumsuz bir ebeveynlik uygulaması sayılabilir (Kındap-Tepe ve ark., 2018). Psikolojik kontrolün çocukların sosyalleşme durumları üzerindeki olumsuz etkilerinin gösteren çalışmalar da mevcuttur. Yapılan bir çalışmada ebeveynlerinden psikolojik kontrol algılayan çocukların yalnızlık düzeylerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır (Soenens, Vansteenkiste, Duriez ve Goossens, 2006a). Ayrıca yapılan başka bir çalışmada ebeveynleri psikolojik kontrol uygulayan çocukların yaşlılarından algıladığı

sosyal desteğin düşük olduğu bulunmuştur (Karavasilis, Doyle ve Markiewicz, 2003). Soenens ve Vansteenkiste (2010), yaptıkları çalışmada ebeveynden algılanan psikolojik kontrolün çocuk ve ergenlerin yaşıt ilişkilerini de olumsuz etkileyebileceğini belirtmiştir.

Bayraktar ve arkadaşlarının (2008) yaptığı çalışmada ebeveynden algılanan psikolojik kontrolle anne babaya duyulan güven arasında negatif bir ilişki bulunmaktadır. Anne babadan algılanan psikolojik kontrolle zorbalık davranışı arasında ebeveyne duyulan güvenin aracı rolünün olduğu ve bu güvenin psikolojik kontrollün zorbalık davranışı üzerindeki olumsuz etkisini azalttığı saptanmıştır.

Literatürde psikolojik kontrollün ebeveynin eğitim seviyesiyle ilişkisini ele alan bir çalışmada ebeveynin eğitim seviyesi arttıkça uyguladığı psikolojik kontrolün azaldığı saptanmıştır (Sayıl ve ark., 2012).

Literatür verileri incelendiğinde ebeveyn kontrolünün yaş, cinsiyet kardeş sayısı gibi sosyodemografik değişkenlerle de ilişkili olduğu görülmektedir. Davranışsal kontrolün cinsiyete göre değişiklik gösterip göstermediğine ilişkin yapılan çalışmalarda kızların anne ve babalarından algıladıkları davranışsal kontrolün erkeklere göre daha fazla olduğu saptanmıştır (Kerr ve Stattin, 2000; Kındap ve ark., 2008; Soenens ve ark., 2006b; Kındap-Tepe ve Sayıl, 2012). Psikolojik kontrolün cinsiyete göre değişiklik gösterip göstermediğine ilişkin yapılan çalışmalarda erkeklerin anne ve babalarından algıladıkları psikolojik kontrol kızlara göre daha fazla olduğu tespit edilmiştir (Harma, 2008; Kındap, 2011; Shek, 2005; Kındap-Tepe ve Sayıl, 2012). Barber'ın (1996) yaptığı çalışmada anneden algılanan psikolojik kontrolün erkek öğrencilerde daha fazla olduğu saptanmıştır. Psikolojik kontrollün cinsiyete göre değişmediğini gösteren çalışmalar da vardır. Shek'in (2007), yaptığı bir çalışmada psikolojik kontrolün cinsiyete göre farklılaşmadığını ortaya koymuştur. Literatürde anneden algılanan psikolojik kontrolün cinsiyete göre farklılık göstermediğine dair çalışmalar da mevcuttur (Roger ve ark. 2003; Kındap ve ark., 2008; Sayıl ve Kındap, 2010). Literatür verileri incelendiğinde psikolojik kontrol ve yaş arasındaki ilişkinin ele alındığı çalışmaların sınırlı olduğu görülmüştür. İleri-Ünyeli'nin (2015) yaptığı yaş ile anne ve baba psikolojik kontrol ölçek puanları arasında pozitif yönde anlamlı bir korelasyon saptanmıştır. Literatürde kardeş sayısı ve psikolojik kontrol arasındaki ilişkiye dair kısıtlı çalışma olmakla birlikte İleri-

Ünyeli'ye (2015) göre kardeş sayısı azaldıkça algılanan psikolojik kontrol sayısı artmakta, kardeş sayısı arttıkça algılanan psikolojik kontrol sayısı azalmaktadır.

Psikolojik kontrolün ebeveyn tutumlarının bir boyutu olduğu göz önüne alınıp literatür tarandığında, algılanan psikolojik kontrolün otoriter ebeveyn tutumu ile pozitif, demokratik ebeveyn tutumu ile negatif ilişkisi olduğunu belirtilmiştir (Sayıl ve Kındap, 2010). Ebeveyn tutumları ile olumsuz otomatik düşünceler arasındaki ilişkiyi ele alan bir çalışmada otoriter- koruyucu ebeveyn tutumuyla yetişen ergenlerin daha fazla olumsuz otomatik düşünce geliştirdikleri saptanmıştır (Tümkaya, Çelik ve Aybek, 2011). Al'ın (2018) çocuk ve ergenler üzerinde yaptığı çalışmada ebeveynlerden algılanan psikolojik kontrolün olumsuz otomatik düşünceleri arttırdığına ilişkin bulgular elde edilmiştir.

Literatürdeki verilerden yola çıkarak bu çalışmada da psikolojik kontrolün olumsuz otomatik düşünceleri yordaması beklenmekle birlikte; söz konusu iki değişken arasındaki olası ilişkinin literatüre katkı sağlayacağı da düşünülmektedir. Bu amaçla çalışmanın sonraki bölümünde olumsuz otomatik düşüncelerden bahsedilecektir.

1.3. Olumsuz Otomatik Düşünceler

1.3.1. Olumsuz Otomatik Düşüncelerin Kavramsallaştırılması

Bilişsel davranışçı kuramın temelinde, çevreden gelen uyarılarla onlara verilen tepki arasında bilişsel sistemin aracı olduğu görülmektedir (Türkçapar ve Sargın, 2012). Bu kurama göre; kişinin yaşadığı duygu durumunu anlamlandırmak için kişinin olayla ilgili düşüncesinin bilişsel içeriğine dikkat etmek gerekir (Corey, 2005). Dolayısıyla bilişin duygu ve davranışı etkilemesi durumu bu kuramın temel varsayımlarından biri sayılmaktadır (Reinecke ve ark. 2003, White ve Freeman 2000). Beck (1979)'e göre kişiyi rahatsız eden duygusal sorunlar, olaylardan ziyade kişinin bunları nasıl algıladığı ve nasıl değerlendirdiği ile ilişkilidir.

Bilişsel Davranışçı Kuramda, kişinin çocukluğundan itibaren içinde yaşadığı aile ortamı ve sahip olduğu çevrenin etkisiyle şekillenen bilişsel yapı önemli bir yere sahiptir (O'Donohue ve Fisher, 2009). Bilişsel kuram bilişi, otomatik düşünceler ve şemalar olmak üzere iki başlığa ayırır ve buradaki şemalar ara inançlar ve temel

inançlardan oluşmaktadır. Bu üç bölüm iç içe geçmiş küme olarak düşünüldüğünde sırasıyla en dıştan en içe *doğru Otomatik Düşünceler, Ara İnançlar ve Temel İnançlar* şeklinde sıralanabilir (Türkçapar 2015, s.81).

Beck'e (1979) göre, otomatik düşünceler bir olaya ilişkin anlık ve spontan olarak ortaya çıkan ve daha önce düşünülmemiş olan yorumlamalardır. Bu düşünceler çok hızlı ve otomatik bir şekilde açığa çıktığı için Beck, bu adlandırmayı yaptığını ifade etmektedir. Otomatik düşünceler; duygusal olarak zorlanılan anlarda, zihnin çoğunluğunu işgal eden, kendiliğinden gelen ve kontrol altına alınamayan düşünce ya da imgelerdir (Yalom ve Glick, 2006). Otomatik düşünceler, kişinin belirli bir durumda ansızın zihninde beliren ve sorgulama yapmaksızın doğru olduğuna inandığı bilişler olarak tanımlanmaktadır. Bu bilişlerin işlevsel olmayanları olumsuz otomatik düşünceler şeklinde ifade edilmektedir (Beck ve Newman, 2005).

Bilişsel modele bakıldığında bireyin durum/olay karşısındaki düşünceleri ve bununla bağlantısı duygu ve davranışlarını etkileyenin durum/olaydan ziyade bireyin o duruma ilişkin yaptığı ve otomatik düşüncelerle ortaya çıkan yorumlamalarıdır (Beck, 2001). Bu otomatik düşünceler olumlu ya da olumsuz olmak üzere her bireyde bulunarak kişinin davranışlarına etki etmektedir (Beck ve diğ., 2004). Bir durum karşısında bilinçli olmaksızın aniden ortaya çıkan bu otomatik düşünceler, tekrarlayıcı olumlu veya olumsuz otomatik benlik ifadeleridir (akt. Yavuzer ve Karataş, 2013). Kişiler çoğunlukla bu düşünceleri sorgulamaksızın doğru sayarlar (Beck, 2001). Bireyler otomatik düşünceden ziyade onun sebep olduğu duygunun farkındadır ve destek alarak bu otomatik düşüncelerini fark edebilmektedirler (Türkçapar, 2007).

Olumsuz otomatik düşüncelerden sonraki basamak ara inançlardır. Türkçapar'a göre (2015), ara inançlar bireyin davranışlarını etkileyen, diğer insanların başına gelenler ve kendi yaşadıklarıyla kalıcı hale gelen beklentiler ve kurallardır ve temel inançlarla otomatik düşüncelerin arasında yer alır. Beck (1995), ara inançların genelde koşul cümleleriyle ifade edildiğini ve bazı durumlarda işlevsiz ve uyum bozucu olduğunu belirtmektedir.

Temel inançlar; zihnin derinliklerinde yer alan katı, aşırı genellenmiş ve değişime direnç gösteren yapılardır (Beck, 2001). Bu inançlar, geçmiş yaşantı ve deneyimler sonucu oluşan, kişinin kendisi ve çevresiyle ilgili bilgileri bir araya getirmesini sağlayan, kendisi, diğerleri ve dünyayla ilgili temel varsayımları içeren

bilişsel yapılarıdır (Türkçapar, 2015). Bireyin sahip olduğu bu inançlar çeşitli olaylar neticesinde harekete geçerek olumsuz duygulara ve psikolojik rahatsızlıklara sebep olur (Sharf, 2012). Özetle; bireyin çocukluğundaki deneyimleri öğrenme yoluyla birtakım temel düşünce ve inanç sistemlerini oluşturur ve günlük yaşam olayları bu inançları tetikleyerek olumsuz otomatik düşünceleri ortaya çıkarır ve negatif duyguların yaşanmasına neden olur (Demiralp ve Oflaz, 2007).

Beck; bu temel inançları çaresizlik, sevilme ve değersizlik olmak üzere üçe ayırmıştır. Güç ve performans yetersizliğiyle ilgili olan temel inançlar çaresizlik, duygusal eksikliklerle ilgili olanlar sevilme, ahlaki eksiklik ve suçlulukla ilişkili olanlar ise değersizlik olarak adlandırılmaktadır (akt. Türkçapar, 2015).

Beck'e (1979) göre birçok rahatsızlık bireyin kendisi, çevresi ve geleceği ile ilgili olumsuz düşüncelerinden kaynaklanmaktadır. Beck'in kuramındaki bilişsel yapı anksiyete ve depresyon gibi içselleştirilmiş problemleri açıklamak adına oluşturulduğu için literatürde bu yapı ve dışsallaştırma problemleriyle ilgili çalışmalar kısıtlıdır (akt. Yavuzer ve Karataş, 2013). Olumsuz otomatik düşünce kavramını daha iyi anlamak adına sonraki bölümde literatürde bu konuyu ele alan bazı çalışmalara değinilecektir.

1.3.2. Ergenlerde Olumsuz Otomatik Düşünceleri Ele Alan Çalışmalar

Literatür verileri incelendiğinde olumsuz otomatik düşüncelerle ilişkili pek çok faktöre rastlanmaktadır. Çocuk ve ergenler üzerinde yapılan çalışmalarda olumsuz otomatik düşüncelerin depresyon (Kercher, Rapee ve Schniering, 2009), kaygı (Bernard ve Cronan, 1999), saldırganlık (Zwemer ve Deffenbacher, 1984; Hazaleus ve Deffenbacher, 1985; Martin ve Dahlen, 2004) ve benlik saygısı (Daly ve Burton, 1983; Dye, 1980; Omizo, Grace Lo, Williams, 1986; Donegan ve Rust, 1998) ile ilişkili olduğu gösterilmiştir.

Olumsuz otomatik düşünceler ve benlik saygısı arasındaki ilişkilerin ele alındığı çalışmalarda olumsuz otomatik düşünceler ve benlik saygısı arasında negatif yönde ilişkilerin olduğu saptanmıştır (Burnett, 1995; Daly ve Burton, 1983; Erickson, Horan ve Hackett, 1991; McLennan, 1987; Preechawang, 2004).

Literatürde olumsuz otomatik düşünceler ve kaygı arasında pozitif anlamlı ilişkilerin olduğu belirtilmektedir (Leahy, 2003; Wells, 1997; Calvete, Connor-Smith, 2005; Ganellen,1988).

Diğer yandan olumsuz otomatik düşünceler ile depresyon arasında anlamlı ilişkiler bulunduğu da bilinmektedir (Aydemir, Temiz ve Göka, 2002; Aydın 1990; Aytar, 1987; Beck, 1967; Bozkurt, 1998; Calvete ve Connor-Smith, 2005; Friedman, Hurt, Clarkin, Corn ve Aronoff, 1983; Huang, Sousa, Tu ve Hwang, 2005; Leahy, 2003; Schniering ve Lyneham, 2006; Stiles ve Gøtestam, 1989; Wells, 1997).

Lise öğrencileri üzerinde yapılan bir çalışmada saldırganlık düzeyi yükseldikçe kendine yönelik negatif duygu ve düşünceler artmaktadır (Kurtoğlu, 2009). Aynı çalışmada saldırganlık düzeylerinin erkek öğrencilerde daha fazla olduğu ve sınıf düzeyi ve yaşla birlikte arttığı saptanmıştır. Ayrıca olumsuz otomatik düşüncelerin erkek öğrencilerde daha fazla olduğu, sınıf düzeyi ve yaşla birlikte artış gösterdiği saptanmıştır.

Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde; düşmanlık ve intikamla ilgili olumsuz otomatik düşüncelerin saldırganlığın en önemli yordayıcısı olduğu (Beck ve Freeman 1990; Calvete ve Connor-Smith 2005; Calvete ve ark. 2005; Kurtoğlu, 2009; Schniering ve Rapee 2004) ve pasif agresif davranış bozukluğu sergileyenlerin bu düşüncelere sahip olduğu belirtilmektedir (Beck ve ark. 2008).

Lise öğrencileriyle yapılan bir çalışmada öfke ile depresyon, anksiyete ve düşmanlık gibi ruhsal belirtiler arasında (Bozkurt ve Çam 2010) ve saldırganlıkla ile mantık dışı inançlar arasındaki (Fives ve ark. 2011) ilişkilerin anlamlı olduğu tespit edilmiştir.

Öztütüncü 'nün (1996) lise öğrencileriyle yaptığı çalışmada; kız öğrencilerin erkek öğrencilerden daha fazla olumsuz otomatik düşüncelere sahip olduğunu ve olumsuz otomatik düşünceler arttıkça depresif duygu durumunun da arttığı saptanmıştır.

Literatürde negatif duyguların (Schniering ve Rapee, 2004) ve negatif ruh halinin (McHugh ve Wierzbicki, 1998) olumsuz otomatik düşünceler tarafından yordandığı belirtilmektedir. Yapılan çalışmalarla öfke duygusunun yaşanması ve

öfkeli davranışlar sergilemenin birtakım olumsuz inançlarla ilişkili olduğu saptanmıştır (Boman 2003, Deffenbacher 1999, Murphy 1980).

Literatür verileri incelendiğinde olumsuz otomatik düşüncelerin içsel (anksiyete, depresyon vb.) ve dışsal (saldırganlık) problemlerle ilişkili olduğu kadar yaş, cinsiyet, okul türü ve sınıf gibi sosyodemografik değişkenlerle de ilişkili olduğu görülmektedir. Literatür verileri incelendiğinde yaşla birlikte olumsuz otomatik düşüncelerin artış gösterdiğine dair çalışmalara rastlanmakla birlikte (Hogendoorn ve ark., 2010; Schniering ve Lyneham,2006; Kurtoğlu, 2009) olumsuz otomatik düşüncelerin yaşa göre farklılaşmadığı çalışmalara da rastlanmaktadır (Schniering ve Rapee,2002; Garber, Weiss, Shanley, 1993). Cinsiyet ve olumsuz otomatik düşünceler arasındaki ilişkilere bakıldığında kız öğrencilerin erkeklere kıyasla daha fazla olumsuz otomatik düşüncelere sahip olduğu belirtilmektedir (Öztütüncü, 1996; Usta, 2017; Bozkurt 1998; Schniering ve Rapee 2002; Karakaya ve ark., 2007). Ancak literatürde bu sonuçla çelişen çalışmaya da rastlanmıştır. Buna göre Kurtoğlu'nun (2009) yaptığı çalışmada olumsuz otomatik düşüncelerin erkeklerde daha yüksek olduğuna ilişkin bulgulara ulaşılmıştır. Ayrıca literatür verileri incelendiğinde olumsuz otomatik düşüncelerin cinsiyete göre farklılaşmadığını ortaya koyan çalışmalar da mevcuttur (Güloğlu ve Aydın, 2007; Karahan ve ark., 2006; Tümkaya, Çelik ve Aybek, 2008).

Literatürde ebeveynin eğitim düzeyi ile çocuğun olumsuz otomatik düşünceleri arasında ilişki olduğunu ortaya koyan çalışmalar da mevcuttur. Buna göre anne babanın eğitim düzeyi düştükçe olumsuz otomatik düşünceler artmaktadır (Bulut-Serin ve Aydınoglu, 2011; Çivitçi, 2006).

Güler'in (2017) yaptığı bir çalışmada ebeveyninden algılanan psikolojik kontrolle olumsuz otomatik düşünceler arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Buna göre yapılan çalışmada olumsuz otomatik düşünceler ölçeğinin fiziksel tehdit, kişisel başarısızlık, düşmanlık alt ölçekleri ve olumsuz otomatik düşünceler ölçeğinden alınan toplam puan ile ebeveyninden algılanan psikolojik kontrol arasında pozitif anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

Literatürde olumsuz otomatik düşüncelerle ve okul türünün arasındaki ilişkiyi koyan çalışmaların kısıtlı olduğu görülmektedir. Atalan-Ergin'iin (2013) yaptığı çalışmada özel okullarda okuyan öğrencilerin olumsuz otomatik düşünceler ölçeğinden aldıkları puanların devlet okulundaki öğrencilere kıyasla daha yüksek

olduđu saptanmıřtır. Olumsuz otomatik dűřüncelerle sınıf dűzeyi arasındaki iliřkinin ortaya konuđuđu çalıřmalara bakıldıđında, bűyűk sınıf űđrencilerinin olumsuz otomatik dűřűnce dűzeylerinin kűűk sınıfa giden űđrencilere kıyasla daha yűksek olduđunu ortaya koyan çalıřmalar mevcuttur (Kurtođlu, 2009; Atalan-Ergin, 2013).

Yukarıda zorbalık davranıřı, ebeveyn kontrolű ve olumsuz otomatik dűřűnce kavramlarına iliřkin literatűr bilgileri verilmiřtir. Bu alıřma kapsamında psikolojik kontrol ve zorbalık davranıř arasındaki iliřkide olumsuz otomatik dűřűncelerin etkisi ele alınacaktır. Fakat bunun űncesinde olumsuz otomatik dűřűnceler ve zorbalık davranıřı arasındaki iliřkinin ve ebeveyn kontrolűyle zorbalık davranıřı arasındaki iliřkinin ortaya konmasının çalıřmanın ilerleyen ařamaları için fayda sađlayacađı dűřűnűlmektedir.

1.3.3. Olumsuz Otomatik Dűřűnceler ve Zorbalık Davranıřı Arasındaki İliřki

Bu alıřma kapsamında, ergenlerdeki olumsuz otomatik dűřűncelerin zorbalık davranıřını yordaması beklenmektedir. Bununla ilgili literatűr incelendiđinde; ergenlerle yapılan bir arařtırmada rasyonel olmayan inançlarla fiziksel saldırganlık arasında anlamlı iliřkiler bulunmuřtur (Fives ve ark. 2011). Schniering ve Rapee (2004)'nin ocuk ve ergenlerle yaptđı çalıřmada, dűřmanlık ve intikima yűnelik otomatik dűřűncelerin saldırganlıđı yordadıđı ortaya konmuřtur.

Yavuzer ve Karatař (2013)'in ergenlerle yaptđı bir çalıřmada otomatik dűřűnceler ile fiziksel saldırganlık arasındaki iliřkide, űfkenin tam aracılık rolű olduđu ortaya konmuřtur. Lise űđrencileriyle yapılan bir bařka çalıřmada kiřilerarası biliřsel çarpıtmalarla (olumsuz otomatik dűřűncelerle), saldırgan davranıřlar arasında anlamlı pozitif korelasyon bulunmuřtur (Uđur ve Murat, 2014). Lise űđrencileriyle yapılan bir çalıřmada ergenlerin kendilerine yűnelik negatif dűřűnceleri arttıa saldırganlık dűzeylerinin de arttıđı bulunmuřtur (Kurtođlu, 2009).

Literatűrde ocuk ve ergenlerle yapılan çalıřmalarda iřlevsel olmayan inançların zorbalık davranıřına sebep olduđuna dair sonuçların elde edildiđi çalıřmalara rastlanmaktadır (Doll ve Swearer, 2006; Gűkkaya ve Sűtcű, 2015). Hatta literatűrde biliřsel davranıř terapilerin iřlevsel olamayan inançlar űzerindeki

müdahalesi sonrasında zorbalık davranışının azaldığını ortaya koyan çalışmalar mevcuttur (Dölek, 2002; Kutlu, 2005; Mc Laughlin, 2010; Meyer ve Lesch, 2000).

Olumsuz otomatik düşüncelerin saldırganlık davranışıyla ilişkisi olduğu literatürde desteklenmekle birlikte, bu çalışmanın sonucunda da olumsuz otomatik düşüncelerin saldırganlığın bir türü olan zorbalık üzerinde yordayıcı bir etkisinin olması beklenmektedir.

1.3.4. Ebeveyn Kontrolü ve Zorbalık Davranışı Arasındaki İlişki

Bu çalışma kapsamında, ebeveynlerden algılanan psikolojik kontrolün ergenlerde zorbalık davranışını yordaması beklenmektedir. Bununla ilgili literatür incelendiğinde; ebeveynlerin çocuk üzerindeki kontrolü, denetleyici tutumları, çocuğa olan ilgileri ve onunla kurdukları iletişim biçimleri zorbalık davranışını uygulama ya da zorbalığa maruz kalma durumuyla ilişkili bulunmuştur (Bernstein ve Watson, 1997; Stevens, De Bourdeaudhuij ve Oost, 2002; Holmes ve Holmes-Lonergan, 2004; Olweus, 1993; Smokowski ve Kopasz, 2005).

Yapılan bir çalışmada zorbalık yapan çocukların ebeveynlerinin fiziksel disiplin uyguladıkları, çocuklarına karşı düşmanca tavırlar sergiledikleri ve onlara reddedici davrandıkları, zayıf problem çözme becerisine sahip oldukları ve saldırganlığa izin verdikleri görülmüştür (Demeray ve Malecki, 2003; Loeber ve Dishion, 1984). Bu çalışmaya benzer şekilde Stevens ve arkadaşlarının (2002) yaptığı çalışmada, zorbalık davranışı uygulayan çocukların ebeveynlerini daha az uyumlu ve daha fazla düşmanca algıladıkları ortaya konmuştur. Zorbalığa maruz kalan çocukların ebeveynlerinin ise aşırı koruyucu oldukları, daha az reddedici ve düşmanca davranışlar gösterdikleri bulunmuştur (Olweus, 1993; Rican, Klicperova ve Koucka, 1993).

Fielder'e (2006) göre, otoriter anne baba tutumu ile zorbalık davranışını sergileme arasında ilişki vardır. Buna göre çocuk, yüksek anne baba kontrolü algıladığında ve aile içi ilişkileri sıcak olarak algılamadığında zorbalık davranışını uygulama olasılığı arttırmaktadır. Literatürdeki çalışmalarda zorbalık davranışını uygulayan çocukların ebeveynlerine bakıldığında ebeveynlerin sert ve tutarsız davranışlar sergiledikleri (O'Moore, 1989'dan aktaran Turgut, 2005); baskıcı ve otoriter çocuk yetiştirme tutumlarını benimsedikleri (Oliver ve ark., 1994) ve fiziksel cezayı uyguladıkları

(Espelage, Bosworth ve Simon, 2000; Oliver ve ark., 1994) ortaya konmuştur. Zottis ve arkadaşlarının (2014) yaptığı çalışmada ebeveynin çocuklarına karşı cezalandırıcı ve otoriter tutumu zorbalık davranışıyla ilişkili bulunmuştur (akt Yılmaz ve Çağlayan, 2018).

Literatüre bakıldığında Meksikalı ailelerle yapılan bir çalışmada cezalandırıcı ve kısıtlayıcı ebeveyn davranışı ve ebeveynin psikolojik kontrolü hem pasif dirençli hem de kışkırtıcı dirençli çocuk davranışlarıyla pozitif ilişkili bulunmuştur (Bronstein, 1994). Ergenlerle yapılan bir başka çalışmada anneden ve babadan algılanan psikolojik kontrolün ve ergenliğin başlama yaşının ergenlerdeki içsel ve dışsal davranış problemlerini yordadığına ilişkin bulgulara rastlanmıştır (Arım ve Shapka, 2008). Ebeveyninden algılanan psikolojik kontrolün ergenlerde içselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış davranış sorunlarını arttırdığı ortaya konulmuştur (Barber ve Harmon, 2002). Ergenlerde yapılan bir başka çalışmada ebeveyninden algılanan sosyal destek, sosyal girişim ve düşük depresyonla ilişkiliyken; algılanan psikolojik kontrolün antisosyal davranışlar ve yüksek depresyonla ilişkili olduğu bulgulanmıştır (Barber ve ark., 2005).

Kındap, Sayıl ve Kumru (2008) tarafından yapılan bir çalışmada anneden algılanan yüksek psikolojik kontrolün kızlarda hem içselleştirme hem de dışsallaştırma davranış problemlerini arttırdığı erkeklerde ise sadece dışsallaştırma davranış problemlerini arttığı ortaya konulmuştur. Ayrıca literatürde psikolojik kontrolle ergenin sosyal işlevselliği arasındaki ilişkide ilişkisel saldırganlığın aracı rolüne bakılan bir çalışmada da psikolojik kontrolün saldırganlık davranışını yordadığı bulunmuştur (Kındap-Tepe ve Sayıl, 2012).

Psikolojik kontrolün saldırganlık gibi bir dışsallaştırma problemine sebep olduğu literatürde desteklenmekle birlikte, bu çalışmanın sonucunda da psikolojik kontrolün saldırganlığın bir türü olan zorbalık üzerinde yordayıcı bir etkisinin olması beklenmektedir.

BÖLÜM 2

2.AMAÇ VE HİPOTEZLER

2.1. Amaç

Literatürde psikolojik kontrolle zorbalık davranışı arasında ilişki olmakla birlikte, her psikolojik kontrol algılayan ergenin zorbaca davranmadığı görülmektedir. Bu durum arada başka süreçlerin olabileceğini akla getirmektedir. İlk bölümde de bahsedildiği üzere davranışın ortaya çıkmasında şemalar ve olumsuz otomatik düşünceler gibi birtakım bilişsel süreçlerin devreye girdiği bilinmektedir. Buradan hareketle psikolojik kontrol ve zorbalık davranış arasındaki ilişkide olumsuz otomatik düşüncelerin etkisinin olabileceği düşünülmektedir. Diğer yandan literatür verileri incelendiğinde de algılanan psikolojik kontrol ve zorbalık davranışı arasındaki ilişkide olumsuz otomatik düşüncelerin olası aracı rolünün analiz edildiği çalışmalara rastlanmamıştır.

Dolayısıyla bu araştırmada, algılanan psikolojik kontrol ve zorbalık davranışı arasındaki ilişkide zorbalık davranışı yordanan değişken, algılanan psikolojik kontrol yordayıcı değişken olarak belirlenmiştir. Söz konusu ilişkide olumsuz otomatik düşüncelerin olası medyatör (aracı) rolünün bulunup bulunmadığını incelemek bu araştırmanın temel amacını oluşturmaktadır.

Bu çalışmanın yan amacı ise katılımcıların algıladıkları psikolojik kontrol, zorbalık davranışı ve olumsuz otomatik düşünce düzeyleri ile sosyodemografik veriler arasında anlamlı ilişkilerin bulunup bulunmadığına bakarak sosyodemografik verilerin bahsedilen değişkenleri ne derece etkilediğini ortaya koymaktır. Ayrıca literatürde konuyla ilgili yapılan araştırmalar göz önüne alınarak daha önce tespit edilen ilişkilerin bu çalışmayla uyumlu olup olmadığını raporlamaktır.

2.2. Hipotezler

- 1) Ergenlerin annelerinden algıladıkları psikolojik kontrolün zorbalık davranışı üzerindeki etkisinde, olumsuz otomatik düşüncelerin anlamlı bir aracı (medyatör) etkisi vardır. Bu doğrultuda geliştirilen işlemsel hipotezler şu şekildedir;
  - A) Anneden algılanan psikolojik kontrol ile ergenlerdeki zorbalık davranışı arasındaki ilişkide olumsuz otomatik düşüncelerin sosyal tehdit alt boyutu anlamlı bir aracı (medyatör) etkiye sahiptir.
  - B) Anneden algılanan psikolojik kontrol ile ergenlerdeki zorbalık davranışı arasındaki ilişkide olumsuz otomatik düşüncelerin kişisel başarısızlık alt boyutu anlamlı bir aracı (medyatör) etkiye sahiptir.
  - C) Anneden algılanan psikolojik kontrol ile ergenlerdeki zorbalık davranışı arasındaki ilişkide olumsuz otomatik düşüncelerin düşmanlık alt boyutu anlamlı bir aracı (medyatör) etkiye sahiptir.
  - D) Anneden algılanan psikolojik kontrol ile ergenlerdeki zorbalık davranışı arasındaki ilişkide olumsuz otomatik düşüncelerin fiziksel tehdit alt boyutu anlamlı bir aracı (medyatör) etkiye sahiptir.
- 2) Ergenlerin babalarından algıladıkları psikolojik kontrolün zorbalık davranışı üzerindeki etkisinde, olumsuz otomatik düşüncelerin anlamlı bir aracı (medyatör) etkisi vardır. Bu doğrultuda geliştirilen işlemsel hipotezler şu şekildedir;
  - A) Babadan algılanan psikolojik kontrol ile ergenlerdeki zorbalık davranışı arasındaki ilişkide olumsuz otomatik düşüncelerin sosyal tehdit alt boyutu anlamlı bir aracı (medyatör) etkiye sahiptir.
  - B) Babadan algılanan psikolojik kontrol ile ergenlerdeki zorbalık davranışı arasındaki ilişkide olumsuz otomatik düşüncelerin kişisel başarısızlık alt boyutu anlamlı bir aracı (medyatör) etkiye sahiptir.
  - C) Babadan algılanan psikolojik kontrol ile ergenlerdeki zorbalık davranışı arasındaki ilişkide olumsuz otomatik düşüncelerin düşmanlık alt boyutu anlamlı bir aracı (medyatör) etkiye sahiptir.

- D)** Babadan algılanan psikolojik kontrol ile ergenlerdeki zorbalık davranışı arasındaki ilişkide olumsuz otomatik düşüncelerin fiziksel tehdit alt boyutu anlamlı bir aracı (medyatör) etkiye sahiptir.
- 3)** Katılımcıların psikolojik kontrol, olumsuz otomatik düşünceler ve zorbalık davranış düzeyleri sosyodemografik özelliklere göre anlamlı olarak değişecektir. Bu doğrultuda geliştirilen işlemsel hipotezler şu şekildedir;
- A)** Katılımcıların anneden algıladıkları psikolojik kontrol; yaş, cinsiyet, sınıf, okul türü, okul başarısı, kardeş sayısı, doğum sırası, yaşadığı kişiler, ebeveynlerin eğitim durumu, ebeveynlerin çalışma durumu ve ailenin gelir düzeyi gibi sosyodemografik değişkenlere göre anlamlı olarak değişecektir.
- B)** Katılımcıların babadan algıladıkları psikolojik kontrol; yaş, cinsiyet, sınıf, okul türü, okul başarısı, kardeş sayısı, doğum sırası, yaşadığı kişiler, ebeveynlerin eğitim durumu, ebeveynlerin çalışma durumu ve ailenin gelir düzeyi gibi sosyodemografik değişkenlere göre anlamlı olarak değişecektir.
- C)** Katılımcıların “Otomatik Düşünceler Ölçeği”nden elde ettikleri puanlar; yaş, cinsiyet, sınıf, okul türü, okul başarısı, kardeş sayısı, doğum sırası, yaşadığı kişiler, ebeveynlerin eğitim durumu, ebeveynlerin çalışma durumu ve ailenin gelir düzeyi gibi sosyodemografik değişkenlere göre anlamlı olarak değişecektir.
- D)** Katılımcıların “Çocuğun Sosyal Davranış Ölçeği”nden elde ettikleri puanlar; yaş, cinsiyet, sınıf, okul türü, okul başarısı, kardeş sayısı, doğum sırası, yaşadığı kişiler, ebeveynlerin eğitim durumu, ebeveynlerin çalışma durumu ve ailenin gelir düzeyi gibi sosyodemografik değişkenlere göre anlamlı olarak değişecektir.

BÖLÜM 3

3.YÖNTEM

3.1. Katılımcılar

3.1.1. Katılımcı Verilerinin Toplanması

Bu araştırmanın örneklemini İstanbul Küçükçekmece’de rastgele örnekleme yöntemiyle seçilen iki devlet okulu ve üç özel okulun 6.,7. ve 8. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. TÜİK verilerine göre 2018 yılında ortaokula giden 756.739 kişilik öğrenci evreni içerisinde Raosoft Örneklem Hesaplama Aracı ile yapılan örneklem büyüklüğü hesaplamasında, %95 güven aralığı ve %5 hata payı baz alındığında katılımcı sayısının 384 kişi olduğu hesaplanmıştır. Araştırmaya dahil edilen okulların da desteği sayesinde veri toplama sürecinde 426 katılımcıya ulaşılmıştır. Ancak araştırmaya 397 katılımcı dahil edilmiştir. Toplamda 397 katılımcının yer aldığı bu çalışmada işleme ve dışlama kriterleri aşağıdaki gibidir;

- İşleme Kriterleri
  - 12-15 yaş arasında olmak
  - 6.,7. ve 8. sınıf öğrencisi olmak
  - Küçükçekmece ilçesinde bulunan bir özel okul ya da devlet okulunda okumak
- Dışlama Kriterleri
  - 12 yaşından küçük ya da 15 yaşından büyük olmak
  - Her iki ebeveynin ya da ebeveynlerden birinin hayatta olmaması

3.1.2. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Araştırmaya katılan 397 katılımcının sosyodemografik bilgileri Tablo 3.1, Tablo 3.2, Tablo 3.3 ve Tablo 3.4'te yer almaktadır. Araştırmanın veri toplama aşamasında 426 kişiye ulaşılmış fakat ölçeklerdeki bazı kısımları boş bırakan ve işleme kriterlerini karşılamayan 29 kişi analize dahil edilmemiştir.

Tablo 3.1 Ergenlerin Cinsiyet, Yaş, Sınıf, Okul Türü ve Okul Başarısına İlişkin Dağılımlar

		n	%
Cinsiyet	Kız	211	53,1
	Erkek	186	46,9
Yaş	12	122	30,7
	13	114	28,7
	14	151	38,0
	15	10	2,5
Sınıf	6. Sınıf	92	23,2
	7. Sınıf	151	38,0
	8. Sınıf	154	38,8
Okul Türü	Özel Okul	207	52,1
	Devlet Okulu	190	47,9
Okul Başarısı	Düşük	22	5,5
	Orta	142	35,8
	İyi	230	57,9

Tablo 3.1'de araştırmaya katılan ergenlerin cinsiyet, yaş, sınıf, okul türü ve okul başarısına dair veriler yer almaktadır. Tablodaki verilere bakıldığında katılımcıların %53,1 'inin (n=211) kız ve %46,9 'unun (n=186) erkek olduğu görülmektedir. Katılımcıların yaş gruplarına göre dağılımları incelendiğinde; %30,7 'sinin (n=122) 12 yaşında, %28,7 'sinin (n= 114) 13 yaşında, %38 'inin (n=151) 14

yaşında ve %2,5 'inin (n=10) 15 yaşında olduğu görülmektedir. Katılımcıların %23,2 'si (n=92) 6. Sınıf, %38 'i (n=151) 7. Sınıf ve %38,8 'i (n=154) 8. Sınıf öğrencisidir. Katılımcıların %52,1 'i (n=207) özel okula ve %47,9 'u (n=190) devlet okuluna gitmektedir. Katılımcıların okul başarısına göre dağılımları incelendiğinde; %5,5 'inin (n=22) okul başarısı düşük, %35,8 'inin (n=142) okul başarısı orta ve %57,9 'unun (n=230) okul başarısının iyi olduğu görülmektedir.

Tablo 3.2 Ergenlerin Kardeş Sayısı, Doğum Sırası ve Kiminle Yaşadıklarına İlişkin

Dağılımlar		n	%
Kardeş Sayısı	Yok	68	17,1
	1 Kardeş	172	43,3
	2 Kardeş	82	20,7
	3 Kardeş	38	9,6
	4 Kardeş	17	4,3
	5 ve üzeri Kardeş	20	5,0
Doğum Sırası	1. Çocuk	220	55,4
	2. Çocuk	118	29,7
	3. Çocuk	33	8,3
	4. Çocuk	14	3,5
	5 ve üzerinci çocuk	12	3,0
Kiminle Yaşadığı	Anne ve Baba ile	369	92,9
	Anne ile	23	5,8
	Baba ile	5	1,3

Tablo 3.2'de araştırmaya katılan ergenlerin kardeş sayısı, doğum sırası ve kiminle yaşadığına dair veriler yer almaktadır. Tablodaki verilere bakıldığında; katılımcıların %43,3 'ünün (n=172) 1 kardeşi, %20,7 'sinin (n=82) 2 kardeşi, %9,6 'sının (n=38) 3 kardeşi, %4,3 'ününün (n=17) 4 kardeşi ve %5 'inin (n=20) 5 ve üzerinde kardeşi bulunmaktadır, bununla birlikte katılımcıların %17,1 'inin (n=68)

kardeşi bulunmamaktadır. Katılımcıların kardeş sayısı ile ilgili verilere bakıldığında; %55,4 'ü (n=220) ailede 1. çocuk, %29,7 'si (n=118) 2. çocuk, %8,3 'ünün (n=33) 3. çocuk, %3,5 'inin (n=14) 4. çocuk ve %3 'ünün (n=12) 5 ve üzerinci çocuk olarak dünyaya geldiği görülmektedir. Katılımcıların %92,9 'u (n=369) anne ve babasıyla, %5,8 'i (n=23) annesiyle ve %1,3 'ü (n=5) babasıyla yaşamaktadır.

Tablo 3.3 Anne/Babanın Öz/Üvey Olma ve Eğitim Durumlarına İlişkin

Dağılımlar

		n	%
Özlük Durumu	İkisi de öz	391	98,5
	Anne öz, baba üvey	4	1,0
Annenin Eğitim Durumu	Okuma yazması yok	21	5,3
	Okuma yazması var	18	4,5
	İlkokul mezunu	108	27,2
	Ortaokul mezunu	69	17,4
	Lise mezunu	99	24,9
	Lisans mezunu	74	18,6
	Lisansüstü mezunu	7	1,8
Babanın Eğitim Durumu	Okuma yazması yok	7	1,8
	Okuma yazması var	11	2,8
	İlkokul mezunu	93	23,4
	Ortaokul mezunu	55	13,9
	Lise mezunu	140	35,3
	Lisans mezunu	71	17,9
	Lisansüstü mezunu	19	4,8

Tablo 3.3'te araştırmaya katılan ergenlerin ebeveynlerinin öz/üvey olma ve eğitim durumuna dair veriler yer almaktadır. Tablodaki verilere bakıldığında; katılımcıların %98,5 'inin (n=391) anne ve babası özken, %1 'inin (n=4) annesi öz

babası ise üveydir. Katılımcıların annelerinin %27,2 'si (n=108) ilkokul, %17,4 'ü (n=69) ortaokul, %24,9 'u (n=99) lise, %18,6 'sı (n=74) lisans ve %1,8 'i (n=7) lisansüstü mezunuyken, %4,5 'i (n=18) okur-yazar ve %5,3 'ü (n=21) ise okur-yazar değildir. Katılımcıların babalarının %23,4 'ü (n=93) ilkokul, %13,9 'u (n=55) ortaokul, %35,3 'ü (n=140) lise, %17,9 'u (n=71) lisans ve %4,8 'i (n=19) lisansüstü mezunuyken, %2,8 'i (n=11) okur-yazar ve %1,8 'i (n=7) ise okur-yazar değildir.

Tablo 3.4 Anne/Babanın Çalışma Durumları ve Aylık Gelir Durumuna İlişkin

Dağılımlar		n	%
Annenin Çalışma Durumu	Çalışmıyor	251	63,2
	Çalışıyor	130	32,7
	Emekli	15	3,8
Babanın Çalışma Durumu	Çalışmıyor	16	4,0
	Çalışıyor	362	91,2
	Emekli	18	0,3
Aylık gelir	1000 TL ve altı	21	5,3
	1000-3000	173	43,6
	3000-5000	102	25,7
	5000 ve üzeri	96	24,2

Tablo 3.4'te araştırmaya katılan ergenlerin ebeveynlerinin çalışma durumu ve aylık gelirlerine dair veriler yer almaktadır. Tablodaki verilere bakıldığında; katılımcıların annelerinin %63,2 'si (n=251) çalışmıyor, %32,7 'si (n=130) çalışıyor ve %3,8 'i (n=15) emeklidir. Katılımcıların babalarının %4 'ü (n=16) çalışmıyor, %91,2 'si çalışıyor (n=362) ve %0,3 'ü (n=18) emeklidir. Katılımcıların aylık gelirleri değerlendirildiğinde, %5,3 'ü (n=21) 1000 TL ve altında, %43,6 'sı (n=173) 1000-3000 TL arasında, %25,7 'si (n=102) 3000-5000 TL arasında, %24,2 'si (n=96) ise 5000 TL ve üzerinde aylık gelirleri olduğu görülmektedir.

3.2. Veri Toplama Araçları

3.2.1. Bilgilendirilmiş Gönüllü Olur Formu

Bu çalışmaya 18 yaş altı katılımcılar katılacağı için araştırmaya katılan öğrencilerin velilerinden izin almak amacıyla bu form kullanılmıştır. Formun içinde yer alan “*Katılımcı için Bilgiler*” bölümünde araştırmanın adı, amacı, araştırmada toplanan verilerin nerede kullanılacağı ve katılımcının sahip olduğu haklarla ilgili bilgilendirme yapılmıştır. Formun “*Katılımcının Beyanı*” kısmında da velilerin çocuklarının araştırmaya katılmasına izin verdiğini beyan eden ifadeler bulunmaktadır. Yalnızca bu formu okuyup imzalayan velinin öğrencisi araştırmaya dahil edilmiştir (Bkz. Ek A).

3.2.2. Sosyodemografik Özellikler ve Veri Formu Ebeveyn Alt Tipi

Bu form araştırmacı tarafından hazırlanmış olup araştırmanın sonuçlarını etkileyeceği düşünülen bilgilerin elde edilmesi amacıyla kullanılmıştır. Ebeveyn formu ön ergenlik dönemindeki bireylerin ebeveynleri tarafından doldurulmuştur. Formda ergenin okul başarısı, ebeveynlerin hayatta olup olmadığı, ailelerin eğitimleri ve çalışma durumları, gelir düzeyleri sorgulanmıştır (Bkz. Ek B).

3.2.3. Sosyodemografik Özellikler ve Veri Formu Çocuk Alt Tipi

Bu form araştırmacı tarafından hazırlanmış olup araştırmanın sonuçlarını etkileyeceği düşünülen bilgilerin elde edilmesi amacıyla kullanılmıştır. Çocuk formunu araştırmanın katılımcıları olan ön ergenlik dönemindeki bireyler doldurmuştur. Bu formda sırasıyla; yaş, cinsiyet, katılımcıların kaçınıcı sınıf oldukları, okul türü, kardeş sayısı, katılımcıların kaçınıcı çocuk oldukları, kimlerle yaşadığı sorgulanmıştır (Bkz. Ek C).

3.2.4. Psikolojik Kontrol Ölçeği

Ergenlerin ebeveynlerinden algıladıkları psikolojik kontrolü ölçmek amacıyla Barber (1996) tarafından oluşturulan ve sonrasında kültürlerarası maddeler eklenerek

geliştirilen (Barber ve ark., 2007) bu ölçeğin Türkçe geçerlik ve güvenilirlik çalışması Sayıl ve Kındap (2010) tarafından yapılmıştır. Yeni maddelerin ağırlıkta olduğu boyut ebeveyn saymazlığı (ES) ve klasik psikolojik kontrol maddelerinin ağırlıkta olduğu boyut ise psikolojik kontrol (PK) olarak adlandırılmıştır. Bu ölçek toplam 16 maddeden oluşmaktadır. Ölçek maddeleri, “1’den (Annemin/babamın özelliklerine hiç benzemiyor)” “4’e (Annemin/babamın özelliklerine çok benziyor)” kadar dört dereceli likert tipi bir ölçek üzerinde değerlendirilmektedir. Ölçek Anne Formu ve Baba Formu olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Kültürlerarası çalışmanın Cronbach Alfa cinsinden iç tutarlık katsayılarının, eski maddeler boyutunda anne için .73-.78, baba için .74-.78; yeni maddelerin oluşturduğu boyutta ise anne için .83-.88, baba için .83-.90 arasında değiştiği bulunmuştur. Ölçeğin Türkçe geçerlik güvenilirlik çalışması bulgularına bakıldığında ergenin anne formu için rapor ettiği Cronbach Alfa katsayıları ES boyutu için .85, PK boyutu için .77; baba formunda ise sırasıyla .89 ve .79 olarak bulunmuştur. Bu çalışma kapsamında yapılan analizde Psikolojik Kontrol Ölçeğinin anne formu için Cronbach Alfa katsayısı ile değerlendirilen iç tutarlılığı .88, baba formu için .87 olarak bulunmuştur (Bkz. Ek D ve Ek E).

3.2.5. Olumsuz Otomatik Düşünceler Ölçeği

Çocuklardaki olumsuz bilişleri değerlendirmek amacıyla Schniering ve Rapee (2002) tarafından geliştirilen ölçeğin Türkçe geçerlik ve güvenilirlik çalışması Atalan-Ergin ve Kapçı (2013) tarafından yapılmıştır. Ölçek 40 maddeden ve dört alt ölçekten oluşmaktadır. Bu alt ölçekler, sosyal tehdit, kişisel başarısızlık, düşmanlık ve fiziksel tehdittir. Sosyal tehdit, çevresinin kişiyi nasıl değerlendirdiğine (örneğin, çocuklar benim aptal olduğumu düşünecek.); kişisel başarısızlık kişinin kendisini nasıl değerlendirdiğine (örneğin, işlerin ters gitmesi benim hatam.); düşmanlık kişinin çevresini nasıl değerlendirdiğine (örneğin, diğer çocuklar aptal.) ve fiziksel tehdit kişinin kendine ve çevresine yönelik tehditleri nasıl değerlendirdiğine ilişkin düşünceleri içermektedir. Her bir madde için çocuktan, o maddenin son bir hafta içerisinde ne kadar sıklıkla aklına geldiğini düşünmesi ve “hiçbir zaman”, “bazen”, “sık sayılır”, “sık sık” ve “her zaman” seçeneklerinden birini işaretlemesi istenir. Ölçekten alınabilecek puanlar 0-160 arasında değişmektedir. Puanlardaki artış, olumsuz otomatik düşüncelerdeki artışı göstermektedir. Ölçeğin geçerlik güvenilirlik

sonuçları önerilen özgün formun dört faktörlü modelinin verilerle uyumlu olduğuna işaret etmektedir (GFI=.90, IFI= .95, CFI=.95, NFI= .92, NNFI=.95, RFI=.91, RMR=.06 ve RMSEA=.07). Ölçeğin Cronbach Alfa katsayısı .94 olarak saptanmıştır. Bu çalışma kapsamında yapılan analizde Olumsuz Otomatik Düşünceler Ölçeğinin Cronbach Alfa katsayısı ile değerlendirilen iç tutarlılığı .95 olarak bulunmuştur (Bkz. Ek F).

3.2.6. Çocuğun Sosyal Davranış Ölçeği-Kişisel Bildirim

Akran gruplarında ortaya çıkan gözlenen saldırganlık ve ilişkisel saldırganlığı ölçmek amacıyla Crick ve Grotpeter (1995) tarafından geliştirilen ölçeğin Türkçeye uyarlaması Kurnaz ve Kapçı (2013) tarafından yapılmıştır. Ölçek, toplam 15 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin gözlenen saldırganlık, ilişkisel saldırganlık, özgeci davranış, dahil olma ve yalnızlık olmak üzere beş alt-ölçeği mevcuttur. Ölçeğin toplam puanı hesaplanırken “özgeci” alt-ölçeğinde bulunan maddelerin ters çevrilmesi gerekmektedir. Ölçekte her bir madde için olası yanıtlar “1”den (Hiçbir zaman)” “5”e (Her zaman)” kadar sınıflandırılmaktadır. Gözlenen saldırganlık ve ilişkisel saldırganlık alt-ölçeklerinden alınan toplam puanın yüksekliği o boyutta gösterilen saldırganlığın arttığına işaret etmektedir. Benzer biçimde özgeci alt-ölçeğinden alınan puanın yüksekliği özgeci davranışın düzeyinin arttığını göstermektedir. Ölçeğin orijinal formunda alt-ölçekler için Cronbach Alfa değerleri, gözlenen saldırganlık için .94, ilişkisel saldırganlık için .83, özgeci davranış için .91, dahil olma için .90 ve yalnızlık için .92 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin Türkçe geçerlik güvenirlik çalışmasında Cronbach Alfa katsayısı ile değerlendirilen iç tutarlılığı ise .84 olarak hesaplanmıştır. Bu çalışma kapsamında yapılan analizde Çocuğun Sosyal Davranış Ölçeğinin Cronbach Alfa katsayısı ile değerlendirilen iç tutarlılığı .60 olarak bulunmuştur (Bkz Ek G).

3.3. İşlem

Araştırmanın tasarlanmasından sonra ilk adım olarak Işık Üniversitesi Etik Kurul Komisyonu’ndan alınan etik kurul onayı ile (Bkz. Ek H), okullardan örneklem oluşturma amacıyla İl Milli Eğitim Müdürlüğü’ne başvurulmuştur. İlgili başvuru İl

Milli Eğitim Müdürlüğü'nce değerlendirildikten sonra 18.10.2018 tarihli yazı ile insan katılımcılar üzerinde yapılacak bu çalışma için okullardan veri toplanmasına ilişkin valilik onayı verilmiştir (Bkz. Ek I)

Alınan valilik onayı ardından İstanbul Küçükçekmece'de bulunan iki devlet okulu ve üç özel okul ile görüşülmüş, alınan valilik onayı ve ölçekler okul idaresiyle paylaşılmış ve araştırma hakkında idareye bilgi verilmiştir. Okulların araştırmaya katılmaya gönüllü olmalarının ardından rehberlik servisleriyle irtibata geçilerek uygulamanın nasıl yapılacağı hakkında bilgi verilmiş ve sınıf bazlı uygulama yapılacağı için veri toplama sırasında sürece katkıda bulunmaları sağlanmıştır.

Her bir okulda o okulun 6.,7. ve 8. sınıflarına giden öğrenciler tespit edilerek ders programlarının uygun olduğu zaman dilimi belirlenerek rehber öğretmenle birlikte sınıflara girilmiştir. Araştırma hakkında bilgi verilerek tamamen gönüllülük esasına dayanan bu çalışmaya katılmak isteyen öğrencilerin velilerine ulaştırmaları için kapalı zarf içinde Bilgilendirilmiş Gönüllü Olur Formları ve formu imzalayan ailelerin doldurması için Sosyodemografik Özellikler ve Veri Formları (Ebeveyn Alt Tipi) öğrencilere verilmiştir.

Bilgilendirilmiş Gönüllü Olur Formlarının dağıtılmasını izleyen ilk iki gün içinde formu okuyup imzalayan ailelerin çocukları tespit edilmiştir. Ailesi onay veren öğrenciler sınıf bazlı okul kütüphanesine alınmış ve uygulamayı nasıl yapacakları hakkında bilgilendirilmiştir. Öğrencilere uygulamada Sosyodemografik Veri Formu Çocuk Alt Tipi, Olumsuz Otomatik Düşünceler Ölçeği, Psikolojik Kontrol Ölçeği ve Çocuğun Sosyal Davranış Ölçeği dağıtılmış ve uygulama esnasında öğrencilerin olası sorularına karşı araştırmacı hazır bulunmuştur. Tüm ölçeklerin cevaplanmasının ardından katılımcılar, istedikleri zaman araştırmaya yönelik araştırmacıyla iletişime geçebilecekleri konularında bilgilendirilmiştir. Dört ay süren veri toplama sürecinin ardından toplamda 397 katılımcıya ulaşılmış ve elde edilen verilerin değerlendirilmesi amacıyla istatistiksel analiz sürecine başlanmıştır.

3.4. Veri Analizi

Araştırmada 397 katılımcıya ulaşılmış ve katılımcılardan elde edilen veriler ‘‘SPSS 16 İstatiksel Veri Analizi Programı’’ kullanılarak analiz edilmiştir. İlk etapta katılımcıların psikolojik kontrol, zorbalık davranışı ve olumsuz otomatik düşünce düzeyleri arasındaki ilişkilere odaklanılmış ve bu ilişkide olumsuz otomatik düşünce düzeyinin medyatör etkisinin olup olmadığı test edilmiştir. Dolayısıyla bu araştırma modelinin yordanan değişkeni zorbalık davranışı iken yordayıcı değişkeni ise algılanan psikolojik kontrol olarak belirlenmiştir.

Medyatör etki analizinin yapılabilmesi için Baron ve Kenny’nin (1986) modelindeki dört koşulun sağlanıp sağlanmadığı kontrol edilmiştir. Bu koşullar şöyle sıralanabilir:

1. Yordayıcı değişken ile yordanan değişken arasındaki korelatif ilişkinin anlamlı olması.
2. Yordayıcı değişken ile medyatör değişken arasındaki ilişkinin anlamlı olması.
3. Yordayıcı ve medyatör değişkenin yordanan değişken üzerindeki etkisinin anlamlı olması.
4. Medyatör değişken kontrol edildiğinde yordayıcı değişken ile yordanan değişken arasındaki korelatif etkinin anlamsız olması beklenir (Baron ve Kenny,1986).

Buradan hareketle değişkenler arasındaki ilişkinin medyatör etki analizine uygunluğunu denetlemek adına ‘‘Spearman Korelasyon Analizi’’ yapılmıştır. Medyatör etki analizi için ise doğrusal hiyerarşik medyatör regresyon analizleri yürütülmesi hedeflenmiştir.

Bunun yanı sıra katılımcıların psikolojik kontrol, zorbalık davranışı ve olumsuz otomatik düşünceler ölçeğinden elde ettikleri puanların sosyodemografik değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını saptamak adına veriler parametrik olmayan Kruskal Wallis H testi ve Mann Whitney U testi ile analiz edilmiştir.

BÖLÜM 4

4.BULGULAR

4.1. Temel Amaçların Sınanması; Algılanan Psikolojik Kontrol, Olumsuz Otomatik Düşünceler ve Zorbalık Davranışı Değişkenleri Arasındaki İlişkinin Analizi

12-15 yaş arası ergenlerin algılanan psikolojik kontrol ile olumsuz otomatik düşünceler ve zorbalık davranışları arasındaki ilişkileri incelemek amacıyla oluşturulan bu çalışmada, araştırma hipotezlerinin sınanması için istatistiksel analizler yapılmıştır. Öncelikle katılımcıların algılanan psikolojik kontrol, olumsuz otomatik düşünceler ve zorbalık davranışı değişkenleri arasındaki karşılıklı ilişkilerin niteliklerini belirlemek amacıyla değişkenlere “Spearman Korelasyon Analiz” uygulanmıştır. Sonrasında, söz konusu değişkenler arasındaki olası ilişkilerin anlamlılığı ve güçlülüğü göz önüne alınıp değişkenler arasındaki aracı etkiye bakmak amacıyla “Hiyerarşik Doğrusal Aracı Regresyon Analizi” yani medyatör etki analizleri yapılmıştır.

4.1.1. Algılanan Psikolojik Kontrol, Olumsuz Otomatik Düşünceler ve Zorbalık Davranışı Değişkenleri Arasındaki Korelatif İlişkinin Analizi

İlk olarak katılımcıların algılanan psikolojik kontrol, olumsuz otomatik düşünceler ve zorbalık davranışı değişkenleri arasındaki muhtemel karşılıklı ilişkilere odaklanılmıştır. Bu amaçla söz konusu ilişkilerin niteliklerini belirlemek amacıyla değişkenlere “Spearman Korelasyon Analizi” uygulanmıştır. Tablo 4.1’de değişkenlerin birbirleri ile ilişkilerine ait Spearman Korelasyon Analiz sonuçları sunulmaktadır.

Tablo 4.1 Değişkenlerin Birbirleri ile İlişkilerine Ait Korelasyonlar

	ODÖ_ST	ODÖ_KB	ODÖ_D	ODÖ_FT	ODÖ	SDÖ_GS	SDÖ_İS	SDÖ_ÖD	SDÖ_DO	SDÖ_Y	SDÖ	Anne PKÖ	Baba PKÖ
ODÖ_ST	1	.744***	.477***	.637***	.838***	.183***	.254***	-.058	-.302***	.397***	.136**	.465***	.419***
ODÖ_KB		1	.496***	.707***	.823***	.230***	.260***	-.021	-.280***	.258***	.144***	.425***	.427***
ODÖ_D			1	.584***	.806***	.439***	.465***	.045	-.085	.136**	.386***	.500***	.412***
ODÖ_FT				1	.874***	.271***	.321***	-.075	-.137**	.185***	.199***	.467***	.410***
ODÖ					1	.348***	.391***	-.025	-.233***	.265***	.262***	.542***	.486***
SDÖ_GS						1	.480***	.151**	.103*	-.093	.677***	.303***	.290***
SDÖ_İS							1	.130*	-.037	.089	.679***	.391***	.367***
SDÖ_ÖD								1	-.208***	-.067	.574***	.119*	.075
SDÖ_DO									1	-.318***	.197***	-.174**	-.136**
SDÖ_Y										1	.089	.179***	.138**
SDÖ											1	.334***	.303***
Anne_PK Ö												1	.696***
Baba_PK Ö													1

*** $p < .001$, ** $p < .01$, * $p < .05$

(ODÖ_ST: Olumsuz Otomatik Düşünceler Ölçeği-Sosyal Tehdit, ODÖ_KB: Olumsuz Otomatik Düşünceler Ölçeği-Kişisel Başarısızlık, ODÖ_D: Olumsuz Otomatik Düşünceler Ölçeği-Düşmanlık, ODÖ_FT: Olumsuz Otomatik Düşünceler Ölçeği-Fiziksel Tehdit, ODÖ: Olumsuz Otomatik Düşünceler Ölçeği, SDÖ_GS: Çocuğun Sosyal Davranış Ölçeği-Gözlenen Saldırganlık, SDÖ_İS: Çocuğun Sosyal Davranış Ölçeği-İlişkisel Saldırganlık, SDÖ_ÖD: Çocuğun Sosyal Davranış Ölçeği-Özgeci Davranış, SDÖ_DO: Çocuğun Sosyal Davranış Ölçeği-Dahil Olma, SDÖ_Y: Çocuğun Sosyal Davranış Ölçeği-Yalnızlık, SDÖ: Çocuğun Sosyal Davranış Ölçeği, PKÖ: Psikolojik Kontrol Ölçeği)

Tablo 4.1'e göre temel hipotezin yordanan değişkeni (zorbalık davranışı) ile yordayıcı değişkenlerden anneden algılanan psikolojik kontrol değişkeni ($r=0.334$, $p<.001$) ve babadan algılanan psikolojik kontrol değişkeni ($r=0.303$, $p<.001$), aynı şekilde yordanan değişken ile aracı etkileri incelenen otomatik düşünceler ölçeği-toplam puan, kişisel başarısızlık, düşmanlık ve fiziksel tehdit alt boyut puanları arasında pozitif yönde yüksek düzeyde ($r=0.262$, $p<.001$; $r=0.144$, $p<.001$; $r=.0386$, $p<.001$; $r=.199$, $p<.001$), otomatik düşünceler ölçeği-sosyal tehdit ile ise yine pozitif yönde orta düzeyde anlamlı ilişkiler mevcuttur ($r=.136$, $p<.01$).

4.1.2. Medyatör Etki Analizi

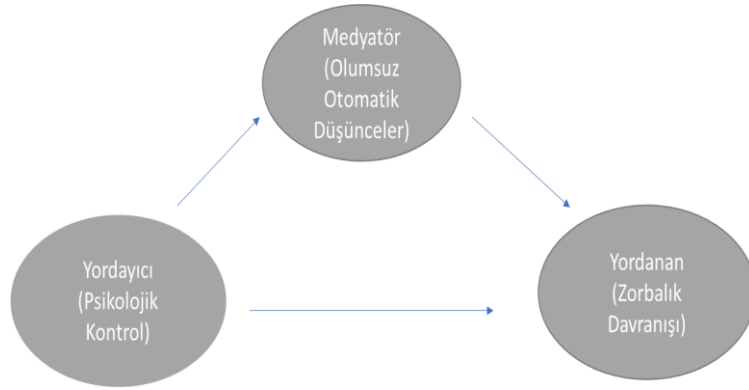
Spearman Korelasyon Analizi sonucunda, tüm değişkenler arasında anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür. Buradan hareketle, karşılıklı ilişkisine bakılan değişkenler arasındaki bağıntının niteliğinin ve kuvvetinin, aracı bir değişkenden etkilenip etkilenmediğini ve etkilendi ise düzeyini öğrenbilmek adına medyatör (aracı) etki analizine yapılması hedeflenmiş ve "Hiyerarşik Doğrusal Aracı Regresyon Analizi" uygulanmıştır.

Baron ve Kenny'e (1986) göre bir değişkenin aracı (medyatör) etkisini incelemeden önce yordayıcı-yordanan ve aracı değişken arasındaki ikili ham korelasyonların en az orta güçte ve anlamlı olması; yordayıcı değişken yordanan değişkendeki, yordayıcı değişken aracı değişkendeki ve aracı değişken yordanan değişkendeki varyansı anlamlı düzeyde açıklamalıdır. Dolayısıyla bu perspektifle yordayıcı-yordanan, yordayıcı-aracı, aracı-yordanan değişkenler arasındaki ilişkilerin anlamlı olup olmadığını sınamak amacıyla tüm bu değişkenler korelasyon analizine tabii tutulmuştur (Tablo 4.1).

Regresyon analizinin ardından, medyatör değişkenin yordanan değişken üzerindeki etkisi kontrol edildiğinde, yordayıcı değişken, yordanan değişken üzerindeki anlamlılığını sürdürüyor ancak yordayıcı değişkenin, yordanan değişken üzerindeki etkisi azalıyor ise bu etkinin anlamlı bir şekilde azalıp azalmadığını tespit etmek adına "Sobel Z Testi" kullanılmıştır.

4.1.3. Anneden Algılanan Psikolojik Kontrol ile Zorbalık Davranışı Arasındaki İlişkinin Olumsuz Otomatik Düşünce Düzeylerine Göre İncelenmesi

Bu aşamada Şekil 4.1.'de de görüldüğü üzere çalışmanın temel hipotezi kapsamında yordayıcı (anneden algılanan psikolojik kontrol, babadan algılanan psikolojik kontrol), yordanan değişken (zorbalık davranışı) ve aracı değişkenler (otomatik düşünceler ölçeği toplam ve alt boyut puanları) arasındaki yordayıcılık etkisine bakılmıştır.

Şekil 4.1 Psikolojik Kontrol ve Zorbalık Davranışı Arasındaki İlişkide Olumsuz Otomatik Düşüncelerin Medyator (Aracı) Rolü

Tablo 4.2’de gösterildiği üzere anneden algılanan psikolojik kontrol ve zorbalık davranışı değişkenleri arasında otomatik düşünce ölçeği toplam puanının aracı etkisinin incelendiği aracılık etki sınavında anneden algılanan psikolojik kontrolün zorbalık davranışı üzerindeki anlamlı yordayıcı etkisinin ($F(1,395)= 35.433$, $p<.001$) aracı değişken olan otomatik düşünceler ölçeği toplam puan değişkeni regresyon denkleminde dahil edildikten sonra anlamlılık hali devam etmekle birlikte anneden algılanan psikolojik kontrol değişkeninin β değeri .28’ten .20’ye düştüğü görülmüştür. Beta değerindeki bu düşüş Sobel testi ile sınanmış ancak test sonucundaki istatistik değeri anlamlı çıkmamıştır. Bu doğrultuda otomatik düşünceler ölçeği-toplam puan değişkeninin kısmi aracı etkisi anlamlı değildir ($Z=.474$, $p>.05$).

Tablo 4.2 Ergenlerin Annelerinden Algıladıkları Psikolojik Kontrolün Zorbalık Davranışı Üzerindeki Etkisinde Olumsuz Otomatik Düşüncelerin Aracı Rolüne Dair Hiyerarşik Doğrusal Aracı Regresyon Analizi Sonuçları

Analiz Aşaması	Değişkenler	B	β	Standart Hata	t	R ²	P
1	Anne_PKÖ	.194	.287	.033	5.953	.082	.000
2	Anne_PKÖ ODÖ	.139	.206	.039	3.562	.097	.000

(PKÖ: Psikolojik Kontrol Ölçeği, ODÖ: Olumsuz Otomatik Düşünceler Ölçeği)

Anneden algılanan psikolojik kontrol ve zorbalık davranışı değişkenleri arasında otomatik düşünce ölçeği-sosyal tehdit alt boyutunun aracı etkisinin incelendiği aracılık etki sınavında anneden algılanan psikolojik kontrolün zorbalık davranışı üzerindeki anlamlı yordayıcı etkisinin ($F(1,395)= 35.433, p<.001$) aracı değişken olan otomatik düşünceler ölçeği-sosyal tehdit değişkeni regresyon denklemine dahil edildikten sonra anlamlılık hali devam etmiştir. Ancak anneden algılanan psikolojik kontrol değişkeninin β değeri .287'den .285'e düştüğü görülmüştür (Tablo 4.3). Son adımda anlamlılık değeri değişmemiş ancak beta değeri düştüğünden otomatik düşünceler ölçeği-sosyal tehdit alt boyutunun 'kısmi aracı etkisi'nin olup olmadığını incelemek amacıyla Sobel testi yapılmıştır. Test sonucundaki istatistik değeri anlamlı çıktığından dolayı otomatik düşünceler ölçeği-sosyal tehdit alt boyutunun kısmi aracı etkisinin anlamlı olduğu söylenebilir ($Z=2.610, p<.01$).

Tablo 4.3'te de görüldüğü üzere otomatik düşünceler ölçeği-kişisel başarısızlık alt boyutunun anneden algılanan psikolojik kontrol ve zorbalık davranışı değişkenleri arasındaki aracı etkisinin incelendiği aracılık etki sınavında anneden algılanan psikolojik kontrolün zorbalık davranışı üzerindeki anlamlı yordayıcı etkisinin ($F(1,395)= 35.433, p<.001$) aracı değişken olan otomatik düşünceler ölçeği-kişisel başarısızlık değişkeni regresyon denklemine dahil edildikten sonra anlamlılık halinin devam ettiği bununla birlikte anneden algılanan psikolojik kontrol değişkeninin β değerinin .28'den .29'a yükseldiği görüldüğünden bir aracılık etkisinin olmadığı tespit edilmiştir.

Anneden algılanan psikolojik kontrol ve zorbalık davranışı değişkenleri arasında otomatik düşünce ölçeği-düşmanlık alt boyutunun aracı etkisinin incelendiği aracılık etki sınavında anneden algılanan psikolojik kontrolün zorbalık davranışı üzerindeki anlamlı yordayıcı etkisinin ($F(1,395)= 35.433, p<.001$) aracı değişken olan otomatik düşünceler ölçeği-düşmanlık değişkeni regresyon denklemine dahil edildikten sonra anlamlılık hali düşerek devam etmiştir. Anlamlılık etkisindeki bu düşüş ile birlikte anneden algılanan psikolojik kontrol değişkeninin β değerinin de .28'den .10'a düştüğü görülmüştür (Tablo 4.3). Beta değerindeki bu düşüşün anlamlılığını incelemek amacıyla Sobel testi yapılmıştır. Test sonucundaki istatistik değeri anlamlı çıktığından dolayı otomatik düşünceler ölçeği-düşmanlık alt boyutunun kısmi aracı etkisinin anlamlı olduğu söylenebilir ($Z=7.191, p<.001$).

Tablo 4.3'te görüldüğü üzere otomatik düşünce ölçeği-fiziksel tehdit alt boyutunun anneden algılanan psikolojik kontrol ve zorbalık davranışı değişkenleri arasındaki aracı etkisinin incelendiği aracılık etki sınavında anneden algılanan psikolojik kontrolün zorbalık davranışı üzerindeki anlamlı yordayıcı etkisinin ($F(1,395)= 35.433, p<.001$) aracı değişken olan otomatik düşünceler ölçeği-fiziksel tehdit değişkeni regresyon denklemine dahil edildikten sonra anlamlılık halinin devam ettiği bununla birlikte anneden algılanan psikolojik kontrol değişkeninin β değerinin .28'den .25'e düştüğü tespit edilmiştir. Bu düşüşün anlamlılığını incelemek amacıyla yapılan sobel testi sonuçları anlamlı çıktığından otomatik düşünceler ölçeği-fiziksel tehdit değişkeninin de kısmi aracılık etkisinin anlamlı olduğu görülmüştür ($Z=3.719, p<.001$).

Tablo 4.3 Ergenlerin Annelerinden Algıladıkları Psikolojik Kontrolün Zorbalık Davranışı Üzerindeki Etkisinde Olumsuz Otomatik Düşünceler Ölçeği Sosyal Tehdit, Kişisel Başarısızlık, Düşmanlık ve Fiziksel Tehdit Değişkenlerinin Aracı Rolüne Dair Hiyerarşik Doğrusal Aracı Regresyon Analizi Sonuçları

Analiz Aşaması	Değişkenler	B	β	Standart Hata	t	R ²	P
1	Anne_PKÖ	.194	.287	.033	5.953	.082	.000
2	Anne_PKÖ ODÖ_ST	.193	.285	.037	5.235	.082	.000

(Tablo 4.3 devamı)

1	Anne_PKÖ	.194	.287	.033	5.953	.082	.000
2	Anne_PKÖ	.196	.290	.037	5,289	.082	.000
	ODÖ_KB						
1	Anne_PKÖ	.194	.287	.033	5.953	.082	.000
2	Anne_PKÖ	,072	,106	,036	2,017	.180	.044
	ODÖ_D						
1	Anne_PKÖ	.194	.287	.033	5.953	.082	.000
2	Anne_PKÖ	,169	,250	,037	4,621	.088	.000
	ODÖ_FT						

(PKÖ: Psikolojik Kontrol Ölçeği, ODÖ: Olumsuz Otomatik Düşünceler Ölçeği, ODÖ_ST: Olumsuz Otomatik Düşünceler Ölçeği-Sosyal Tehdit, ODÖ_KB: Olumsuz Otomatik Düşünceler Ölçeği-Kişisel Başarısızlık, ODÖ_D: Olumsuz Otomatik Düşünceler Ölçeği-Düşmanlık, ODÖ_FT: Olumsuz Otomatik Düşünceler Ölçeği-Fiziksel Tehdit)

4.1.4. Babadan Algılanan Psikolojik Kontrol ile Zorbalık Davranışı Arasındaki İlişkinin Olumsuz Otomatik Düşünce Düzeylerine Göre İncelenmesi

Babadan algılanan psikolojik kontrol ve zorbalık davranışı değişkenleri arasında otomatik düşünce ölçeği toplam puanının aracı etkisinin incelendiği aracılık etki sınavında babadan algılanan psikolojik kontrolün zorbalık davranışı üzerindeki anlamlı yordayıcı etkisinin ($F(1,395)= 24.835, p<.001$) aracı değişken olan otomatik düşünceler ölçeği toplam puan değişkeni regresyon denkleminde dahil edildikten sonra anlamlılık hali devam etmekle birlikte babadan algılanan psikolojik kontrol değişkeninin β değeri .24'ten .15'ye düştüğü görülmüştür (Tablo 4.4). Beta değerindeki bu düşüşün anlamlılığı Sobel testi ile sınanmış ve test sonucu bağlamında otomatik düşünceler ölçeği toplam puanının kısmi aracı etkisinin anlamlı olduğu saptanmıştır ($Z=4.736, p<.001$).

Tablo 4.4. Ergenlerin Babalarından Algıladıkları Psikolojik Kontrolün Zorbalık Davranışı Üzerindeki Etkisinde Olumsuz Otomatik Düşüncelerin Aracı Rolüne Dair Hiyerarşik Doğrusal Aracı Regresyon Analizi Sonuçları

Analiz Aşaması	Değişkenler	B	β	Standart Hata	t	R ²	P
1	Baba_PKÖ	,192	,243	,039	4,984	.059	.000
2	Baba_PKÖ ODÖ_Top	,120	,152	,044	2,743	.085	.006

(PKÖ: Psikolojik Kontrol Ölçeği, ODÖ: Olumsuz Otomatik Düşünceler Ölçeği)

Babadan algılanan psikolojik kontrol ve zorbalık davranışı değişkenleri arasında otomatik düşünce ölçeği-sosyal tehdit alt boyutunun aracı etkisinin incelendiği aracılık etki sınavında babadan algılanan psikolojik kontrolün zorbalık davranışı üzerindeki anlamlı yordayıcı etkisinin ($F(1,395)= 24.835, p<.001$) aracı değişken olan otomatik düşünceler ölçeği-sosyal tehdit değişkeni regresyon denklemine dahil edildikten sonra anlamlılık hali devam etmiştir. Ancak babadan algılanan psikolojik kontrol değişkeninin β değeri .24'ten .22'ye düştüğü görülmüştür (Tablo 4.5). Son adımda anlamlılık değeri değişmemiş ancak beta değeri düştüğünden otomatik düşünceler ölçeği-sosyal tehdit alt boyutunun 'kısmi aracı etkisi'nin olup olmadığını incelemek amacıyla sobel testi yapılmıştır. Test sonucundaki istatistik değeri anlamlı çıktığından dolayı otomatik düşünceler ölçeği-sosyal tehdit alt boyutunun kısmi aracı etkisinin anlamlı olduğu söylenebilir ($Z=2.587, p<.01$).

Otomatik düşünce ölçeği-kişisel başarısızlık alt boyutunun babadan algılanan psikolojik kontrol ve zorbalık davranışı değişkenleri arasında aracı etkisinin incelendiği aracılık etki sınavında babadan algılanan psikolojik kontrolün zorbalık davranışı üzerindeki anlamlı yordayıcı etkisinin ($F(1,395)= 24.835, p<.001$) aracı değişken olan otomatik düşünceler ölçeği-sosyal tehdit değişkeni regresyon denklemine dahil edildikten sonra anlamlılık hali devam etmiştir. Ancak babadan algılanan psikolojik kontrol değişkeninin β değeri .24'ten .23'e düştüğü görülmüştür (Tablo 4.5). Son adımda anlamlılık değeri değişmemiş ancak beta değeri düştüğünden otomatik düşünceler ölçeği-kişisel başarısızlık alt boyutunun 'kısmi aracı etkisi'nin

olup olmadığını incelemek amacıyla Sobel testi yapılmıştır. Test sonucundaki istatistik değeri anlamlı çıktığından dolayı otomatik düşünceler ölçeği-kişisel başarısızlık alt boyutunun kısmi aracı etkisinin anlamlı olduğu söylenebilir ($Z=2.557, p<.05$).

Tablo 4.5'te de görüldüğü üzere otomatik düşünce ölçeği-düşmanlık alt boyutunun babadan algılanan psikolojik kontrol ve zorbalık davranışı değişkenleri arasında aracı etkisinin incelendiği aracılık etki sınavında babadan algılanan psikolojik kontrolün zorbalık davranışı üzerindeki anlamlı yordayıcı etkisinin ($F(1,395)= 24.835, p<.001$) aracı değişken olan otomatik düşünceler ölçeği-düşmanlık değişkeni regresyon denklemine dahil edildikten sonra anlamlılık hali devam etmekle birlikte düşmüştür. Bununla birlikte babadan algılanan psikolojik kontrol değişkeninin β değerinin de .24'ten .09'a düştüğü görülmüştür. Son adımda anlamlılık devam ettiği için ancak beta değeri düştüğünden dolayı otomatik düşünceler ölçeği-düşmanlık alt boyutunun 'kısmi aracı etkisi'nin olup olmadığını incelemek amacıyla Sobel testi yapılmıştır. Test sonucundaki istatistik değeri anlamlı çıktığından dolayı otomatik düşünceler ölçeği-düşmanlık alt boyutunun kısmi aracı etkisinin anlamlı olduğu söylenebilir ($Z=6.158, p<.001$).

Otomatik düşünce ölçeği-fiziksel tehdit alt boyutunun babadan algılanan psikolojik kontrol ve zorbalık davranışı değişkenleri arasında aracı etkisinin incelendiği aracılık etki sınavında babadan algılanan psikolojik kontrolün zorbalık davranışı üzerindeki anlamlı yordayıcı etkisinin ($F(1,395)= 24.835, p<.001$) aracı değişken olan otomatik düşünceler ölçeği-fiziksel tehdit değişkeni regresyon denklemine dahil edildikten sonra anlamlılık hali devam etmiştir. Ancak babadan algılanan psikolojik kontrol değişkeninin β değeri .24'ten .19'a düştüğü görülmüştür (Tablo 4.5). Son adımda anlamlılık değeri değişmemiş ancak beta değeri düştüğünden otomatik düşünceler ölçeği-kişisel başarısızlık alt boyutunun 'kısmi aracı etkisi'nin olup olmadığını incelemek amacıyla Sobel testi yapılmıştır. Test sonucundaki istatistik değeri anlamlı çıktığından dolayı otomatik düşünceler ölçeği-fiziksel tehdit alt boyutunun kısmi aracı etkisinin anlamlı olduğu söylenebilir ($Z=3.661, p<.001$).

Tablo 4.5 Ergenlerin Babalarından Algıladıkları Psikolojik Kontrolün Zorbalık Davranışı Üzerindeki Etkisinde Olumsuz Otomatik Düşünceler Ölçeği Sosyal Tehdit, Kişisel Başarısızlık, Düşmanlık ve Fiziksel Tehdit Değişkenlerinin Aracı Rolüne Dair Hiyerarşik Doğrusal Aracı Regresyon Analizi Sonuçları

Analiz Aşaması	Değişkenler	B	β	Standart Hata	t	R ²	P
1	Baba_PKÖ	,192	,243	,039	4,984	.059	.000
2	Baba_PKÖ	,179	,226	,043	4,201	.061	.000
	ODÖ_ST						
1	Baba_PKÖ	,192	,243	,039	4,984	.059	.000
2	Baba_PKÖ	,183	,231	,043	4,222	.060	.000
	ODÖ_KB						
1	Baba_PKÖ	,192	,243	,039	4,984	.059	.000
2	Baba_PKÖ	,078	,098	,039	1,988	.180	.047
	ODÖ_D						
1	Baba_PKÖ	,192	,243	,039	4,984	.059	.000
2	Baba_PKÖ	,155	,196	,042	3,666	.070	.000
	ODÖ_FT						

(PKÖ: Psikolojik Kontrol Ölçeği, ODÖ: Olumsuz Otomatik Düşünceler Ölçeği; ODÖ_ST: Olumsuz Otomatik Düşünceler Ölçeği-Sosyal Tehdit, Olumsuz Otomatik Düşünceler Ölçeği-Kişisel Başarısızlık, Olumsuz Otomatik Düşünceler Ölçeği-Düşmanlık, Olumsuz Otomatik Düşünceler Ölçeği-Fiziksel Tehdit)

4.2. Yan Amaçların Sınanması ve Sosyodemografik Değişkenlerle İlgili Betimsel Analizler

4.2.1. Katılımcıların Yaşı ile Anneden Algıladıkları ve Babadan Algıladıkları Psikolojik Kontrol, Olumsuz Otomatik Düşünceler ve Zorbalık Davranışı Düzeyleri Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi

Katılımcıların yaşına göre anneden algıladıkları ve babadan algıladıkları psikolojik kontrol, olumsuz otomatik düşünceler ve zorbalık davranışı düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yapılan Spearman korelasyon analizi sonuçlarına göre katılımcıların yaşı ile anneden algıladıkları ($r=.141$, $p<.01$) ve babadan algıladıkları ($r=.116$, $p<.05$) psikolojik kontrol puanları arasında pozitif yönde anlamlı korelasyonlar bulunduğu görülmüştür. Diğer bir deyişle katılımcıların yaşı arttıkça ebeveynlerinden algıladıkları psikolojik kontrol de anlamlı olarak artış göstermiştir. Yaş değişkeniyle ilgili anlamlı olduğu görülen başka ilişkilere rastlanmamıştır (Tablo 4.6).

Tablo 4.6 Katılımcıların Yaşı ile Anneden Algıladıkları ve Babadan Algıladıkları Psikolojik Kontrol, Olumsuz Otomatik Düşünceler ve Zorbalık Davranışı Düzeyleri Arasındaki İlişkiler

	ODÖ	SDÖ	Anne_PKÖ	Baba_PKÖ
Yaş	.080	.046	.141**	.116*

* $p<.05$, ** $p<.01$

(PKÖ: Psikolojik Kontrol Ölçeği, ODÖ: Olumsuz Otomatik Düşünceler Ölçeği; SDÖ: Sosyal Davranış Ölçeği)

4.2.2. Katılımcıların Cinsiyeti ile Anneden Algıladıkları ve Babadan Algıladıkları Psikolojik Kontrol, Olumsuz Otomatik Düşünceler ve Zorbalık Davranışı Düzeyleri Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi

Katılımcıların cinsiyetine göre anneden algıladıkları ve babadan algıladıkları psikolojik kontrol, olumsuz otomatik düşünceler ve zorbalık davranışı düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yapılan Mann-Whitney U testi sonuçlarına göre

olumsuz otomatik düşünceler ($U=15378.00$, $p<.001$) ile zorbalık davranışı değişkenlerine ait puanlar cinsiyete göre anlamlı olarak farklılaşmaktadır ($U=13595.00$, $p<.001$). Diğer bir deyişle kız çocukların olumsuz otomatik düşüncelerinin erkeklerden anlamlı olarak yüksek çıktığı tespit edilirken, erkek çocukların zorbalık davranışlarının kız çocuklardan anlamlı olarak daha yüksek olduğu görülmüştür. Cinsiyet değişkeniyle ilgili anlamlı olduğu görülen başka ilişkilere rastlanmamıştır (Tablo 4.7).

Tablo 4.7 Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre Anneden Algıladıkları ve Babadan Algıladıkları Psikolojik Kontrol, Olumsuz Otomatik Düşünceler ve Zorbalık Davranışı Puanlarına Ait Ortalama, Standart Sapma ve Test İstatistiği Değerleri

		N	Ort	SS	Test İstatistiği
ODÖ	Kız	211	219.12	30.00	U=15378.00***
	Erkek	186	176.18		
SDÖ	Kız	211	170.44	5.47	U=13597.00***
	Erkek	186	231.40		
Anne_PKÖ	Kız	211	206.66	8.10	U=18007.50
	Erkek	186	190.31		
Baba_PKÖ	Kız	211	199.28	6.92	U=19563.50
	Erkek	186	198.68		

(PKÖ: Psikolojik Kontrol Ölçeği, ODÖ: Olumsuz Otomatik Düşünceler Ölçeği; SDÖ: Sosyal Davranış Ölçeği)

4.2.3. Katılımcıların Okul Türü ile Anneden Algıladıkları ve Babadan Algıladıkları Psikolojik Kontrol, Olumsuz Otomatik Düşünceler ve Zorbalık Davranışı Düzeyleri Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi

Okul türüne göre katılımcıların anneden algıladıkları ve babadan algıladıkları psikolojik kontrol, olumsuz otomatik düşünceler ve zorbalık davranışı düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yapılan Mann-Whitney U testi sonuçlarına göre olumsuz otomatik düşünceler okul türüne göre anlamlı olarak farklılaşmaktadır ($U=16058.00$, $p<.01$). Diğer bir deyişle özel okula giden ergenlerin olumsuz otomatik düşüncelerinin devlet okuluna gidenlerden anlamlı olarak yüksek çıktığı görülmüştür.

Okul türü değişkeniyle ilgili anlamlı olduğu görülen başka ilişkilere rastlanmamıştır (Tablo 4.8).

Tablo 4.8 Katılımcıların Okul Türüne Göre Anneden Algıladıkları ve Babadan Algıladıkları Psikolojik Kontrol, Olumsuz Otomatik Düşünceler ve Zorbalık Davranışı Puanlarına Ait Ortalama, Standart Sapma ve Test İstatistiği Değerleri

		N	Ort	SS	Test İstatistiği
ODÖ	Özel Okul	207	216.43	30.00	U=16058.00**
	Devlet Okulu	190	180.02		
SDÖ	Özel Okul	207	208.92	5.47	U=17611.50
	Devlet Okulu	190	188.19		
Anne_PKÖ	Özel Okul	207	209.15	8.10	U=17564.00
	Devlet Okulu	190	187.94		
Baba_PKÖ	Özel Okul	207	196.78	6.92	U=19204.50
	Devlet Okulu	190	201.42		

** $p < .01$

(PKÖ: Psikolojik Kontrol Ölçeği, ODÖ: Olumsuz Otomatik Düşünceler Ölçeği; SDÖ: Sosyal Davranış Ölçeği)

4.2.4. Katılımcıların Okudukları Sınıf ile Anneden Algıladıkları ve Babadan Algıladıkları Psikolojik Kontrol, Olumsuz Otomatik Düşünceler ve Zorbalık Davranışı Düzeyleri Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi

Katılımcıların okudukları sınıflara göre anneden algıladıkları ve babadan algıladıkları psikolojik kontrol, olumsuz otomatik düşünceler ve zorbalık davranışı düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yapılan Kruskal-Wallis testi sonuçlarına göre anneden algılanan ($X^2_{(2)}=7.473$, $p < .05$) ve babadan algılanan

($X^2_{(2)}=6.032$, $p<.05$) psikolojik kontrol puanlarının sınıfa göre anlamlı olarak farklılaşmaktadır. Diğer bir deyişle 8. Sınıfa giden öğrencilerin anne ve babadan algıladıkları psikolojik kontrolün diğer sınıflardaki öğrencilerden anlamlı olarak yüksek olduğu görülmüştür. Sınıf düzeyi değişkeniyle ilgili anlamlı olduğu görülen başka ilişkilere rastlanmamıştır (Tablo 4.9).

Tablo 4.9 Katılımcıların Sınıflarına Göre Anneden Algıladıkları ve Babadan Algıladıkları Psikolojik Kontrol, Olumsuz Otomatik Düşünceler ve Zorbalık Davranışı Puanlarına Ait Ortalama, Standart Sapma ve Test İstatistiği Değerleri

		N	Ort	SS	Test İstatistiği
ODÖ	6. Sınıf	92	189.05		
	7. Sınıf	151	197.16	30.00	$X^2=1.432$
	8. Sınıf	154	206.75		
SDÖ	6. Sınıf	92	189.08		
	7. Sınıf	151	197.58	5.47	$X^2=1.342$
	8. Sınıf	154	206.32		
Anne_PKÖ	6. Sınıf	92	187.84		
	7. Sınıf	151	185.70	8.10	$X^2=7.473^*$
	8. Sınıf	154	218.71		
Baba_PKÖ	6. Sınıf	92	190.29		
	7. Sınıf	151	186.33	6.92	$X^2=6.032^*$
	8. Sınıf	154	216.62		

* $p<.05$

(PKÖ: Psikolojik Kontrol Ölçeği, ODÖ: Olumsuz Otomatik Düşünceler Ölçeği; SDÖ: Sosyal Davranış Ölçeği)

4.2.5. Katılımcıların Kardeş Sayıları ile Anneden Algıladıkları ve Babadan Algıladıkları Psikolojik Kontrol, Olumsuz Otomatik Düşünceler ve Zorbalık Davranışı Düzeyleri Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi

Katılımcıların sahip oldukları kardeş sayılarına göre anneden algıladıkları ve babadan algıladıkları psikolojik kontrol, olumsuz otomatik düşünceler ve zorbalık davranışı düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yapılan Kruskal-Wallis testi

sonuçlarına göre anneden algılanan ($X^2_{(5)}=15.434$, $p<.01$) ve babadan algılanan ($X^2_{(5)}=14.185$, $p<.05$) psikolojik kontrol, olumsuz otomatik düşünceler ($X^2_{(5)}=16.205$, $p<.01$) ve zorbalık davranışı puanlarının ($X^2_{(5)}=13.493$, $p<.05$) sahip olunan kardeş sayısına göre anlamlı olarak farklılaştığı tespit edilmiştir (Tablo 4.10). Diğer bir deyişle hiç kardeşi olmayan katılımcıların olumsuz otomatik düşünceler ölçeği puanlarının diğerlerine göre anlamlı olarak yüksek olduğu, 5 ve üzeri kardeşe sahip olanların ise en düşük olumsuz otomatik düşünce ölçeği puanlarına sahip oldukları saptanmıştır. Bununla birlikte, zorbalık davranışı puanları iki kardeşe sahip olan ergenlerde en yüksek iken beş ve üzeri kardeşe sahip olanlarda en düşük çıkmıştır. Babalardan algılanan psikolojik kontrol puanları ise hiç kardeşi olmayanlarda en yüksek iken beş ve üzeri kardeşe sahip ergenlerde en düşük olarak bulunmuştur.

Tablo 4.10 Katılımcıların Kardeş Sayılarına Göre Anneden Algıladıkları ve Babadan Algıladıkları Psikolojik Kontrol, Olumsuz Otomatik Düşünceler ve Zorbalık Davranışı Puanlarına Ait Ortalama, Standart Sapma ve Test İstatistiği Değerleri

		N	Ort	SS	Test İstatistiği
ODÖ	Kardeşi yok	68	231.86	30.00	$X^2=16.205^{**}$
	1 kardeş	172	185.58		
	2 kardeş	82	224.31		
	3 kardeş	38	173.84		
	4 kardeş	17	180.09		
	5 ve üzeri kardeş	20	162.75		
SDÖ	Kardeşi yok	68	205.42	5.47	$X^2=13.493^*$
	1 kardeş	172	194.29		
	2 kardeş	82	228.12		
	3 kardeş	38	196.24		
	4 kardeş	17	155.71		
	5 ve üzeri kardeş	20	140.35		
Anne_PKÖ	Kardeşi yok	68	222.13	8.10	$X^2=15.434^{**}$
	1 kardeş	172	184.69		
	2 kardeş	82	228.59		
	3 kardeş	38	181.14		
	4 kardeş	17	205.03		
	5 ve üzeri kardeş	20	150.88		
Baba_PKÖ	Kardeşi yok	68	229.28	6.92	$X^2=14.185^*$

(Tablo 4.10 devamı)

1 kardeş	172	180.34
2 kardeş	82	217.48
3 kardeş	38	203.70
4 kardeş	17	213.50
5 ve üzeri kardeş	20	159.53

* $p < .05$, ** $p < .01$

(PKÖ: Psikolojik Kontrol Ölçeği, ODÖ: Olumsuz Otomatik Düşünceler Ölçeği; SDÖ: Sosyal Davranış Ölçeği)

4.2.6. Katılımcıların Doğum Sıraları ile Anneden Algıladıkları ve Babadan Algıladıkları Psikolojik Kontrol, Olumsuz Otomatik Düşünceler ve Zorbalık Davranışı Düzeyleri Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi

Tablo 4.11’de de görüldüğü gibi katılımcıların doğum sıralarına göre anneden algıladıkları ve babadan algıladıkları psikolojik kontrol, olumsuz otomatik düşünceler ve zorbalık davranışı düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yapılan Kruskal-Wallis testi sonuçlarına göre olumsuz otomatik düşünce puanlarının ($X^2_{(4)} = 12.196$, $p < .05$) anlamlı olarak farklılaştığı görülmüştür. Diğer bir deyişle birinci çocuk olarak doğan ergenlerin sahip olduğu olumsuz otomatik düşünceler diğerlerine göre anlamlı olarak yüksektir. Doğum sırası değişkeniyle ilgili anlamlı olduğu görülen başka ilişkilere rastlanmamıştır (Tablo 4.11)

Tablo 4.11 Katılımcıların Doğum Sıralarına Göre Anneden Algıladıkları ve Babadan Algıladıkları Psikolojik Kontrol, Olumsuz Otomatik Düşünceler ve Zorbalık Davranışı Puanlarına Ait Ortalama, Standart Sapma ve Test İstatistiği Değerleri

	N	Ort	SS	Test İstatistiği
	220	215.91		
	118	174.78		
ODÖ	33	198.23	30.00	$X^2 = 12.196^*$
	14	160.00		
	12	174.71		

Tablo 4.11 (devamı)

SDÖ	1. çocuk	220	203.17	5.47	$X^2=1.333$
	2.çocuk	118	193.64		
	3.çocuk	33	204.30		
	4.çocuk	14	187.50		
	5 ve üzerinci çocuk	12	174.00		
Anne_PKÖ	1. çocuk	220	203.70	8.10	$X^2=4.351$
	2.çocuk	118	200.03		
	3.çocuk	33	198.80		
	4.çocuk	14	161.07		
	5 ve üzerinci çocuk	12	147.42		
Baba_PKÖ	1. çocuk	220	203.47	6.92	$X^2=4.382$
	2.çocuk	118	196.47		
	3.çocuk	33	209.24		
	4.çocuk	14	142.86		
	5 ve üzerinci çocuk	12	179.29		

* $p < .05$

(PKÖ: Psikolojik Kontrol Ölçeği, ODÖ: Olumsuz Otomatik Düşünceler Ölçeği; SDÖ: Sosyal Davranıl Ölçeği)

Yan hipotezler doğrultusunda katılımcıların okul başarısı, yaşadığı kişiler, ebeveynlerin eğitim durumu, ebeveynlerin çalışma durumu ve ailenin gelir düzeyi gibi sosyo-demografik değişkenlere göre zorbalık davranışı, olumsuz otomatik düşünceler, anneden ve babadan algılanan psikolojik kontrol puanlarının farklılaşp farklılaşmadığı incelenmiş ancak hiçbir değişkene göre bu ölçek puanlarının farklılaşmadığı tespit edilmiştir.

BÖLÜM 5

5.TARTIŞMA

Bu çalışmanın temel amacı algılanan psikolojik kontrol ve zorbalık davranışı arasındaki ilişkide olumsuz otomatik düşüncelerin olası medyatör (aracı) rolünün incelenmesidir. Çalışmada olumsuz otomatik düşüncelerin ebeveynlerden algılanan psikolojik kontrol ve zorbalık davranışı arasındaki ilişkiyi yordayacağı öngörülmektedir. Literatür verileri incelendiğinde ergenlerin ebeveynlerinden algıladıkları psikolojik kontrol ile zorbalık davranışı arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalara (Barber ve Harmon, 2002; Arım ve Shapka, 2008; Kındap ve ark. 2008; Bernstein ve Watson, 1997; Stevens, De Bourdeaudhuij ve Oost, 2002; Holmes ve Holmes-Lonergan, 2004; Olweus, 1993; Smokowski ve Kopasz, 2005) algılanan psikolojik kontrol ile olumsuz otomatik düşünceler arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmaya (Tümekaya, Çelik ve Aybek, 2011) ve olumsuz otomatik düşünceler ile zorbalık davranış arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalara (Fives ve ark. 2011; Schniering ve Rapee, 2004; Kurtoğlu, 2009) rastlanmasının yanı sıra algılanan psikolojik kontrol ve zorbalık davranışı arasındaki ilişkide olumsuz otomatik düşüncelerin olası aracı rolünün analiz edildiği çalışmalara rastlanmamıştır. Bu nedenle bu çalışmada söz konusu değişkenler arasındaki aracı etkiye bakılmıştır.

Araştırmanın birinci temel hipotezi kapsamında anneden algılanan psikolojik kontrolle zorbalık davranışı arasındaki ilişkide olumsuz otomatik düşüncelerin aracı rolü incelenmiştir. Yapılan analizler neticesinde beklenenin aksine anneden algılanan psikolojik kontrol ile zorbalık davranışı arasındaki ilişkide, olumsuz otomatik düşüncelerin anlamlı bir aracı etkiye sahip olmadığı görülmüştür. Ancak anneden algılanan psikolojik kontrol ile zorbalık davranışı arasındaki ilişkide olumsuz otomatik

düşüncelerin sosyal tehdit, düşmanlık ve fiziksel tehdit alt boyutlarının kısmi aracı etkisi olduğu, kişisel başarısızlık alt boyutunun ise kısmi aracı etkisinin olmadığı saptanmıştır. Literatür verileri incelendiğinde yapılan bir çalışmada ebeveynlerden algılanan psikolojik kontrolle olumsuz otomatik düşüncelerin fiziksel tehdit, kişisel başarısızlık ve düşmanlık alt ölçekleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur (Güler, 2017). Literatürde düşmanlık ve intikamla ilgili olumsuz otomatik düşüncelerin saldırganlığın en önemli yordayıcısı olduğuna dair çalışmalar mevcuttur (Beck ve Freeman 1990; Calvete ve Connor-Smith 2005; Calvete ve ark. 2005; Kurtoğlu, 2009; Schniering ve Rapee 2004). Ergenlerle yapılan başka bir çalışma; zorbalık davranışının, olumsuz otomatik düşünceler arasından yalnızca düşmanca düşüncelerle ilişkili olduğunu ortaya koymuştur (Balan ve ark., 2018). Ayrıca düşmanlıkla ilgili olumsuz otomatik düşüncelerin dışayönelim davranışlarla ilişkili olduğu belirtilmektedir (Schniering ve Lyneham, 2006). Dolayısıyla ebeveynlerden algılanan psikolojik kontrolle zorbalık davranışı arasındaki ilişkide olumsuz otomatik düşüncelerin fiziksel tehdit ve düşmanlık alt ölçekleri arasındaki kısmi aracı etkinin literatürle uyumlu olduğu söylenebilir. Ancak algılanan psikolojik kontrolle zorbalık davranışı arasındaki ilişkide olumsuz otomatik düşüncelerin sosyal tehdit ve kişisel başarısızlık alt ölçeğinden elde edilen sonuçların Güler'in (2017) yaptığı çalışmayla tutarlık göstermediği saptanmıştır. Katılımcı sayısının artırıldığı gelecek çalışmalarda bu ilişkilere odaklanılarak literatür zenginleştirilmelidir.

Araştırmanın ikinci temel hipotezi kapsamında babadan algılanan psikolojik kontrolle zorbalık davranışı arasındaki ilişkide olumsuz otomatik düşüncelerin aracı rolü incelenmiştir. Bu çalışma kapsamında yapılan analizlerde babadan algılanan psikolojik kontrolle zorbalık davranışı arasındaki ilişkide olumsuz otomatik düşüncelerin anlamlı bir kısmi aracı etkisi vardır. Babadan algılanan psikolojik kontrol ile zorbalık davranışı arasındaki ilişkide olumsuz otomatik düşüncelerin sosyal tehdit, kişisel başarısızlık, düşmanlık ve fiziksel tehdit alt boyutlarının anlamlı bir kısmi aracı etkisi olduğu saptanmıştır. Literatür verileri incelendiğinde yapılan bir çalışmada ebeveynlerden algılanan psikolojik kontrolle olumsuz otomatik düşüncelerin fiziksel tehdit, kişisel başarısızlık ve düşmanlık alt ölçekleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur (Güler, 2017). Literatürde düşmanlık ve intikamla ilgili olumsuz otomatik düşüncelerin saldırganlığın en önemli yordayıcısı olduğuna dair çalışmalar mevcuttur (Beck ve Freeman 1990; Calvete ve Connor-Smith 2005; Calvete ve ark.

2005; Kurtođlu, 2009; Schniering ve Rapee 2004). Ayrıca dūřmanlıkla ilgili olumsuz otomatik dūřüncelerin dışayönelim davranışlarıyla ilişkili olduğu belirtilmektedir (Schniering ve Lyneham, 2006). Dolayısıyla ebeveynden algılanan psikolojik kontrolle zorbalık davranışı arasındaki ilişkide olumsuz otomatik dūřüncelerin fiziksel tehdit ve dūřmanlık alt ölçekleri arasındaki kısmi aracı etkinin literatürle uyumlu olduğu tespit edilmiştir. Ancak algılanan psikolojik kontrolle zorbalık davranışı arasındaki ilişkide olumsuz otomatik dūřüncelerin sosyal tehdit alt ölçeğinden elde edilen sonuçların Güler'in (2017) yaptığı çalışmayla tutarlık göstermediği saptanmıştır. Katılımcı sayısının artırıldığı gelecek çalışmalarda bu ilişkilere odaklanılarak literatür zenginleştirilmelidir.

Araştırmanın yan hipotezleri kapsamında katılımcıların psikolojik kontrol, olumsuz otomatik dūřünceler ve zorbalık davranışı ölçeğinden elde ettikleri puanların katılımcıların sosyodemografik değişkenlerine göre anlamlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir.

Katılımcıların psikolojik kontrol ölçeğinden aldıkları skorların yařa göre anlamlı olarak farklılaşması beklenmiştir. Yapılan analizlerle psikolojik kontrol ölçeğinden aldıkları skorların yařa göre anlamlı olarak farklılaştığı bulunmuştur. Buna göre yař ile anne ve baba psikolojik kontrol ölçek puanları arasında pozitif yönde anlamlı bir korelasyon mevcuttur. Yani ergenin yaşı arttıka anne ve babadan algılanan psikolojik kontrolün arttığını, yaşı azaldıkça algılanan psikolojik kontrolün azaldığı söylenebilmektedir. Bu çalışma 12-15 yař arası ergenlerle yürütölmüştür ve bu bağlamda katılımcıların somut işlem döneminden soyut işlem dönemine geçmesiyle birlikte ebeveynlerinden algıladıkları psikolojik kontrolü daha fazla hissettikleri dūřünölmektedir. Literatür incelendiğinde bu iki değişken arasındaki çalışmaların kısıtlı olduğu görölmüştür. İleri-Ünyeli'nin (2015) yaptığı çalışmada yaşla birlikte ergenin algıladığı psikolojik kontrolünde arttığı saptanmıştır. Bu açıdan bakıldığında bu çalışmadaki sonuçlar literatürle tutarlılık göstermektedir. Ancak literatürdeki verilerin kısıtlılığı göz önünde bulundurularak, gelecek çalışmaların söz konusu ilişkiyi derinlemesine incelemelerinin, literatüre önemli katkılar sunacağı söylenebilir.

Katılımcıların psikolojik kontrol ölçeğinden aldıkları skorların cinsiyete göre anlamlı olarak farklılaşması beklenmiştir. Fakat yapılan analizler sonucunda psikolojik kontrol ölçeğinden alınan skorların cinsiyete göre anlamlı olarak

farklılaşmadığı bulunmuştur. Bu durum literatürdeki bazı çalışma bulgularını destekler niteliktedir. Shek 'ın (2007), yaptığı bir çalışmada psikolojik kontrolün cinsiyete göre farklılaşmadığını ortaya koymuştur. Literatürde anneden algılanan psikolojik kontrolün cinsiyete göre farklılık göstermediğine dair çalışmalar mevcuttur (Roger ve ark. 2003; Kındap ve ark., 2008; Sayıl ve Kındap, 2010). Bu bakımdan çalışmanın sonuçları literatürle uyumludur. Ancak literatür verileri incelendiğinde anne ya da babadan algılanan psikolojik kontrolün cinsiyete göre değişiklik gösterdiğine ilişkin çalışmaların daha sık olduğu görülmektedir. Bu çalışmalara bakıldığında kızların anne ve babalarından algıladıkları davranışsal kontrol erkeklere göre daha fazlayken (Kerr ve Stattin, 2000; Kındap ve ark., 2008; Soenens ve ark., 2006b; Kındap-Tepe ve Sayıl, 2012); erkeklerin anne ve babalarından algıladıkları psikolojik kontrol kızlara göre daha fazladır (Harma, 2008; Kındap, 2011; Shek, 2005; Kındap-Tepe ve Sayıl, 2012). Dolayısıyla bu çalışma kapsamında ulaşılan sonuçlar bu literatür verileriyle tutarlılık göstermemektedir. Bu durumun kısıtlı örneklemden kaynaklandığı düşünülmektedir. Farklı ilçelerden daha fazla katılımcıyla araştırmanın tekrarlanması ve ergenlerin bildirimini yanında ebeveynlerin de davranışları ölçen ölçeklerin de kullanılması önerilmektedir.

Katılımcıların psikolojik kontrol ölçeğinden aldıkları skorların sınıf düzeyine göre anlamlı olarak farklılaşması beklenmiştir. Yapılan analizlerle psikolojik kontrol ölçeğinden aldıkları skorların sınıf düzeyine göre anlamlı olarak farklılaştığı bulunmuştur. Buna göre sınıf düzeyi arttıkça algılanan psikolojik kontrol düzeyi de artmaktadır. Psikolojik kontrol ve sınıf düzeyi arasındaki ilişki ile psikolojik kontrol ve yaş arasındaki ilişkinin bağlantılı olduğu söylenebilir. Zira sınıf düzeyi arttıkça yaş da artmaktadır. Dolayısıyla tıpkı yaşla olduğu gibi sınıf düzeyiyle de algılanan psikolojik kontrol arasında pozitif korelasyon olduğu düşünülmektedir. Ancak literatürde bu konuda yapılmış çalışmalara rastlanmamıştır. İzleyen çalışmalarda geniş bir örnekleme bu çalışma tekrarlanarak söz konusu değişkenler arasındaki ilişki ve bu ilişkinin sebepleri de ortaya konmalıdır.

Katılımcıların psikolojik kontrol ölçeğinden aldıkları skorların kardeş sayısına göre anlamlı olarak farklılaşması beklenmiştir. Yapılan analizlerde ergenlerin psikolojik kontrol ölçeğinden aldıkları skorların kardeş sayısına göre anlamlı olarak farklılaştığı bulunmuştur. Kardeş sayısı azaldıkça algılanan psikolojik kontrol sayısı artmakta, kardeş sayısı arttıkça algılanan psikolojik kontrol sayısı azalmaktadır. Bu

durumun ebeveynin uyguladığı psikolojik kontrolün kardeşler arasında paylaşılmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Kardeş sayısının artmasıyla birlikte ebeveynlerin çocuklarına uyguladıkları psikolojik kontrol çocuklar arasında paylaşılmakta ve bireysel anlamda çocuğun algıladığı psikolojik kontrol azalmaktadır. Literatür incelendiğinde bu iki değişken arasındaki ilişkinin ortaya konduğu çalışmaların kısıtlı görülmektedir. İleri-Ünyeli'nin (2015) yaptığı çalışmada kardeş sayısı azaldıkça algılanan psikolojik kontrol sayısı arttığı saptanmıştır. Dolayısıyla bu çalışmadaki sonuçlar literatürle tutarlılık göstermektedir. Ancak literatürdeki verilerin kısıtlılığı göz önünde bulundurularak, gelecek çalışmaların söz konusu ilişkiyi derinlemesine incelemelerinin, literatüre önemli katkılar sunacağı söylenebilir

Katılımcıların olumsuz otomatik düşünceler ölçeğinden aldıkları skorların yaşa göre anlamlı olarak farklılaşması beklenmiştir. Fakat yapılan analizler sonucu katılımcıların olumsuz otomatik düşünceler ölçeğinden aldıkları skorların yaşa göre anlamlı olarak farklılaşmadığı bulunmuştur. Literatür verileri incelendiğinde yaşla birlikte olumsuz otomatik düşüncelerin artış gösterdiğine dair çalışmalara rastlanmakla birlikte (Hogendoorn ve ark., 2010; Schniering ve Lyneham,2006; Kurtoğlu, 2009) olumsuz otomatik düşüncelerin yaşa göre farklılaşmadığı çalışmalara da rastlanmaktadır (Schniering ve Rapee,2002; Garber, Weiss, Shanley, 1993). Buradan hareketle bu değişkenlerle ilgili literatürde tutarsızlık söz konusudur. Çalışmadan elde edilen bulguların literatürle hem uyumlu hem de uyumsuz olduğu söylenebilir. Söz konusu değişkenler arasındaki ilişkiyi etkileyebilecek unsurlar göz önüne alınarak daha geniş bir örnekleme çalışmanın tekrar edilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir.

Katılımcıların olumsuz otomatik düşünceler ölçeğinden aldıkları skorların cinsiyete göre anlamlı olarak farklılaşması beklenmiştir. Yapılan analizler sonucu katılımcıların olumsuz otomatik düşünceler ölçeğinden aldıkları skorların cinsiyete göre anlamlı olarak farklılaştığı bulunmuştur. Buna göre kız öğrencilerin olumsuz otomatik düşünceler ölçeğinden aldıkları puan, erkek öğrencilere kıyasla daha yüksektir. Bu sonuç literatürdeki bazı çalışmalarla tutarlılık göstermiştir (Öztütüncü, 1996; Usta, 2017; Bozkurt 1998; Schniering ve Rapee 2002; Karakaya ve ark., 2007). Ancak literatürde sonuçların tutarsızlık gösterdiği çalışma da bulunmaktadır. Buna göre Kurtoğlu'nun (2009) yaptığı çalışmada olumsuz otomatik düşüncelerin erkeklerde daha yüksek olduğuna ilişkin bulgulara ulaşılmıştır. Ayrıca literatür verileri

incelendiğinde olumsuz otomatik düşüncelerin cinsiyete göre farklılaşmadığını ortaya koyan çalışmalar da mevcuttur (Güloğlu ve Aydın, 2007; Karahan ve ark., 2006; Tümkaya, Çelik ve Aybek, 2008). Dolayısıyla literatürdeki verilerin birbirleriyle çeliştiği bu değişkene dair araştırmaların genişletilmesi ve yapılacak yeni çalışmalarda olası örneklemelerin sosyodemografik değişkenler açısından eşitlenerek oluşturulmasının daha tutarlı sonuçlar elde edilmesi açısından, literatüre katkı sunacağı söylenebilir.

Katılımcıların olumsuz otomatik düşünceler ölçeğinden aldıkları skorların okul türüne göre anlamlı olarak farklılaşması beklenmiştir. Yapılan analizler sonucu katılımcıların olumsuz otomatik düşünceler ölçeğinden aldıkları skorların okul türüne göre anlamlı olarak farklılaştığı bulunmuştur. Buna göre özel okullarda okuyan öğrencilerin olumsuz otomatik düşünceler ölçeğinden aldıkları puanlar devlet okulundaki öğrencilere kıyasla daha yüksektir. Literatür verileri incelendiğinde bu iki değişken arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmaların kısıtlı olduğu görülmektedir. Atalan-Ergin'in (2013) yaptığı çalışmada özel okullarda okuyan öğrencilerin olumsuz otomatik düşünceler ölçeğinden aldıkları puanlar devlet okulundaki öğrencilere kıyasla daha yüksek olduğu saptanmıştır. Literatürde üst sosyoekonomik düzeye sahip ailelerin çocuklarında orta sosyoekonomik düzeye sahip olanlara kıyasla daha fazla olumsuz otomatik düşünceye sahip oldukları bulgulanmıştır (Atalan-Ergin, 2013). Özel okula giden öğrencilerinin ailelerinin sosyoekonomik düzeylerinin iyi olduğu düşünüldüğünde bu sonuç beklenen bir durumdur. Bu çalışmadan elde edilen bulgular bu anlamda literatürle uyumludur. Literatürdeki kısıtlılık sebebiyle daha geniş örneklemle yapılacak izleyen çalışmalarda bu iki değişken arasındaki ilişkiler derinlemesine ortaya konmalıdır.

Katılımcıların olumsuz otomatik düşünceler ölçeğinden aldıkları skorların sınıf düzeyine göre anlamlı olarak farklılaşması beklenmiştir. Fakat yapılan analizler sonucu katılımcıların olumsuz otomatik düşünceler ölçeğinden aldıkları skorların sınıf düzeyine göre anlamlı olarak farklılaşmadığı bulunmuştur. Literatür incelendiğinde büyük sınıf öğrencilerinin olumsuz otomatik düşünce düzeylerinin küçük sınıfa giden öğrencilere kıyasla daha yüksek olduğu bulunmuştur (Kurtoğlu, 2009; Atalan-Ergin, 2013). Buradan hareketle bu çalışmadan elde edilen bulguların literatürle uyumsuz olduğu söylenebilir. İzleyen çalışmalarda katılımcı sayısının artırılmasıyla birlikte

farklı sınıf düzeyi ve yaş ile olumsuz otomatik düşünceler arasında anlamlı ilişkilerin çıkacağı düşünülmektedir.

Katılımcıların olumsuz otomatik düşünceler ölçeğinden aldıkları skorların kardeş sayısına göre anlamlı olarak farklılaşması beklenmiştir. Yapılan analizler sonucu katılımcıların olumsuz otomatik düşünceler ölçeğinden aldıkları skorların kardeş sayısına göre anlamlı olarak farklılaştığı bulunmuştur. Buna göre tek çocuk olanların olumsuz otomatik düşünceler ölçeğinden aldıkları puanların kardeşi olanlara kıyasla daha yüksek olduğu saptanmıştır. Literatür verileri incelendiğinde bu konuda yapılan çalışmaların kısıtlı olduğu görülmektedir. Atalan-Ergin (2013) yaptığı çalışmada olumsuz otomatik düşüncelerle kardeş sayısı arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır. Bu bakımdan çalışmanın bulguları literatürle uyum sağlamamaktadır. Çıkan sonuca ilişkin olarak tek çocuklu ailelerde çocuğa yüklenen sorumluluk ve ebeveynin çocuk üzerindeki kontrolü daha fazla olduğu için çocuğun sahip olduğu olumsuz otomatik düşüncelerin daha fazla olacağı düşünülmektedir. Söz konusu değişkenler arasındaki ilişkiyi etkileyebilecek unsurlar göz önüne alınarak daha geniş bir örnekleme çalışmanın tekrar edilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir.

Katılımcıların olumsuz otomatik düşünceler ölçeğinden aldıkları skorların doğum sırasına göre anlamlı olarak farklılaşması beklenmiştir. Yapılan analizler sonucu katılımcıların olumsuz otomatik düşünceler ölçeğinden aldıkları skorların doğum sırasına göre anlamlı olarak farklılaştığı bulunmuştur. Buna göre birinci çocuk olarak dünyaya gelen çocukların olumsuz otomatik düşünceler ölçeğinden aldıkları puanların diğer sırada doğanlara göre daha yüksek olduğu saptanmıştır. Toplumsal roller gereği birinci çocuk olarak dünyaya gelen çocuklara “abla” ya da “abi” olma sorumluluğunun yüklenmesi ve ebeveynlerinin evdeki büyük çocuktan beklentilerinin fazla olmasının bu duruma sebep olduğu düşünülmektedir. Literatürde bu konuda yapılmış çalışmalara rastlanmamıştır. İzleyen çalışmalarda geniş bir örnekleme bu çalışma tekrarlanarak söz konusu değişkenler arasındaki ilişki ve bu ilişkinin sebepleri de ortaya konmalıdır.

Katılımcıların zorbalık davranış ölçeğinden aldıkları skorların yaşa göre anlamlı olarak farklılaşması beklenmiştir. Fakat yapılan analizler sonucu katılımcıların zorbalık davranış ölçeğinden aldıkları skorların yaşa göre anlamlı olarak

farklılaşmadığı bulunmuştur. Literatüre bakıldığında öğrencilerin zorbalık davranışı sergilemesinin yaşla birlikte arttığına ilişkin çalışmalara (Boulton & Underwood, 1992; Andreou, 2000; Pateraki, 2001; Collins ve ark. 2004; Wolke ve ark. 2001; Kandemir, 2006; Yurtal ve Cenkseven, 2006), zorbalık davranışının yaşla birlikte azaldığını gösteren çalışmalara (Fonzi ve ark, 1999; Seals ve Young ,2003) ve zorbalık davranışının yaşla birlikte değişmediğini gösteren (Olweus, 1999b) çalışmaya rastlanmıştır. Dolayısıyla literatürdeki verilerin birbirleriyle çeliştiği bu değişkene dair araştırmaların genişletilmesi ve yapılacak yeni çalışmalardaki olası örneklemelerin sosyodemografik değişkenler açısından eşitlenerek oluşturulmasının daha tutarlı sonuçlar elde edilmesi açısından, literatüre katkı sunacağı söylenebilir.

Katılımcıların zorbalık davranış ölçeğinden aldıkları skorların cinsiyet göre anlamlı olarak farklılaşması beklenmiştir. Yapılan analizler sonucu zorbalık davranış ölçeğinden alınan skorların cinsiyet göre anlamlı olarak farklılaştığı bulunmuştur. Erkek öğrencilerin sosyal davranış ölçeği ile ölçülen zorbalık davranışı skorlarının kız öğrencilere göre anlamlı bir biçimde daha yüksek olduğu saptanmıştır. Literatür verileri incelendiğinde zorbalık davranışını daha çok erkek öğrencilerin sergilediğine ilişkin ulaşılan sonucun hem yurtdışında yapılan çalışmalarla (Boulton & Underwood, 1992; Nansel, 2000; Collins ve ark. 2004; Seals ve Young 2003; Wolke ve ark. 2001; Veenstra ve ark. 2005; Camodeca ve ark. 2002; Pellegrini ve Long 2002; Boulton, Bucci ve Hawker 1999; Delfabro ve ark., 2006; Elliott, 1992; Eslae ve Smith, 1994; Jarrett, 2001; Kaltiala- Heino ve Rimple, 1999; Lowenstein; 1992; Menesini ve diğ., 1997; Mouttapa ve diğ., 2004), hem de Türkiye’de yapılan çalışmalarla (Ayas ve Deniz, 2008; Bilgiç, 2007; Dölek, 2002; Eşici, 2007; Hilooğlu, 2009; Kartal ve Bilgin, 2008; Pekel, 2004; Pişkin ve Ayas 2005; Takış, 2007; Yurtal ve Cenkseven, 2007) tutarlık gösterdiği söylenebilir.

Katılımcıların zorbalık davranış ölçeğinden aldıkları skorların sınıf düzeyine göre anlamlı olarak farklılaşması beklenmiştir. Fakat bu çalışma kapsamında zorbalık davranışının sınıf düzeyine göre anlamlı olarak farklılaşmadığı bulunmuştur. Literatür taramasında bu iki değişken arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalarda farklı sonuçlar bulunmaktadır. Literatürde sınıf düzeyi arttıkça zorbalık davranışının arttığını gösteren çalışmalara rastlanmakla birlikte (Burnukara ve Uçanok, 2012; İncedal, 2012; Totan ve Kabakçı, 2010; Kartal ve Bilgin 2012; Pişkin ve Ayas, 2005), yapılan bazı çalışmalarda zorbalık davranışının sınıf düzeyleri arasında anlamlı olarak

değişmediğini gösteren çalışmalar da mevcuttur (Pişkin, 2010; Craig, 1998; Schwartz, Proctor ve Chien, 2001; Smith, 1991). Dolayısıyla literatürdeki verilerin birbirleriyle çeliştiği bu değişkene dair araştırmaların genişletilmesi ve yapılacak yeni çalışmalardaki olası örneklemelerin sosyodemografik değişkenler açısından eşitlenerek oluşturulmasının daha tutarlı sonuçlar elde edilmesi açısından, literatüre katkı sunacağı söylenebilir.

Katılımcıların zorbalık davranış ölçeğinden aldıkları skorların kardeş sayısına göre anlamlı olarak farklılaşması beklenmiştir. Yapılan analizlerde katılımcıların zorbalık davranış ölçeğinden aldıkları skorların kardeş sayısına göre anlamlı olarak farklılaştığı bulunmakla birlikte kardeş sayısı arttıkça zorbalık davranışının azaldığı görülmüştür. Literatürdeki bazı çalışmalar zorbalık davranışı ve kardeş sayısı arasında bir ilişki bulamazken (Ekşisu, 2009; Ülker-Atav & Baran,2018; Mercan ve Yıldırım Sarı, 2018; Coşkun, 2018), literatürde kardeş sayısı azaldıkça zorbalık davranışının arttığına ilişkin çok sınırlı sayıda çalışmaya rastlanmıştır (Yılmaz ve Çağlayan,2018). Dolayısıyla literatürdeki verilerin kısıtlılığı göz önünde bulundurularak, gelecek çalışmaların söz konusu ilişkiyi derinlemesine incelemelerinin, literatüre önemli katkılar sunacağı söylenebilir.

Sosyodemografik verilere göre yapılan analizlerde katılımcıların psikolojik kontrol, zorbalık davranışı ve olumsuz otomatik düşünce düzeylerinin ergenin okul başarısı, anne-babanın eğitim durumu, anne-babanın çalışma durumu, ergenin birlikte yaşadığı kişiler ve ailenin aylık gelir değişkenlerine göre anlamlı olarak farklılaşmadığı bulunmuştur. Bu durum katılımcı sayısının azlığı dolayısıyla verilerin normal dağılmamasından kaynaklanmış olabilir. Çalışma daha geniş örneklem grubuyla tekrarlandığında anlamlı sonuçlar elde edilebileceği düşünülmektedir. Tüm bu sonuçlardan yola çıkılarak zorbalık davranışının önüne geçebilmek adına, hem okullarda öğrenci ve öğretmenlere hem de ailelere zorbalık davranışı, zorbalığın nedenleri ve bu davranışı önlemeye yönelik neler yapılabileceği konusunda eğitimlerin düzenlenmesi önerilmektedir.

Bu çalışmanın bazı sınırlılıkları da söz konusudur. İstanbul'un tek bir ilçesinden belirli sayıdaki okulların çalışmaya dahil edilmesi araştırmadaki ilçe, okul ve öğrenci sayıları açısından bir sınırlılık sayılabilir. İzleyen çalışmalarda, İstanbul'un her bir ilçesinden seçilen çok sayıda devlet okulu ve özel okulun dahil edilmesiyle çalışmanın

daha geniş bir örnekleme tekrarlanması, sonuçların genellenmesi bakımından daha yararlı olacağı düşünülmektedir. Çalışmanın bir diğer sınırlılığı verilerin sadece bir kaynaktan yani ergenden toplanmış olmasıdır. İzleyen çalışmalarda ergenin algıladığı psikolojik kontrolün yanı sıra ebeveynin tutum ve davranışlarının da ölçülerek çalışmaya dahil edilmesinin konuyla ilgili daha kapsamlı bilgi vereceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Abalı, O. (2004). *Ergenlik dönemi ve sorunları*, (s. 13-24), İstanbul: Epsilon.
- Adubale, A. A. (2017). Parenting styles as predictors of anxiety and depression of in-school adolescents in Nigeria. *Africa Education Review*, 14(3-4), 111-121.
- Ahmad, Y., & Smith, P. (1990). Behavioural measures: Bullying in schools. *Newsletter for Child Psychology and Psychiatry*, 12, 26-27.
- Akgün S. (2005). Akran zorbalığının anne-baba tutumları ve anne-baba ergen ilişkisi açısından değerlendirilmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Al, S. (2018). Çocuk ve ergenlerde otomatik düşüncelerin ve saldırganlığın ebeveynlerin psikolojik kontrol düzeyleriyle ilişkisi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Andreou, E. (2000). Bully/victim problems and their association with psychological constructs in 8 to 12 year-old Greek school children. *Aggressive Behaviour*, 26, 49-56.
- Ashley, O.S. ve Foshee, V.A. (2005). Adolescent help-seeking for dating violence: prevalence, sociodemographic correlates, and sources of help. *Journal of Adolescent Health*, 36(1), 25–31.
- Assor, A., Roth, G., & Deci, E.L.(2004). The emotional costs of parents' conditional regard: A self-determination theory analysis. *Journal of Personality*, 72, 47-88.

- Atalan-Ergin, D., Kapçı, E.G. (2013). Çocuk ve ergenlerde olumsuz bilişlerin değerlendirilmesi: Çocukların otomatik düşünceleri ölçeği'nin uyarlanması. *Bilişsel Davranışçı Psikoterapi ve Araştırmalar Dergisi*, 2013; 2 (2), 72-77.
- Atalan-Ergin, D. (2013). Ankara'da yaşayan ilköğretim öğrencilerinde olumsuz otomatik düşüncelerin incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Atik, G. (2006). The role of locus of control, self-esteem, parenting style, loneliness, and academic achievement in predicting bullying among middle school students. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, ODTÜ, Ankara.
- Arım, R.G. ve Shapka, J.D. (2008). The impact of pubertal timing and parental control on adolescent problem behaviors. *Journal of Youth and Adolescence*, 37, 445-455.
- Arslan, G. (2016). Psychological maltreatment, emotional and behavioral problems in adolescents: The mediating role of resilience and self-esteem. *Child Abuse & Neglect*, 52, 200-209.
- Arslan, G. (2012). *Ortaöğretimde öğrenim gören ergenlerde görülen problem davranışların aile sorunları ve aile yapısı açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Arslan, G. ve Kabasakal, Z. (2013). Ergenlerin problem çözme becerileri ve ana-baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Turkish Studies-Sosyal Bilimler*, 8(6), 33-42.
- Arslan, G. & Balkıs, M. (2014). Ergenlikte görülen problem davranışlar ve aile sorunları arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Uluslararası Eğitim Çalışmaları Dergisi*, 1(1), 11-23.
- Ayas, T. ve Deniz, M. (2008). The prevalence and nature of bullying in primary schools (turkish sample). *International Conference on Education*. 26-29 May, 2008 Athens, Greece.

- Aydemir Ç., Temiz H.V., Göka, E. (2002). Majör depresyon ve özkıyımında kognitif ve emosyonel faktörler. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 13(1),33-39.
- Aydın, G. ve Aydın, O. (1990). Otomatik düşünceler ölçeğinin geçerlik ve güvenilirliği. *Psikoloji Dergisi*, 7(4), 51-57.
- Aytar, G. (1987). *Depresyondaki düşünce bozukluklarının bilişsel kuram açısından incelenmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Balan, R., Dobrean, A., & Balazsi, R. (2018). Indirect effects of parental and peer attachment on bullying and victimization among adolescents: The role of negative automatic thoughts. *Aggressive Behavior. Advance online publication*, 44, 561–570. <https://doi.org/10.1002/ab.21775>.
- Barber, B. K. (1996). Parental psychological control: Revisiting a neglected construct. *Child Development*, 67, 32963319.
- Barber, B. K. (1999). Political violence, family relations and Palestinian youth functioning. *Journal of Adolescent Research*, 14, 206-230.
- Barber, B. K. (2002). *Intrusive parenting: How psychological control affects children and adolescents*. Washington, DC: American Psychological Association Press.
- Barber, B.K. & Harmon, E.L. (2002). Violating the self: Parental psychological control of early adolescents and adolescents. B. K. Barber, (Ed.), *Intrusive parenting: How psychological control affects children and adolescents içinde (15-52)*. Washington, DC: American Psychological Association Press.
- Barber, B. K., Olsen, J. A., Hunter, S. B., McNeilly, J. M. ve Bose, K. (2007). Refining the measurement of parental control integrating input from adolescents. *Society for Research in Child Development Conference, Mart, Boston, Massachusetts, USA*.

- Barber, B. K., Olsen, J. E. ve Shagle, S. C. (1994). Associations between parental psychological and behavioral control and youth internalized and externalized behaviors. *Child Development*, 65(4), 1120-1136.
- Barber, B. K., Stolz, H. E., Olsen, J. A. ve Maughan, S. L. (2005). Parental support, psychological control, and behavioral control: Assessing relevance across time, method, and culture. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 70, 1-151.
- Baron, R. M. ve Kenny, D. A. (1986). "The moderator-mediator variable distinction in social psychological research: conceptual, strategic, and statistical considerations", *Journal of Personality and Social Psychology*, 51 (6), 1173-1182.
- Batsche, G. M., & Knoff, H. M. (1994). Bullies and their victims: Understanding a pervasive problem in the schools. *School Psychology Review*, 23 (2), 165-174.
- Baumrind, D. (1980). New directions in socialization research. *American Psychologist*, 35, (7), 639- 652.
- Baumrind, D. (1989). Rearing competent children. W. Damon, (Ed.), *Child development today and tomorrow: New direction in child development içinde* (349-378). San Francisco, CA, US: Jossey-Bass.
- Baumrind, D. (1991a). Parenting styles and adolescent development. J. Brooks, R. Lerner ve A. C. Petersen, (Ed.), *The encyclopedia on adolescence içinde* (758-772). New York: Garland.
- Baumrind, D. (1991b). The influence of parenting style on adolescent competence and substance use. *The Journal of Early Adolescence*, 11(1), 56-95.
- Bayraktar, F. (2009). *Ergenlerin zorba ve kurban davranışlarında birey, aile, akran ve okula dair özelliklerin rolü: Bütüncül bir model önerisi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Bayraktar, F., Özdikmenli-Demir, G. ve Sayıl, M. (2008). *Ebeveyne duyulan güvenin psikolojik kontrol ve zorbalık/zorbalığa maruz kalma arasındaki aracı rolünün incelenmesi*. II. Psikoloji Lisansüstü

Kongresinde sunulan özel bildiri, Ankara Üniversitesi Psikoloji Bölümü, Ankara.

Beck, A.T. (1967). *Depression: Causes and treatment*. Philadelphia: University of Pennsylvania Pres.

Beck, A. T. (1979). *cognitive therapy and the emotional disorders*. New York: A Meridian Book.

Beck, A.T., Newman, C.F. (2005), *Cognitive therapy*. In B. J. Sadock & V.A. Sadock (Eds.) *Comprehensive Textbook of Psychiatry* (Vol. 2, 8th ed.) *Philadelphia, PA: Lippincott Williams & Wilkins*.

Beck, J. S. (2001). *Bilişsel Terapi Temel İlkeler ve Ötesi* (Çev. N. H. Şahin). Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.

Beck, A. T., & Freeman, A. M. (1990). *Cognitive therapy of personality disorders*. New York, NY, US: Guilford Press.

Beck A.T., Freeman, A., Davis, D.D. (2008). *Kişilik bozukluklarının bilişsel terapisi*. (Çev. Ö Yalçın, EN Akçay), Litera Yayıncılık, Ankara, 2004

Bentley, K. M. & Li, A. K. F. (1995). Bully and victim problems in elementary schools and students' beliefs about aggression. *Canadian Journal of School Psychology, 11*, 153-165.

Berger, K. S. (2007). Update on bullying at school: science forgotten. *Developmental Review, 27 (1)*, 90- 126.

Bernstein, J. Y. ve Watson, M. W. (1997). Children who are targets of bullying. A victim pattern. *Journal of Interpersonal Violence, 12(4)*, 483-498.

Bernard, M. E. ve Cronan, F. (1999). The child and adolescent scale of irrationality: validation data and mental health correlates. *Journal of Cognitive Psychotherapy: An International Quarterly, 13 (2)*, 121–132.

- Besag, V. E. (1989). *Bullies and victims in schools*. Milton Keynes: Open University Press. UK.
- Bilgiç, E. (2007). *İlköğretim 1. kademedeki görülen zorbaca davranışlarının sınıf değişkenleri ve atmosferi algılamalarına göre algılanması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Boman, P. (2003). Gender differences in school anger. *Int Educ J*, 4(2): 71-77.
- Bradshaw, C.P. (2015). Translating research to practice in bullying prevention. *The American Psychologist*, 70 (4): 322–332.
- Bronstein, P. (1994). Patterns of parent-child interaction in Mexican families: A cross-cultural perspective. *International Journal of Behavioral Development*, 17,423-446.
- Borg, M. (1998). The emotional reactions of school bullies and their victims. *Educational Psychology*, 18, 433-444.
- Boulton, M. J., & Underwood, K. (1992). Bully/victim problems among middle school children. *British Journal of Educational Psychology*, 62, 73-87.
- Boulton M.J., Bucci E., Hawker D.S.J. (1999). Swedish and English secondary school pupils' attitudes towards, and conceptions of bullying: Concurrent links with bully/victim involvement. *Scandinavian Journal of Psychology*, 40: 277-284.
- Bowers, L., Smith, P.K., & Binney, V. (1992). Cohesion and power in the families of children involved in bully/victim problems at school. *Journal of Family Therapy*, 14, 371-387.
- Bozkurt, N. (1998). *Lise öğrencilerinin okul başarısızlıklarının altında yatan, depresyonla ilişkili otomatik düşünce kalıpları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

- Bozkurt S, Çam, O. (2010). Çalışan ergenlerde öfke bileşenleri ile ruhsal belirtiler arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Nöropsikiyatri Arşivi*, 47: 105-10.
- Bulut-Serin, N. B., ve Aydınöğlü, N. (2011). Relationships among life satisfaction, anxiety and automatic thoughts of candidate teachers. *Nwsa: Education Sciences*, 6(1), 1335-1343.
- Burnett, P. C. (1995). Irrational beliefs and self-esteem: predictors of depressive symptoms in children?. *Journal of Rational-Emotive and Cognitive-Behavior Therapy*, 13(3), 193-201.
- Buri, J. R., Louiselle, P. A., Misukanis, T. M. ve Mueller, R. A. (1988). Effects of parental authoritarianism and authoritativeness on self-esteem. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 14 (2), 271-282.
- Burnukara, P. ve Uçanok, Z. (2012). İlk ve orta ergenlikte akran zorbalığı gerçekleştiği yerler ve baş etme yolları. *Türk Psikoloji Yazıları*, 15(29), 68-82.
- Büyükşahin, Ç. G. ve Çelikkaleli, Ö. (2010). Ergenlerin arkadaş bağlılığı ve internet bağımlılığının cinsiyet, ebeveyn tutumu ve anne-baba eğitim düzeylerine göre incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19 (3), 225–240.
- Camodeca, M., Goossens, F.A., Terwogt, M.M. ve ark. (2002), Bullying and victimization among school-age children: Stability and links to proactive and reactive aggression. *Social Development*, 11 (3): 332-345.
- Calvete, E. ve Connor-Smith, J.K. (2005). Automatic Thoughts and Psychological Symptoms: A Cross Cultural Comparison Of American and Spanish Students. *Cognitive Therapy and Research*, 29(2), 201- 217.
- Calvete E, Estevez A, De Arrayobe EL ve ark. (2005) Schema questionnaire–short form: Structure and relationships with automatic thoughts and symptoms of affective disorders. *EJPA*, 21: 90-99.
- Chassin, L., Pillow, D. R., Curran, P. J., Molina, B. S. G. ve Barrera, M., Jr. (1993). Relation of parental alcoholism to early adolescent substance

use: A test of three mediating mechanisms. *Journal of Abnormal Psychology, 102*, 3-19.

Collins K., McAleavy, G., Adamson, G. (2004). Bullying in schools: a Northern Ireland study. *Educational Research, 46 (1)*: 55-71.

Conger, K. J., Conger, R. D. ve Scaramella, L. V. (1997). Parents, siblings, psychological control, and adolescent adjustment. *Journal of Adolescent Research, 12(1)*, 113-138.

Conger, R. D., Patterson, G. R. ve Ge, X. (1995). It takes two to replicate: A mediational model for the impact of parents' stress on adolescent adjustment. *Child Development, 66*, 80-97.

Corey, G. (2005). Psikolojik danışma, psikoterapi kuram ve uygulamaları. Mentis Yayıncılık, Ankara, 2005.

Coşkun, A. (2018). *Ortaokula devam eden öğrencilerde akran zorbalığına neden olan etkenlerin incelenmesi*. Yüksek Lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Programı, Ankara.

Craig, W. M. (1998). The relationship among bullying, victimization, depression, anxiety, and aggression in elementary school children. *Personality and Individual Differences, 24*, 123-130.

Crick N.R., Grotpeter J.K. (1995), Relational aggression, gender, and social-psychological adjustment. *Child Development, 66*:710-722.

Crick. N. R. ve Bigbee, M. A. (1998). Relational and overt forms of peer victimization: A multi informant approach. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 66*, 337- 347.

Cullerton-Sen C, Crick N.R. (2005). Understanding the effects of physical and relational victimization: The utility of multiple perspectives in predicting social-emotional adjustment. *School Psychology Review, 34 (2)*: 147-160.

- Çapulcuoğlu, U. ve Gündüz, B. (2013). Öğrenci tükenmişliğini yordamada stresle başa çıkma sınav kaygısı, akademik yetkinlik ve anne-baba tutumları. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 3 (1), 201–218.
- Çelik-Özden, C. (2013). *Ebeveyn kontrol davranışlarının ergenlerin öz düzenleme becerileri ve duygusal sorunları üzerindeki etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sağlık Bilimler Enstitüsü.
- Çivitci, A. (2006). Ergenlerde mantık dışı inanç ve sürekli kaygı ilişkisi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(12), 27-39.
- Daly, M.J. ve Burton, R.L. (1983). Self-esteem and irrational beliefs: an exploratory investigation with implications for counseling. *Journal of Counseling Psychology*, 30(3), 361-366.
- Darling, N. ve Steinberg, L. (1993). Parenting style as context: An integrative model. *Psychological Bulletin*, 113 (3), 487-496.
- Deffenbacher, J.L. (1999). Cognitive behavioral conceptualization and treatment of anger. *J Clin Psychol*, 55(3): 295-309.
- Delfabro, P., Winefield, T., Trainor, S., Dollard, M., Anderson, S., Metz, J. ve Hammarstrom, A. (2006). Peer and teacher bullying/victimization of South Australian secondary school students: prevalence and psychosocial profiles. *British Journal of Education Psychology*, 76, 71–90.
- Demeray, M. K., & Malecki, C. K. (2003). Perceptions of the frequency and importance of social support by students classified as victims, bullies, and bully/victims in an urban middle school. *School Psychology Review*, 32, 471-489.
- Demiralp M., Oflaz F. (2007). Cognitive behavioral therapy techniques and psychiatric nursing practice. *Anatolian J Psychiatry*, 8, 132-9.
- Dishion, T. J., Capaldi, D., Spracklen, K. M. ve Li, F. (1995). Peer ecology of male adolescent drug use. In Developmental processes in peer relations and psychopathology [Special issue]. *Development and Psychopathology*, 7, 803-824.

- Doll, B. ve Swearer, S. S. (2006). Cognitive behavioral interventions for participants in bullying and coercion. R. B. Mennuti ve A. Freeman (Ed.), *Cognitive-behavioral interventions in educational settings* içinde (s. 183-201). Newyork: Rroutledge.
- Donegan, A.L. ve Rust, J.O. (1998). Rational emotive education for improving self- concept in second- grade students. *Journal of Humanistic Counseling Education & Development*, 36, 248-257.
- Doyle, A. B. & Markiewicz, D. (2005). Parenting, marital canflict and adjustment from early to mid adolescence: Mediated by adolescent attachment style? *Journal of Youth and Adolescence*, 34, 97-110.
- Dölek, N. (2002). *İlk ve Ortaöğretim Okullarındaki Öğrenciler Arasında Zorbaca Davranışların İncelenmesi ve Zorbalığı Önleme Tutumu Geliştirilmesi Programının Etkisinin Araştırılması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Dye, S. O. (1980). The influence of rational-emotive education on the self-concept of adolescents living in a residential group home. Doctoral dissertation, University of Virginia.
- Dwairy, M. and Achoui, M. (2010) Parental control: A second cross-cultural research on parenting and psychological adjustment of children. *Journal of Child and Family Studies*, 19, 16-22. doi:10.1007/s10826-009-9334-2.
- Eisenberg M.E., Neumark-Sztainer D., Perry C.L. (2003). Peer harassment, school connectedness, and academic achievement. *Journal of School Health*, 73 (8): 311-316.
- Ekşisu, M. (2009). *Liseli öğrencilerin zorbalık düzeyleri ile aile işlevleri ve algılanan sosyal destek arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Elliot, M. (1992). *Bullying—A practical guide to coping for schools*. Essex: Longman.

- Elliott, M. (1997). 101 Ways to Deal with Bullying. London: Hodder Children's Book.
- Erickson, C. D., Horan, J. J. ve Hackett, G. (1991). On thinking and feeling bad: do client problems derive from a common irrationality or specific irrational beliefs?. Paper Presented at the 19th Annual Meeting of the American Psychological Association, Francisco, CA.
- Ergül Topçu, A. (2018). Okullarda akran zorbalığının yaygınlığı ve doğası üzerine bir derleme. *Kriz Dergisi*, 26 (2), 0-0. Retrieved from <http://dergipark.org.tr/kriz/issue/41895/505251>.
- Eslea, M. ve Smith, P. K. (1994). Anti-Bullying Work in Primary Schools. Poster presented the annual conference of the developmental section of the British psychological society. University of Portsmouth.
- Espelage, D. L. ve Holt, M. K. (2003). Bullying and victimization during early adolescence: Peer influences and psychosocial correlates. Erişim Tarihi: 20.10.2006
<http://www.whittedclearlaw.com/fsl5cs/custom/tocontact%20us>.
- Espelage, D. L., Bosworth, K., & Simon, T. R. (2000). Examining the social context of bullying in early adolescence. *Journal of Counseling and Development*, 78 (3), 326-333.
- Eşici, H. (2007). *İlköğretim yedinci sınıf öğrencilerinin temel ihtiyaçlarının karşılanma düzeyi ile zorbaca davranışları arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara
- Farrington, D. P. (1993). Understanding and preventing bullying. University of Chicago Press.
- Fekkes, M., Pijpers, F. ve Verlove-Vonherick, S. P. (2004). Bullying behavior and associations with psychosomatic complaint and depression in victims. *The Journal of Pediatrics*, 144, (1), 17-22.
- Fitzgerald, D. (1999). Bullying in our schools-understanding and tackling the problem - A Guide for Schools. Dublin: Blackhall Publishing.

- Fielder, R. O. (2006). The perceived parent-child relationship and the effect on the child's pattern of negative peer interactions. Unpublished doctoral dissertation, Capella University, USA.
- Fives, C., Kong, G., Fuller, S. ve ark. (2011). Anger, aggression, and irrational beliefs in adolescents. *Cognit Ther Res*, 35: 199-208.
- Flannery, D. J., Wester, K. L. ve Singer, M. I. (2004). Impact of exposure to violence in school on child and adolescent mental health and behaviour. *Journal of Community Psychology*. 32(5), 559-573.
- Friedman, R.C., Hurt, S.W., Clarkin, J.F., Corn, R. Ve Aronoff, M. S. (1983). Symptoms of depression among adolescents and young adults. *Journal of Affective Disorders*, 5(1), 37-43.
- Fonzi, A., Genta, M. L., Menesini, E., Bacchini, D., Bonino, S., & Costabile, A. (1999). Italy. In P. K. Smith, Y. Morita, J. Junger-Tas, D. Olweus, R. Catalano, & P. Slee (Eds.), *The nature of school bullying: A cross-national perspective* (pp.140-156). London and New York: Routledge.
- Fuligni, A. J. ve Eccles, J. S. (1993). Perceived parentchild relationships and early adolescents' orientation toward peers. *Developmental Psychology*, 29(4), 622-632.
- Furlong, M. J. ve ark. (2004). Bullying and abuse on school campuses. (Ed. Spielberger, C.). *Encyclopedia of Applied Psychology. Hardbound: Elsevier Inc.*
- Furniss, C. (2000). Bullying in schools: It's not s crime-is it?. *Education and the Law*, 12 (1), 9-29.
- Ganellen, R.J. (1988). Specificity of attributions and overgeneralization in depression an anxiety. *Journal of Abnormal Psychology*, 97,83-86.
- Garber, J., Weiss, B. ve Shanley, N. (1993) Cognitions, Depressive Symptoms and Development in Adolescents. *Journal of Abnormal Psychology*, 102(1), 47-57.

- Genta, M. L., Menesini, E., Fonzi, A., Costabile, A., & Smith, P. K. (1996). Bullies and victims in schools in central and Southern Italy. *European Journal of Psychology, 11*, 97-110.
- Goldstein, S. E., Davis-Kean, P. E. ve Eccles, J. S. (2005). Parents, peers, and problem behavior: A longitudinal investigation of the impact of relationship perceptions and characteristics on the development of adolescent problem behavior. *Developmental Psychology, 41*(2), 401-413.
- Gökler, R. (2007). *İlköğretim öğrencilerinde akran zorbalığının bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Gökkaya, F. ve Sütcü, S. T. (2015). Development and evaluation of psychometric characteristics of the inventory of cognitions related bullying for children. *Anatolian Journal of Psychiatry, 16* (Supplement 1), 54-63. doi:10.5455/apd.174346.
- Grusec, J. E., Goodnow, J. J. ve Kuczynski, L. (2000). New directions in analyses of parenting contributions to children's internalization of values. *Child Development, 71*(1), 205-211.
- Güler, E. (2017). *Algılanan ebeveyn psikolojik kontrolünün çocukların otomatik düşünceleri üzerindeki etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Güloğlu, B. ve Aydın, G. (2007). İlköğretim 5. Sınıf Öğrencilerinin Öğrenilmiş Güçlülük ve Otomatik Düşünce Biçimi Arasındaki İlişki. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 33*, 157-168.
- Gültekin, Z. (2003). *Akran zorbalığını belirleme ölçeği geliştirme çalışması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Gültekin Z., Sayıl, M. (2005). Akran Zorbalığını Belirleme Ölçeği geliştirme çalışması. *Türk Psikoloji Yazıları, 15*: 47-61.
- Hamarta, E., Baltacı, Ö. Üre, Ö. ve Demirbaş, E. (2010). Lise öğrencilerinin utangaçlıklarının algılanan anne baba tutumları ve problem çözme

yaklaşımları açısından incelenmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 21(21), 73-82.

Harma, M. (2008). *The impact of parental control and marital conflict on adolescents' self-regulation and adjustment*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.

Hart, B. ve Risley, T.R. (1995). *Meaningful differences in the everyday experience of young American children*. Baltimore: Paul H. Brookes Publishing.

Hart, C.H., Nelson, D., Robinson, C.C., Olsen, S.F & McNeilly-Choque, M.K. (1998). Overt and relational aggression in Russian nursery-school-age early adolescents: Parenting style and marital linkages. *Developmental Psychology*, 34, 687-697.

Hazaleus, S. L. ve Deffenbacher, J. L. (1985). Irrational beliefs and anger arousal. *Journal of College Student Personnel*, 26, 47-52.

Hazler, R. J., Hoover, J. H., & Oliver, R. (1992). What kids say about bullying. *The Executive Educator*, 20-22.

Hilooğlu, S. (2009). *İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin zorbalık davranışlarını yordamada sosyal beceri ve yaşam doyumunun rolü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.

Hilooğlu, S., Cenkseven-Önder, F. (2010). İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinde zorbalığı yordamada sosyal beceri ve yaşam doyumunun rolü. *İlköğretim Online*, 9(3), 1159-1173.

Hoeve, M., Dubas J. S., Eichelsheim V. I., Van der Laan, P. H., Smeenk, W. ve Gerris, J. R. (2009). The relationship between parenting and delinquency: A meta-analysis. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 37(6), 749-75.

Hogendoorn, S. M., Wolters L. H., Vervoort L., Prins P.J. M., Boer F., Kooij, E. ve Haan, E. (2010). Measuring negative and positive thoughts in children: an adaptation of the children's automatic thoughts scale (cats). *Cognitive therapy and research* 34(5),467-478.

- Holmes, J. R. ve Holmes-Lonergan, H. A. (2004). The bully in the family: Family influences on bullying. (Ed. Sanders, C.E. ve Phye, G.D.). *Bullying: Implications for the classroom*. San Diego: Elsevier Academic Press.
- Hortaçsu, N. (2003). *İnsan ilişkileri*. Ankara: İmge Kitapevi.
- Huang, C. Y., Sousa, V. D., Tu, S. Y. ve Hwang, M. Y. (2005). Depressive symptoms and learned resourcefulness among taiwanese female adolescents. *Archives of psychiatric nursing*, 19(3), 133-140.
- Hunter S.C., Boyle J.M.E., Warden D. (2004). Help seeking amongst child and adolescent victims of peeraggression and bullying: The influence of school-stage, gender, victimisation, appraisal, and emotion. *British Journal of Educational Psychology*, 74: 375-390.
- İleri-Ünyeli, B. (2015). *Obsesif kompulsif bozukluk tanısı alan ebeveynlerin 10-18 yaş çocuklarında anne babadan algılanan psikolojik kontrol ve mükemmeliyetçilik düzeyi*. Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- İncedal, Z. (2012). *Karaman il merkezindeki ilköğretim ikinci kademedeki okuyan öğrencilerde zorba ya da kurban olma sıklığı ve yaşam kalitesinin değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Halk Sağlığı A.B.D, Kayseri. Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Jarrett, O. S. (2001). Play during recess and the effect of recess on classroom behavior. *Play, Policy Practice Connections*, 6 (1), 11–17.
- Juvonen, J., Graham, S., Schuster, M.A. (2003). Bullying among young adolescents: The strong, the weak, and the troubled. *Pediatrics*, 112 (6): 1231-1237.
- Kabasakal, Z. ve Arslan, G. (2014). Ergenlikte görülen anti-sosyal davranışlar, psikolojik sağlamlık ve aile sorunları arasındaki ilişki. *Uluslararası Hakemli Aile Çocuk ve Eğitim Dergisi*, 2 (3), 76-90.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2000). *İnsan ve insanlar*. İstanbul: Evrim Basım Yayım Dağıtım.

- Kakihara F.ve Tilton-Weaver, L. (2009). Adolescents' interpretations of parental control: differentiated by domain and types of control. *Child Development*; 80(6):1722-38. doi: 10.1111/j.1467-8624.2009.01364.x
- Kalliotis, P. (2000). Bullying as a special case of aggression–Procedures for cross-cultural assessment. *School Psychology International*, 21 (1), 47-64.
- Kaltiala-Heino. R. ve Rimpela, M. (1999). Bullying, depression and suicidal ideation in Finnish adolescent: School survey, *British Medical Journal*, 319, 348–351.
- Kandemir, M. (2006). *İlköğretimde algılanan sınıf içi empatik atmosfer ile benlik algısı arasındaki etkileşimin akran zorbalığıyla ilişkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Karahan, T.F., Sardoğan, M. E., Özkamalı, E. ve Menteş, Ö. (2006). Lise öğrencilerinde sosyal yetkinlik beklentisi ve otomatik düşüncelerin, yaşanan sosyal birim ve açısından incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*. 3(26), 35-45.
- Karaman-Kepenekçi, Y. & Çınkır, Ş. (2002). *Lise düzeyinde öğrenciler arasında kabagüç*. Yayınlanmamış araştırma raporu. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Ankara.
- Karavasilis, L., Doyle, A. B. ve Markiewicz, D. (2003). Associations between parenting style and attachment to mother in middle childhood and adolescence. *International Journal of Behavioral Development*, 27, 153- 164.
- Kartal, H. ve Bilgin, A. (2008). Öğrenci, veli ve öğretmen gözüyle ilköğretim okullarında yaşanan zorbalık. *İlköğretim Online*, 7 (2), 485–495. <http://ilkogretim-online.org.tr>
- Kartal, H. ve Bilgin, A. (2009). Bullying and school climate from the aspects of the students and teachers. *Eğitim Araştırmaları*, 36, 209-226.

- Kartal, H. & Bilgin, A. (2012), İlköğretim öğrencilerinin zorbalığın nedenleri ile ilgili algıları. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2012 11(1): 25 – 48.
- Kelly, M. L., Sanchez-Hucles, J. ve Walker, R. (1993). Correlates of disciplinary practices in working- to middle-class African- American mothers. *MerrillPalmer Quarterly*, 39, 252-264.
- Kercher, A. J., Rapee, R. M. ve Schniering, C. A. (2009). Neuroticism, life event and negative thoughts in the development of depression in adolescent girls. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 37(7), 903-915.
- Kerr, M. ve Stattin, H. (2000). What parents know how they know it, and several forms of adolescent adjustment: Further support for a reinterpretation of monitoring? *Developmental Psychology*, 36(3), 366-380.
- Kındap, Y. (2011). *Kendini Belirleme Kuramı temelinde ergenlikte destekleyici ebeveynlik, akademik ve sosyal uyum ve kendini belirleme düzeyi arasındaki ilişkilerin boylamsal olarak incelenmesi*. Yayımlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Kındap, Y., Sayıl, M. F. ve Kumru, A. (2008). Anneden algılanan kontrolün niteliği ile ergenin psikososyal uyumu ve arkadaşlıkları arasındaki ilişkiler: Benlik değerinin aracı rolü. *Türk Psikoloji Dergisi*, 23(61), 92-107.
- Kındap-Tepe, Y., Sayıl, M. (2012). Ebeveyn Kontrolü ve Ergenin Sosyal İşlevselliği Arasındaki Bağlantıda İlişkisel Saldırganlığın Aracı Rolü. *Türk Psikoloji Dergisi*, 27 (70), 119-132.
- Kındap Tepe, Y., Deliser, B., Kuzan, G., İslamoğlu, R. (2018). İlköğretimin ikinci kademe öğrencilerinin ana-babadan algıladığı psikolojik kontrolün kendini belirleme düzeyi ve sosyal girişkenlikle ilişkisi. *Asia Minor Studies*, 6 (Agp Sempozyum Özel Sayısı 1), 294-312. DOI: 10.17067/asm.439957.
- Kulaksızoğlu, A. (2015). *Ergenlik psikolojisi*. (17.Baskı) İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Kumpulainen, K., Räsänen, E., & Puura, K. (2001). Psychiatric disorders and the use of mental health services among children involved in bullying. *Aggressive Behavior*, 27(2), 102-110.
- Kurnaz, A., Kapçı E.G. (2013). Saldırganlık ve mağduriyet ölçeklerinin ilköğretim ikinci kademe çocuklarına uyarlanması. *Bilişsel Davranışçı Psikoterapi ve Araştırmalar Dergisi*, 2013; 2 (2), 106-115.
- Kurtoğlu, E. (2009). *Lise öğrencilerinde gözlenen saldırganlık düzeylerinin otomatik düşünceler, cinsiyet ve sınıf düzeyi açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, 19 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kutlu, F. (2005). The effect of bullying management training on bullying behaviors of elementary school students. Yayınlanmamış Doktora Tezi, ODTÜ, Ankara.
- Kuzgun, Y. ve Eldeleklioğlu, J. (2005). Ana baba tutumları ölçeği (ergenler ve yetişkinler için). Y. Kuzgun ve F. Bacanlı (Ed.) Rehberlik ve psikolojik danışmada kullanılan ölçme araçları ve programlar dizisi: 1, PDR'de kullanılan ölçekler. Ankara: Nobel Yayınları.
- Kochenderfer-Ladd, B. J. Ve Skinner, K. (2002). Children's coping strategies: Moderators of the effects of peer victimization? *Developmental Psychology*, 38, 267-278.
- Lamborn, S. D., Mounts, N. S., Steinberg, L. ve Dornbusch, S. M. (1991). Patterns of competence and adjustment among adolescents from authoritative, authoritarian, indulgent, and neglectful families. *Child Development*, 62(5), 1049-1065.
- Leahy, R. L. (2003). *Cognitive Therapy Techniques. A Practitioner's Guide*. New York: The Guilford Press., 334.
- Leary, M.R. & Baumeister, R.F. (2000). The nature and function of self esteem: Sociometer theory. In M.P. Zanna (Ed.), *Advances in experimental social psychology* (Vol. 32, pp. 1-622) San Diego: CA: Academic Press.
- Linver, M.R. & Silverberg, S.B. (1995). Parenting as a multidimensional construct: Differential prediction of adolescents' sense of self and

engagement in problem behavior. *International Journal of Adolescent Medicine and Health*, 8, 29-40.

Luyckx, K., Soenens, B., Vansteenkiste, M., Goossens, L. & Berzonsky, M.D. (2007). Parental psychological control and dimensions of identity formation in emerging adulthood. *Journal of Family Psychology*, 21, 546-550.

Loeber, R., & Dishion, T. J. (1984). Boys who fight at home and school: Family conditions influencing cross-setting consistency. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 52 (5), 759-768.

Lowenstein, L. F. (1992). The study diagnosis and treatment of bullying in a therapeutic community. İçinde: M. Elliott (Ed.) *Bullying. A practical guide to coping for schools* Wiltshire: Longman.

Lösel, F., & Bliesener, T. (1999). Germany. In P. K. Smith, Y. Morita, J. Junger-Tas, D. Olweus, R. Catalano & P. Slee (Eds.), *The nature of school bullying: A cross-national perspective* (pp. 224-249). *London and New York: Routledge*.

Maccoby, E. E. ve Martin, C. N. (1983). Socialization in the context of the family: Parent-child interaction. E. M. Hetherington, (Ed.), *Handbook of child psychology* (Vol. 4) içinde (1-102). New York: Wiley.

Martin, D.C. ve Dahlen, E.R. (2004). Irrational beliefs and the experience and expression of anger. *Journal of Rational-Emotive & Cognitive Behavior Therapy*, 22 (1), 3-20.

McHugh, K., Wierzbicki, M. (1998). Prediction of responses to cognitive and behavioral mood inductions. *J Psychol*, 132(1): 33-41.

Mc Laughlin, L. P. (2010). The effect of cbt and cbt plus media on the reduction of bullying and victimization and the increase of empathy and bystander response in a bully prevention program for urban sixth-grade students. *Humanities and Social Sciences*, 70(7-A), 2398.

McLennan, J. P. (1987). Irrational Beliefs in Relation to Self-esteem and Depression. *Journal of Clinical Psychology*, 43, 89-91.

- McLeod, J. D. ve Shanahan, M. J. (1993). Poverty and children's distress. *American Sociological Review*, 58, 351-366.
- McLoyd, V. C. (1990). The impact of economic hardship on black families and children: Psychological distress, parenting, and socioemotional development. *Child Development*, 61, 311-346.
- Menesini, E., Eslea, M., Smith, P. K., Genta, M. L., Gianetti, E., Fonzi, A. ve Constabile, A. (1997). Crossnational comparison of children's attitudes towards bully/victim problems in school. *Aggressive behavior*, 23, (4), 245-257.
- Mercan, H. ve Yıldırım-Sarı, H. (2018). Lise öğrencilerinde akran zorbalığı ve sosyodemografik değişkenlerle ilişkisi. *FNJN Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi*, 26(1), 21-29. <https://doi.org/10.26650/FNJN.387176>.
- Meyer, N. ve Lesch, E. (2000). Analysis of the limitations of a behavioural programme for bullying boys from a subeconomic environment. *Southern African Journal of Child and Adolescent Mental Health*, 12(1), 59-69. doi:10.1080/16826108.2000.9632368
- Mills, R.S. & Rubin, K.H. (1998). Are behavioral and psychological control both differentially associated with childhood aggression and social withdrawal? *Canadian Journal of Behavioral Sciences*, 30, 132-136.
- Mouttapa, M., Valente, T., Gallaher, P., Rohrbach, L. A. ve Unger, J. B. (2004). Social network predictors of bullying and victimization. *Adolescence*, 39, 315-336.
- Murphy, K.C. (1980). A cognitive-behavioral approach to client anxiety, anger, depression and guilt. *Pers Guid J*, 59(4): 202-5.
- Mynard H. & Joseph S. (2000). Development of the Multidimensional Peer-Victimization Scale. *Aggressive Behavior*, 26: 169-178.
- Nansel, T. (2001). School kids cite widespread bullying. *Science News*, 159 (18), 280-280.

- Natvig, G. K., Albrechtsen, G. ve Qvarnstrom, U. (2001). Psychosomatic symptoms among victims of school bullying. *Journal of Health Psychology, 6* (4), 365-367.
- O'Donohue, W. T., & Fisher, J. E. (Eds.). (2009). General principles and empirically supported techniques of cognitive behavior therapy. John Wiley & Sons.
- Oliver, R., Hoover, J. H., & Hazler, R. (1994). The perceived roles of bullying in small town midwestern schools. *Journal of Counseling and Development, 72* (4), 416-419.
- Oliver, R., Oaks, I. N., & Hoover, J. H. (1994). Family issues and interventions in bully and victim relationships. *The School Counselor, 41*, 199-202.
- Olweus, D. (1978). *Aggression in the schools: Bullies and whipped boys*. Washington, DC: Hemisphere Press (Wiley).
- Olweus, D. (1991). Bully/victim problems among schoolchildren: Basic facts and effects of a school based intervention program. In D. Pepler & K. Rubin (Eds.), *The development and treatment of childhood aggression* (pp. 411-448). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Olweus, D. (1993). *Bullying at school: What we know and what we can do*. Oxford and Cambridge, MA: Blackwell Publishers.
- Olweus D. (1994). Annotation: Bullying at school: Basic facts and effects of a school based intervention program. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 35* (7): 1171-1190.
- Olweus, D. (1999a). Sweden. In P. K. Smith, Y. Morita, J. Junger-Tas, D. Olweus, R. Catalano & P. Slee (Eds.), *The nature of school bullying: A cross national perspective* (pp. 7-27). London and New York: Routledge.
- Olweus, D. (1999b). Norway. In P. K. Smith, Y. Morita, J. Junger-Tas, D. Olweus, R. Catalano & P. Slee (Eds.), *The nature of school bullying: A cross-national perspective* (pp. 28-48). London and New York: Routledge.

Omizo, M.M., Grace L.F. ve Williams, R.E. (1986). Rational-emotive education, selfconcept and locus of control among learning-disabled student. *Journal of Humanistic Education And Development*, 25(2), 58-69.

O'Moore, A. M., & Hillery, B. (1989). Bullying in Dublin schools. *The Irish Journal of Psychology*, 10(3), 426-441.

Özdiğer-Arslan, S. & Savaşer, S. (2009). Okulda zorbalık. *Milli Eğitim*, 184, 218–227.

Özkan Y., Çifci E.G. (2010). Düşük Sosyo-ekonomik düzeydeki ilköğretim okullarında akran zorbalığı. *İlköğretim Online*, 9 (2): 576-586. <http://ilkogretim-online.org.tr>

Öztürk, A., Kındap, Y. ve Sayıl, M. (2007). Okulöncesi dönemde çocukların sosyal bilgi işleme becerisi ve çocukların davranışsal tepkileri, annelerinin sosyalleştirmesi ve psikolojik kontrol uygulamalar arasındaki ilişkiler. *I. Ulusal Psikoloji Lisansüstü Öğrencileri Kongresi'nde sunulan bildiri*. İzmir Ekonomi Üniversitesi: İzmir.

Öztütüncü, F. (1996). *Liseli ergenlerdeki irrasyonel/olumsuz otomatik düşüncelerin ana-baba tutumları ve aile-içi ilişkiler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Özyürek, A. ve Özkan, İ. (2015). Ergenlerin okula yönelik öfke düzeyleri ile anne baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(2), 280-296.

Pateraki, L. (2001). Bullying among primary school children in Athens, Greece. *Educational Psychology*, 21, 167-176.

Patterson, G. R., Reid, J. B. ve Dishion, T. J. (1992). A social interactional approach: Vol. 4. Antisocial boys. Eugene, OR: Castalia Publishing.

Pekel, N. (2004). *Akran zorbalığı grupları arasında sosyometrik statü, yalnızlık ve akademik başarı durumlarının incelenmesi*.

Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi,
Ankara.

Pellegrini A.D., Long J.D. (2002). A longitudinal study of bullying, dominance, and victimization during the transition from primary school through secondary school. *British Journal of Developmental Psychology*, 20: 259-280.

Perren, S., Alsaker, F.D. (2006). Social behavior and peer relationships of victims, bully victims, and bullies in kindergarten. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 47 (1): 45-57.

Pettit, G. S., Bates, J. E., Dodge, K. A. ve Meece, D. W. (1999). The impact of after-school peer contact on early adolescent externalizing problems is moderated by parental monitoring, perceived neighborhood safety, and prior adjustment. *Child Development*, 70, 768-778.

Pettit, G.S., Laird, R.D., Bates, J.E., Dodge, K.A., Criss, M.M. (2001). Antecedents and behavior-problem outcomes of parental monitoring and psychological control in early adolescence. *Child Development*;72: 583–598.

Pinquart, M. (2017). Associations of parenting dimensions and styles with externalizing problems of children and adolescents: An updated meta-analysis. *Developmental Psychology*, 53(5), 873-932. <http://dx.doi.org/10.1037/dev0000295>.

Pişkin, M. (2002). Okul zorbalığı: tanımı, türleri, ilişkili olduğu faktörler ve alınabilecek önlemler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim* 2 (2),2002,531-562.

Pişkin, M. ve Ayas, T. (2005). Lise öğrencileri arasında yaşanan akran zorbalığı olgusunun okul türü bakımından karşılaştırılması. *VIII. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi*, 21–23.

Pişkin, M. ve Ayas, T. (2011). Lise öğrencileri arasındaki zorbalık olaylarının cinsiyet, sınıf düzeyi ve okul türü bakımından incelenmesi. *İlköğretim Online*, 10(2), 550-568. [Online]: <http://ilkogretim-online.org.tr>.

- Pişkin, M. (2010). Examination of peer bullying among primary and middle school children in Ankara. *Education and Science*, 35 (156), 175-189.
- Pomerantz, E. M., & Wang, Q. (2009). The role of parental control in children's development in western and east Asian countries. *Current Directions in Psychological Science*, 18(5), 285-289. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8721.2009.01653.x>
- Preechawong, S. (2004). Self-Esteem, Learned Resourcefulness and SelfManagement Behavior of Thai Adolescents With Asthma. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Case Western Reserve University, Ohio, A.B.D.
- Reinecke, M.A., Dattilio, F.M., Freeman, A. (2003). Cognitive therapy with children and adolescents: A casebook for clinical practice. (2. Baskı), The Guilford Press, New York.
- Rican, P., Klicperova, M., & Koucka, T. (1993). Families of bullies and their victims: A children's view. *Studia Psychologica*, 35, 261-266.
- Rigby, K. (2003). Consequences of bullying in schools. *Canadian Journal of Psychiatry*, 48 (9): 583-590.
- Rios-Ellis, B., Bellamy, L. ve Shoji, J. (2000). An examination of specific types of Ijime within Japanese schools. *School Psychology International*, 21, 227-241.
- Rogers, K. N., Buchanan, C. M. ve Winchell M. E. (2003). Psychological control during early adolescence: Links to adjustment in differing parent/adolescent dyads. *Journal of Early Adolescence*, 23 (4), 349-383.
- Roland, E. ve Munthe, E. (1989). *Bullying: an International Perspective*, London: David Fulton Publishers.
- Sarı, T., ve Özkan, I. (2016). An investigation of the relationship between adolescents' subjective well-being and perceived parental attitudes.

Düşünen Adam: *The Journal of Psychiatry and Neurological Sciences*, 29(2), 155-162.

Sayıl, M., Kındap, Y. (2010). Ergenin anne-babadan algıladığı psikolojik kontrol: psikolojik kontrol ölçeğinin geçerlik ve güvenilirliği. *Türk Psikoloji Yazıları*, 13 (25), 62-71.

Sayıl, M., Kındap, Y., Bayar, Y., Kurt, D., Tığrak, A. ve Yaban, H. (2012). Ergenlik döneminde ebeveynlik ve ergenin psikososyal uyumu. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Seals, D., Young, J. (2003). Bullying and victimization prevalence and relationship to gender, grade level, ethnicity, self-esteem, and depression. *Adolescence*, 38 (152): 735-747.

Schafer M., Warner N.E., Crick N.R. (2002). A comparison of two approaches to the study of negative peer treatment: General victimization and bully/victim problems among German school children. *British Journal of Developmental Psychology*, 20: 281-306.

Schaefer, E. S. (1965). Children's reports of parental behavior: An inventory. *Child Development*, 36(2), 413-424. <http://dx.doi.org/10.2307/1126465>.

Schniering C.A. ve Lyneham H.J. (2006). The Children's Automatic Thoughts Scale In A Clinical Sample: Psychometric Properties And Clinical Utility. *Behaviour Research and Therapy*, 45, 1931–1940.

Schniering C.A., Rapee R.M. (2002). Development and validation of a measure of children's automatic thoughts: the children's automatic thoughts scale. *J Beh Res Ther*, 40:1091-1109.

Schniering, C.A, Rapee, R.M. (2004). The relationship between automatic thoughts and negative emotions in children and adolescents: A test of the cognitive content-specificity hypothesis. *Journal of Abnormal Psychology*, 113(3): 464-470.

Schwartz, D., Proctor, L. J. ve Chien, D. H. (2001). The aggressive victim of bullying: Emotional and behavioral dysregulation as a pathway to

victimization by peers. İçinde: J. Juvonen ve S. Graham (Ed.), *Peer harassment in school. The plight of the vulnerable and victimized* (s. 147–174). New York/London: The Guilford Press.

Seals D., Young J. (2003). Bullying and victimization prevalence and relationship to gender, grade level, ethnicity, self-esteem, and depression. *Adolescence*, 38 (152): 735-747.

Sharf, R. S. (2012). *Theories of psychotherapy and counseling: Concepts and cases*. Belmont, CA: Brooks/Cole.

Sharma, M., Sharma, N., ve Yadava, A. (2011). Parental styles and depression among adolescents. *Journal of the Indian Academy of Applied Psychology*, 37(1), 60-68.

Shek, D. T. L. (2005). Perceived parental control and parent-child relational qualities in Chinese adolescents in Hong Kong. *Sex Roles*, 53(9), 635-646.

Shek, D. T. L. (2007). A longitudinal study of perceived differences in parental control and parent-child relational qualities in Chinese adolescents in Hong Kong. *Journal of Adolescent Research*, 22(2), 156-188.

Smetana, J. G. ve Daddis, C. (2002). Domain-specific antecedents of psychological control and parental monitoring: The role of parenting beliefs and practices. *Child Development*, 73, 563-580.

Smith, P. K. (1991). The silent nightmare: Bullying and victimization in school peer groups. *The Psychologist: Bulletin of the British Psychological Society*, 4, 243-246.

Smith, P.K., Ananiadou K., Cowie H. (2003). Interventions to reduce school bullying. *Can J Psychiatry*, 48:591-599.

Smith, P. K., Madsen, K. C., & Moody, J. C. (1999). What causes the age decline in reports of being bullied at school? Towards a developmental analysis of risks of being bullied. *Educational Research*, 41, 267– 285.

- Smith, P.K., Talamelli, L., Cowie, H. ve ark. (2004). Profiles of non-victims, escaped victims, continuing victims and new victims of school bullying. *British Journal of Educational Psychology*, 74: 565–581.
- Smokowski, P. R. ve Kopasz, K. H. (2005). Bullying in schools: An overview of types, effects, family characteristics, and intervention strategies. *Children and School*, 27(2), 101-110.
- Soenens, B., Vansteenkiste, M., Luyten, P., Duriez, B. ve Goossens, L. (2005). Maladaptive perfectionistic self-representations: The mediational link between psychological control and adjustment. *Personality and Individual Differences*, 38, 487-498.
- Soenens, B., Vansteenkiste, M., Duriez, B. ve Goossens, L. (2006a). In search of the sources of psychologically controlling parenting: The role of parental separation anxiety and parental maladaptive perfectionism. *Journal of Research on Adolescence*, 16, 539-559.
- Soenens, B., Vansteenkiste, M., Luyckx, K. ve Goossens, L. (2006b). Parenting and adolescent problem behavior: An integrated model with adolescent self-disclosure and perceived parental knowledge as intervening variables. *Developmental Psychology*, 42(2), 305-318.
- Soenens, B., Vansteenkiste, M. (2010). A theoretical upgrade of the concept of parental psychological control: Proposing new insight on the basis of self-determination theory. *Developmental Review*, 30, 74-99.
- Stattin, H. ve Kerr, M. (2000). Parental monitoring: A reinterpretation. *Child Development*, 71, 1072-1085.
- Steinberg, L. (1990). Autonomy, conflict, and harmony in the family relationship. S. Feldman ve G. Elliot, (Ed.), *At the threshold: The developing adolescent içinde*, (255-276). Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Steinberg, L., Mounts, N. S., Lamborn, S. D. ve Dornbush, S. M. (1991). Authoritative parenting and adolescent adjustment across varied ecological niches. *Journal Research on Adolescence*, 1, 19-36.

- Steinberg, L., Dornbusch, S. ve Brown, B. (1992). Ethnic differences in adolescent achievement: An ecological perspective. *American Psychologist*, 47,723-729.
- Stein, J. A., Dukes, R. L. ve Warren, J. I. (2007). Adolescent male bullies, victims and bully-victims: a comparison of psychosocial and behavioral characteristics. *Journal of Pediatric Psychology*, 32 (3), 273- 282.
- Stevenson, P., & Smith, D. (1989). Bullying in the junior school. In D. T. Tattum & D. A. Lane (Eds.), *Bullying in schools* (pp. 45-57). London: Trentham.
- Stevens, I., Bourdeaudhuij I. D. ve Van Oost, P. (2002). Relationship of the family environment to children's involvement in bully/victim problem at school. *Journal of Youth and Adolescence*. 31(6), 419-428.
- Stiles, T.C. ve Göttestam, K.G. (1989). The role of automatic negative thoughts in the development of dysphoric mood: an analogue experiment. *Cognitive Therapy and Research*, 13(2), 161-170.
- Spera, C. (2005). A review of the relationship among parenting practices, parenting styles, and adolescent school achievement. *Educational Psychology Review*, 17, 125-146.
- Sümer, N., Gündoğdu Aktürk, E., ve Helvacı, E. (2010). Anne-baba tutum ve davranışlarının psikolojik etkileri: Türkiye'de yapılan çalışmalara toplu bakış. *Türk Psikoloji Yazıları*, 13(25), 42-59.
- Şirvanlı-Özen D. (2006). Ergenlerde akran zorbalığına maruz kalmanın yaş, çocuk yetiştirme stilleri ve benlik imgesi ile ilişkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 21 (58): 77-94.
- Şirvanlı-Özen, D., Aktan, T. (2010). Bağlanma ve zorbalık sisteminde yer alma: Başa çıkma stratejilerinin aracı rolü. *Türk Psikoloji Dergisi*, 25 (65), 101-113.
- Takış, Ö. (2007). *Orta öğretim kurumları için geliştirilen zorbaca davranışlarla baş edebilme programının etkisinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

- Tomas de Almeida, A. M. (1999). Portugal. In P. K. Smith, Y. Morita, J. Junger-Tas, D. Olweus, R. Catalano & P. Slee (Eds.), *The nature of school bullying: A cross-national perspective* (pp. 174-186). London and New York: Routledge.
- Totan, T., Yöndem, Z.D. (2007), Ergenlerde zorbalığın anne, baba ve akran ilişkileri açısından incelenmesi. *Ege Eğitim Dergisi*, (8), 2: 53-68.
- Totan, T. ve Kabakçı, Ö. F. (2010). İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinde sosyal duygusal öğrenme becerilerinin zorbalığı yordama gücü. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(2), 575-600.
- Turgut, A. (2005). *The relationship between bullying tendency, parental acceptance/rejection, and self-concept among seventh grade students*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.
- Tümkaya, S., Çelik, M. ve Aybek, B. (2011). Lise öğrencilerinde boyun eğici davranışlar, otomatik düşünceler, umutsuzluk ve yaşam doyumunun incelenmesi. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 20, Sayı 2, 2011, Sayfa 77-94.
- Türkçapar M. H. ve Sargın A. E. (2012). Bilişsel davranışçı psikoterapiler: tarihçe ve gelişim. *Bilişsel Davranışçı Psikoterapi ve Araştırmalar Dergisi*; 1(1): 7-14.
- Türkçapar, M.H. (2015). *Bilişsel terapi*. 9.Baskı. Ankara: HYB Yayıncılık.
- Türkçapar M.H. (2007) *Bilişsel terapi temel ilkeler ve uygulama*. HYB Yayıncılık, Ankara.
- Uğur, E., Murat, M. (2014). Lise öğrencilerinin kişilerarası ilişkilerle ilgili bilişsel çarpıtmaları ve saldırganlık tepkileri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Gaziantep University, Journal of Social Sciences*, 13 (2), 525-543.
- Usta, H.K. (2017). *Ergenlerde benlik saygısının algılanan anne-baba tutumları ve olumsuz otomatik düşüncelerle yordanması: Samsun ili örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bahçeşehir Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- Ülker Atav, P., & Baran, G. (2018). Çalışan ve çalışmayan ergenlerin zorbalık davranışının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. Advance online publication. doi: 10.16986/HUJE.2018043535.
- Veenstra R, Lindenberg S, Oldehinkel A ve ark. (2005). Bullying and victimization in elementary schools: A comparison of bullies, victims, bully/victims, and uninvolved preadolescents. *Development Psychology, 41 (4): 672-682*.
- Wells, A. (1997). *Cognitive Therapy of Anxiety Disorders. A Practice Manual and Conceptual Guide*. New York: John Wiley and Sons.
- Wenar, C. (1994). *Developmental psychopathology: From infancy through adolescence*. New York: McGraw-Hill
- White, M. J. ve Kaufman, G. (1997). Language usage, social capital, and school completion among immigrants and native-born ethnic groups. *Social Science Quarterly, 78, 385- 398*.
- White J.R., Freeman, A.S. (2000). *Cognitive-behavioral group therapy for specific problems and populations*. Washington DC, *American Psychological Association*.
- Whitney, I. ve Smith, P.K. (1993). A survey of the nature and extent of bullying in junior/middle and secondary schools. *Educational Research, 35 (1), 3-25*.
- Wolke D, Woods S, Stanford K ve ark. (2001). Bullying and victimization of primary school children in England and Germany: Prevalence and school factors. *British Journal of Psychology, 92: 673-696*.
- Yalom, I.D. ve Glick, I.D.(Editörler). (2006). *Depresyon terapisi*. (Çev. Yasemin Engin). İstanbul: Prestij Yayınları.
- Yavuzer, H. (2003). *Çocuk Psikolojisi, Remzi Kitabevi, İstanbul*.

- Yavuzer, Y. ve Karataş, Z. (2013). Ergenlerde otomatik düşünceler ile fiziksel saldırganlık arasındaki ilişkide öfkenin aracı rolü. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 24(2): 117-123.
- Yıldırım, S. (2001). *The relationships of bullying, family environment and popularity*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, ODTÜ, Ankara.
- Yılmaz, T. ve Çağlayan, İ. D. (2018). Ergenlerde akran zorbalığının ebeveynlik çeşitleri ve yaşanılan yer açısından karşılaştırılması. *Nesne*, 6(12), 82-102.
- Yurtal F. ve Cenkseven F. (2006). İlköğretim okullarında zorbalığın incelenmesi. 1.şiddet ve okul: okul ve çevresinde çocuğa yönelik şiddet ve alınabilecek tedbirler. Uluslararası Katılımlı Sempozyum. MEB ve UNICEF, İstanbul: 28–31 Mart 2006.
- Yurtal, F. ve Cenkseven, F. (2007). İlköğretim okullarında zorbalığın yaygınlığı ve doğası. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3, (28), 3–13.
- Yücel, Y. (2013). *Ortaokul öğrencilerinin algıladıkları anne-baba tutumlarının, benlik saygısı ve öğrenilmiş çaresizlik ile ilişkisi*. Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Zottis, G. A., Salum, G. A., Isolan, L. R., Manfro, G. G. ve Heldt, E. (2014). Associations between child disciplinary practices and bullying behavior in adolescents. *Journal de Pediatria*, 90(4), 408-414.
- Zwemer, W.A. ve Deffenbacher, J.L. (1984). Irrational beliefs, anger, and anxiety. *Journal of Counseling Psychology*, 31(3), 391-393.

Ek A Bilgilendirilmiş Gönüllü Olur Formu

“12-15 Yaş Arası Ergenlerin Zorbalık Davranışı ile Ebeveynden Algıladıkları Psikolojik Kontrol Arasındaki İlişkide Olumsuz Otomatik Düşüncelerin Aracı Rolünün İncelenmesi” Başlıklı Tez Araştırması İçin

Katılımcı için Bilgiler:

Tarih:

...../...../.....

Bu araştırmanın amacı,12-15 yaş arası ergenlerin ebeveynlerinden algıladıkları psikolojik kontrolün zorbalık davranışı üzerindeki etkisinde olumsuz otomatik düşüncelerin aracı rolünün incelenmesidir.

Araştırma için sizden yapmanızı istediğimiz, size ilettiğimiz formlardaki her soruyu tek tek okuyarak size en uygun yanıtları vermenizdir. Anlamadığınız sorularda araştırmacıdan mail aracılığıyla yardım isteyebilirsiniz. Bu çalışmaya katılmak tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Araştırmaya katılmanız halinde kişisel bilgilerinizin gizliliğine saygı gösterilecek, araştırma sonuçlarının bilimsel amaçlarla kullanımı sırasında da özenle korunacaktır. Veriler, kimlik bilgileriniz gizli kalmak koşuluyla sadece bu çalışmada kullanılacaktır.

Bu formu okuyup onaylamanız, araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz anlamına gelecektir. Ancak, çalışmaya katılmama veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmayı bırakma hakkına da sahipsiniz.

Bu yazıyı okuduktan sonra araştırmamıza gönüllü olarak katılmak istiyorsanız aşağıdaki onay bölümünü doldurunuz ve imzalayınız.

Katılımcının Beyanı:

Işık Üniversitesi Klinik Psikoloji Yüksek Lisans Programı'nda Dr. Öğr. Üyesi Z. Deniz AKTAN gözetiminde, Psikolog Gizem AKSU tarafından yürütülen bu çalışma hakkında verilen yukarıdaki bilgileri okudum, sorularıma yeterli cevapları aldım. Yapılan tüm açıklamaları ayrıntıları ile anlamış bulunuyorum. Araştırma sonuçlarının eğitim ve bilimsel amaçlarla kullanımı sırasında kişisel bilgilerimizin özenle korunacağı konusunda bana yeterli güven verildi.

Bu koşullarla söz konusu araştırmaya kendi isteğimle katılmayı kabul ediyorum.

Tarih:

...../...../.....

Velayet veya Vesayet Altında Bulunanlar için:

Veli veya Vasi:

İmza:

Araştırmacı Adı Soyadı: Psikolog Gizem AKSU

Tel: 05** ** ** ** ** **

Mail: pskgizemaksu@gmail.com

Ek B Sosyodemografik Özellikler ve Veri Formu Ebeveyn Alt Tipi

Aşağıda çocuğunuz ve sizinle ilgili sorular yer almaktadır. Lütfen size en uygun olan cevabı işaretleyiniz. Hiçbir soruyu boş bırakmayınız.

1. Çocuğunuzun okul başarısı: a) Düşük b) Orta c) İyi
2. Anne/ Baba hayatta mı?
a) İkisi de hayatta b) İkisi de vefat etmiş c) Anne hayatta d) Baba hayatta
3. Anne ve baba öz mü, üvey mi?
a) İkisi de öz b) İkisi de üvey c) Anne öz, baba üvey d) Baba öz, anne üvey
4. Annenin eğitim durumu : a) Okuma yazması yok b) Okuma yazması var c) İlkokul mezunu d) Ortaokul mezunu e) Lise mezunu f) Lisans g) Lisansüstü
5. Babanın eğitim durumu: a) Okuma yazması yok b) Okuma yazması var c) İlkokul mezunu d) Ortaokul mezunu e) Lise mezunu f) Lisans g) Lisansüstü
6. Annenin çalışma durumu: a) Çalışmıyor b) Çalışıyor (Meslek: .....) c) Emekli
7. Babanın çalışma durumu: a) Çalışmıyor b) Çalışıyor (Meslek: .....) c) Emekli
8. Ailenin toplam aylık geliri:
a) 1000 TL ve altı b) 1000-3000 c) 3000-5000 d) 5000 ve üzeri

Ek C Sosyodemografik Özellikler ve Veri Formu Çocuk Alt Tipi

Aşağıda sizinle ilgili sorular yer almaktadır. Lütfen sizin için en doğru olan cevabı işaretleyiniz. Hiçbir soruyu boş bırakmayınız.

Doğum Tarihi:

Doğum Yeri:

1. Cinsiyet: a) Kız b) Erkek
2. Kaçınıcı sınıf: a) 6. Sınıf b) 7. Sınıf c) 8. Sınıf
3. Okul türü: a) Özel Okul b) Devlet Okulu
4. Kardeş sayısı: a) Yok b) 1 c) 2 d) 3 e) 4 f) 5 ve üzeri
5. Kaçınıcı çocuk: a) 1. Çocuk b) 2. Çocuk c) 3. Çocuk d) 4. Çocuk e) 5. ve üzeri
6. Kiminle yaşıyor: a) Anne ve baba ile b) Anne ile c) Baba ile d) Büyükanne-Büyükbaba

Ek D Psikolojik Kontrol Ölçeği – Anne Formu Örnek Maddeler

Aşağıda annenizin sizinle ilişkisinde söz konusu olabilecek bazı davranışları yer almaktadır. Lütfen bu davranışların anneniniz için ne oranda geçerli olduğunu size uyan sayıyı daire içine alarak belirtiniz.	Annemin Özelliklerine Hiç Benzemiyor	Annemin Özelliklerine Biraz Benziyor	Annemin Özelliklerine Benziyor	Annemin Özelliklerine Çok Benziyor
1. Eğer onu utandıracak bir şey yaparsam, beni görmezden gelmeye çalıştığı olur.	1	2	3	4
5. Ailedeki problemler yüzünden beni suçladığı olur.	1	2	3	4
9. Beni eleştirirken geçmişte yaptığım hataları dile getirdiği olur.	1	2	3	4
13. Benden çok fazla şey beklediği olur (okulda başarılı olma, iyi insan olma vb.).	1	2	3	4
16. Herhangi bir şey hakkındaki hislerimi ve düşüncelerimi değiştirmeye çalıştığı olur.	1	2	3	4

Ek E Psikolojik Kontrol Ölçeği – Baba Formu Örnek Maddeler

Aşağıda babanızın sizinle ilişkisinde söz konusu olabilecek bazı davranışları yer almaktadır. Lütfen bu davranışların babanız için ne oranda geçerli olduğunu size uyan sayıyı daire içine alarak belirtiniz.	Babamın Özelliklerine Hiç Benzemiyor	Babamın Özelliklerine Biraz Benziyor	Babamın Özelliklerine Benziyor	Babamın Özelliklerine Çok Benziyor
1. Eğer onu utandıracak bir şey yaparsam, beni görmezden gelmeye çalıştığı olur.	1	2	3	4
5. Ailedeki problemler yüzünden beni suçladığı olur.	1	2	3	4
9. Beni eleştirirken geçmişte yaptığım hataları dile getirdiği olur.	1	2	3	4
13. Benden çok fazla şey beklediği olur (okulda başarılı olma, iyi insan olma vb.).	1	2	3	4
16. Herhangi bir şey hakkındaki hislerimi ve düşüncelerimi değiştirmeye çalıştığı olur.	1	2	3	4

EK F Olumsuz Otomatik Düşünceler Ölçeği Örnek Maddeler

Çocukların ve ergenlerin aklına gelen bazı düşünceler aşağıda listelenmiştir. Lütfen her bir düşünceyi dikkatlice oku ve **son bir hafta** içerisinde hangisinin ne kadar sıklıkla aklına geldiğine karar ver. Cevabını (0)'dan (4)'e kadar olan derecelendirmeye göre işaretle:

0 = hiçbir zaman, 1= bazen, 2=sık sayılır 3= sık sık 4= her zaman

Son bir hafta içerisinde ne kadar sıklıkla düşündün	hiçbir zaman	bazen	sık sayılır	sık sık	her zaman
1) Çocuklar benim aptal olduğumu düşünecek.	0	1	2	3	4
3) Hiçbir şeyi doğru dürüst yapamam.	0	1	2	3	4
5) Diğer çocuklar aptal.	0	1	2	3	4
7) Çıldıracağım.	0	1	2	3	4

Ek G Çocuğun Sosyal Davranış Ölçeği-Kişisel Bildirim Örnek Maddeler

1.Bazı çocuklar, diğerleri ondan hoşlanmasın diye sınıf arkadaşlarından biri hakkında yalan söyler. Sen böyle bir şeyi ne kadar sıklıkla yaparsın?

Hiçbir Zaman	Nadiren	Bazen	Çok Sık	Her Zaman
--------------	---------	-------	---------	-----------

3.Bazı çocuklar, kendisini üzgün hissedenden diğer çocukları neşelendirmeye çalışır. Sen böyle bir şeyi ne kadar sıklıkla yaparsın?

Hiçbir Zaman	Nadiren	Bazen	Çok Sık	Her Zaman
--------------	---------	-------	---------	-----------

5.Bazı çocuklar, okulda, diğer çocuklara vurur. Sen böyle bir şeyi ne kadar sıklıkla yaparsın?

Hiçbir Zaman	Nadiren	Bazen	Çok Sık	Her Zaman
--------------	---------	-------	---------	-----------

11.Bazı çocukların, sınıflarında birçok arkadaşı vardır. Senin sınıfında, ne kadar sıklıkla, birçok arkadaşın olmuştur?

Hiçbir Zaman	Nadiren	Bazen	Çok Sık	Her Zaman
--------------	---------	-------	---------	-----------

13.Bazı çocuklar, "keşke okulda daha fazla arkadaşım olsaydı" der. Sen böyle bir şeyi ne kadar sıklıkla hissedersin?

Hiçbir Zaman	Nadiren	Bazen	Çok Sık	Her Zaman
--------------	---------	-------	---------	-----------

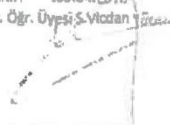
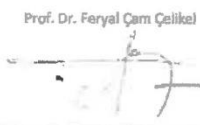
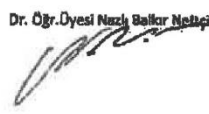

Ek H Işık Üniversitesi Etik Kurul Onayı

FMV IŞIK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
KLİNİK PSİKOLOJİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
ETİK KURUL ALT KOMİSYON RAPORU

Klinik Psikoloji Yüksek Lisans Programı 217MPY9172 öğrenci no'lu, Gizem Aksu tarafından yürütülecek olan "12-15 Yaş Arası Ergenlerin Zorbalık Davranışı ile Ebeveynlerden Aldıkları Psikolojik Kontrol Arasındaki İlişkide Olumsuz Otomatik Düşüncelerin Aracı Rolünün İncelenmesi" başlıklı tez araştırma protokolüne ait dosyanın incelenmesi sonucunda; tez araştırmasında katılımcıların risklerinin bulunmadığı, katılımcı/örnekleme seçiminin yeterli olduğu, savunmasız herhangi bir katılımcının bulunmadığı, katılımcıların gönüllü olarak katıldığını belgeleyen bilgilendirilmiş onay formunun düzenlendiği, katılımcıların gizlilik ilkesine uygun olarak bilgi ve verilerinin korunduğu, kimlik bilgilerinin saklı tutularak bulguların sadece bilimsel amaçla ve toplum yararı için kullanılacağına açıklandığı belirlenmiş ve etik yönden uygun bulunmuştur. 28.05.2018

Dr.Öğr.Üyesi Vicdan Yücel Prof. Dr. Feryal Çam Çelikel Dr.Öğr.Üyesi Nazlı Balkır Neftçi

FMV IŞIK ÜNİVERSİTESİ	
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ KLİNİK PSİKOLOJİ YÜKSEK LİSANS	
TEZ/PROJE/ARAŞTIRMA ÇALIŞMALARI İÇİN	
ETİK ALT KURUL DEĞERLENDİRME FORMU	
Tez/Proje/Araştırma Adı	: 12-15 Yaş Arası Ergenlerin Zorbalık Davranışı İle Ebeveyn Den Aldıkları Psikolojik Kontrol Arasındaki İlişide Olumsuz Otomatik Düşüncelerin Aracı Rolünün İncelenmesi
Yürütücü	: Gizem Aksu
Danışman	: Dr. Öğr. Üyesi Deniz Aktan
Başvuru Tarihi	: 28.05.2018
1. Niteliği gereği çalışma için Etik Kurulu onayı gerekli midir?	☒ Evet ☐ Hayır
2. Katılımcıların uğrayabileceği riskler beklenen yararlarla uyumlu mu?	☒ Evet ☐ Hayır
(a) Risk var mı?	☐ Evet ☒ Hayır
(b) Yarar var mı?	☒ Evet ☐ Hayır
(c) Bu yararlar göre riskler değer mi?	☒ Evet ☐ Hayır
3. Riskler minimize edilmiş mi?	☒ Evet ☐ Hayır
4. Yararlar maksimize edilmiş mi?	☒ Evet ☐ Hayır
5. Katılımcı seçimi dengeli mi?	☒ Evet ☐ Hayır
6. Savunmasız katılımcılar için ek önlemler alınmış mı?	☒ Evet ☐ Hayır
7. Katılımcıların özgür ve bilgilendirilmiş bir şekilde araştırmada rol almaları sağlanmış mı?	☒ Evet ☐ Hayır
(a) Katılım onay formu var mı?	☒ Evet ☐ Hayır
(b) Form anlaşılabilir bir nitelikte mi?	☒ Evet ☐ Hayır
8. Özel yaşam ve katılımcı güvenliği korunuyor mu?	☒ Evet ☐ Hayır
9. Verilerin korunması için gerekli tedbirler alınmış mıdır?	☒ Evet ☐ Hayır
SONUÇ :	☒ Etik açıdan uygundur ☐ Etik açıdan düzeltmeler gerektirir.* ☐ Etik açıdan uygun değildir*
*Nedenlerini ek bir rapor halinde açıklayınız.	
TARİH : 09.04.2018	
Dr. Öğr. Üyesi Ş. Vildan Çelikel	Prof. Dr. Feriye Çam Çelikel
	
	Dr. Öğr. Üyesi Nazlı Balkır Nettekci
	
	

Ek I İl Millî Eğitim Müdürlüğü Onayı

T.C.
İSTANBUL VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 59090411-44-E.19829253
Konu : Anket ve Araştırma İzni

19.10.2018

Sayın: Gizem AKSU

İlgi: a) 03.10.2018 tarihli ve 18238008 Gelen Evrak No'lu dilekçeniz.
b) Valilik Makamının 18.10.2018 tarih ve 19690759 sayılı oluru.

"12-15 Yaş Arası Ergenlerin Zorbalık Davranışı ile Ebeveynden Algıladıkları Psikolojik Kontrol Arasındaki İlişki Olumsuz Otomatik Düşüncelerin Aracı Rolünün İncelenmesi" konulu araştırma çalışmanız hakkındaki ilgi (a) dilekçe ve ekleri ilgi (b) valilik onayı ile uygun görülmüştür.

Bilgilerinizi ve söz konusu talebiniz; bilimsel amaç dışında kullanmaması, uygulama sırasında bir örneği müdürlüğümüzde muhafaza edilen mühürlü ve imzalı veri toplama araçlarının kurumlarımıza araştırmacı tarafından ulaştırılarak uygulanması, katılımcıların gönüllülük esasına göre seçilmesi, araştırma sonuç raporunun müdürlüğümüzden izin alınmadan kamuoyuyla paylaşılması, gerekli duyurunun araştırmacı tarafından yapılması, okul idarecilerinin denetim, gözetim ve sorumluluğunda, eğitim-öğretimi aksatmayacak şekilde ilgi (b) Valilik Onayı doğrultusunda uygulanması ve işlem bittikten sonra 2 (iki) hafta içinde sonuçtan Müdürlüğümüz Strateji Geliştirme Bölümüne rapor halinde bilgi verilmesini rica ederim.

Timur TUĞRAL
Müdür a.
Şube Müdürü

EK:
1- Valilik Onayı
2- Ölçekler

İl Millî Eğitim Müdürlüğü Binbirdirek M. İmran Öktem Cad.
No:1 Eski Adliye Binası Sultanahmet Fatih/İstanbul
E-Posta: sgb34@meb.gov.tr

A. BALTA VHKİ
Tel: (0 212) 455 04 00-239
Faks: (0 212)455 06 52

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden 824f-4036-3312-b6e1-19c1 kodu ile teyit edilebilir.

Özgeçmiş

Gizem AKSU 8 Mart 1993'te İstanbul'da doğdu. 2015 yılında İstanbul Üniversitesi Psikoloji Bölümü'nden dereceyle mezun oldu. Lisans eğitimi aldığı yıllarda İstanbul Üniversitesi Çapa Tıp Fakültesi Psikiyatri Polikliniği, İstanbul Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi Psikiyatri Polikliniği'nde ve çeşitli anaokullarında stajyerlik yaptı. 2015-2016 yılları arasında Uğur Okulları'nda okul psikoloğu olarak çalıştı. 2016-2017 yılları arasında Marmara Üniversitesi'nden Aile Danışmanlığı eğitimi aldı. 2017-2019 yıllarında Işık Üniversitesi Klinik Psikoloji Çocuk-Ergen alt alanında yüksek lisansını tamamladı. Yüksek lisans yaptığı yıllarda Ekip Norma Razon Aile, Çocuk ve Genç Danışmanlık Merkezi'nde ve İstanbul Çocuk Ergen Psikiyatrisi Enstitüsü'nde stajyer psikolog olarak çalıştı. Yüksek lisans yıllarında Wechsler Çocuklar için Zeka Ölçeği (WISC-R), Wechsler Çocuklar için Zeka Ölçeği-IV (WISC-IV) Eğitimi, Denver - II Gelişimsel Tarama Testi, Ankara Gelişim Tarama Envanteri (AGTE), Metropolitan Okul Olgunluğu Testi, Gessel Gelişim Figürleri Testi, Burdon Dikkat Testi, Benton Görsel Bellek Testi, Frostig Görsel Algı Testi, D2 Dikkat Testi, Frankfurter Konsantrasyon Testi, Giliam Otizm Bozukluğu Derecelendirme Ölçeği, Özgül Öğrenme Güçlüğü (ÖÖG) Bataryası, Moxo Dikkat Testi ve Vineland Uyum Davranış Ölçeği'nin eğitimlerini aldı.